

David Cole, Mária Murray Svidroňová,
Radoslav Kožiak, Petra Strnáďová,
Jolana Gubalová, Janka Holíková

Rozvoj obcí na Slovensku z hľadiska spotrebiteľských príležitostí v postkrízovom prostredí

**Ekonomická fakulta
Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici**

David Cole, Mária Murray Svidroňová, Radoslav Kožiak,
Petra Strnáďová, Jolana Gubalová, Janka Holíková

Rozvoj obcí na Slovensku z hľadiska spotrebiteľských príležitostí v postkrízovom prostredí

 BELIANUM

2025

Ekonomická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Rozvoj obcí na slovensku z hľadiska spotrebiteľských príležitostí
v postkrízovom prostredí

Editor

doc. Ing. Mária Murray Svidroňová, PhD.

Recenzenti

doc. Ing. Matúš Kubák, PhD.

doc. PhDr. Daniel Klimovský, PhD.

Preklad a jazyková korektúra

Mgr. Petra Strnáďová, PhD.

Autori

David Cole

 <https://orcid.org/0000-0003-3029-1796>

Mária Murray Svidroňová

 <https://orcid.org/0000-0002-4414-479X>

Radoslav Kožiak

 <https://orcid.org/0000-0003-0888-7980>

Petra Strnáďová

 <https://orcid.org/0000-0002-4038-6177>

Jolana Gubalová

 <https://orcid.org/0000-0003-4901-9207>

Janka Holíková

 <https://orcid.org/0009-0003-2328-3971>

2025

Prvé vydanie.

ISBN 978-80-557-2289-4 (online)

EAN 9788055722894

<https://doi.org/10.24040/2025.9788055722894>

Táto publikácia je šírená pod licenciou Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International Licence CC BY-NC-ND (uviedenie autora - nekomerčné použitie - bez odvodeného obsahu).

OBSAH

ZOZNAM TABULIEK, ILUSTRÁCIÍ A PRÍLOH	5
ÚVOD	8
1. ROZDIELY MEDZI MESTOM A VIDIEKOM Z POHĽADU HOSPODÁRSKEJ GEOGRAFIE ALEBO DOCHÁDZKOVÉ ZÓNY NA SLOVENSKU	10
1.1. Mesto verzus vidiek a preferencie v oblasti bývania	10
1.2. Mesto a vidiek na Slovensku – nové pohľady	14
1.3. Bývanie v mestskom prostredí	22
Zhrnutie	30
Literatúra	31
2. ROZVOJ MIEST A OBCÍ V SÚVISLOSTI S FIŠKÁLNOU NEROVNOVÁHOU	35
2.1. Fiškálny federalizmus, fiškálna decentralizácia a fiškálna nerovnováha	35
2.2. Fiškálna decentralizácia v podmienkach Slovenskej republiky	40
2.2.1. Kompetencie ako súčasť fiškálnej decentralizácie Slovenskej republiky	42
2.2.2. Fiškálna nerovnováha na Slovensku: financovanie vybraných kompetencií	46
Zhrnutie	54
Literatúra	55
Prílohy	63
3. POLITIKY, POSTUPY A NÁSTROJE PRE MIESTNY A REGIONÁLNY ROZVOJ	68
3.1. Miestny a regionálny rozvoj v kontexte verejnej politiky	68
3.2. Miestny a regionálny rozvoj z pohľadu Európskej únie	71
3.2.1. Dlhodobá vízia rozvoja vidieka do roku 2040	71
3.2.2. Vidiecky pakt a akčný plán	74
3.3. Legislatívny rámec a strategické dokumenty pre miestny a regionálny rozvoj na Slovensku	76
3.3.1. Finančné nástroje miestneho a regionálneho rozvoja	77

3.3.2. Inštitucionálne nástroje a aktéri	79
3.3.3. Programové nástroje a iniciatívy	80
3.3.4. Územné plánovanie ako nástroj rozvoja	81
3.4. Bariéry a odporúčania pre efektívnejší miestny a regionálny rozvoj	85
3.5. Rozvoj dochádzkových zón, predmestských častí a satelitných obcí v praxi	87
Zhrnutie	91
Literatúra	92
4. KVALITA ŽIVOTA V DOCHÁDZKOVÝCH ZÓNACH NA SLOVENSKU V KONTEXTE MIESTNEHO A REGIONÁLNEHO ROZVOJA	100
4.1. Kvalita života a miestny rozvoj	100
4.2. Dynamika miestneho a regionálneho rozvoja v dochádzkových zónach	102
4.3. Hodnotenie kvality života v dochádzkových zónach	104
4.4. Kvalita života v dochádzkových zónach	109
Zhrnutie	116
Literatúra	117
5. DEMOGRAFICKÉ ZMENY A ICH VPLYV NA MIESTNY A REGIONÁLNY ROZVOJ V MULTIKRÍZOVOM PROSTREDÍ	122
5.1. Faktory demografickej transformácie a preferencie v oblasti bývania	122
5.2. Demografické zmeny na Slovensku	127
5.2.1. Rodová nerovnováha a pôrodnosť	135
5.2.2. Očakávania mladých dospelých verzus realita demografických zmien	137
Zhrnutie	140
Literatúra	143
ZÁVER	152

ZOZNAM TABULIEK, ILUSTRÁCIÍ A PRÍLOH

Tabuľka 1.1 Porovnanie počtu poisťných zmlúv v rokoch 2012 a 2022 podľa vekových skupín	15
Tabuľka 1.2 Percentuálne zmeny vo vekovej skupine 20 – 40 rokov v r. 2011 – 2022	17
Tabuľka 1.3 Percentuálny podiel poisťných zmlúv podľa geografického rozloženia miesta bydliska a pracoviska v rokoch 2011, 2021 a 2022	19
Tabuľka 1.4 Zmeny v pracovných zmluvách podľa vekových skupín v rokoch 2011 – 2022	23
Tabuľka 1.5 Stav bytov podľa okresov v rokoch 2001 a 2021	24
Tabuľka 1.6 Pravdepodobnosť nenahláseného využívania nehnuteľností na základe modelu upraveného o spotrebu elektrickej energie	26
Tabuľka 1.7 Poskytnutie úveru podľa priemernej ceny bytu s rozlohou 70 m ²	27
Tabuľka 1.8 Index stresu v oblasti bývania pri dvoch príjmoch a priemernej veľkosti bytu	28
Tabuľka 2.1 Prehľad rizík a výziev fiškálnej decentralizácie	37
Tabuľka 2.2 Prehľad originálnych kompetencií	43
Tabuľka 2.3 Prehľad prenesených kompetencií	43
Tabuľka 2.4 Dochádzkové zóny na Slovensku	48
Tabuľka 2.5 Vertikálna fiškálna nerovnováha v podmienkach dochádzkových zón Slovenskej republiky v roku 2021	51
Tabuľka 2.6 Zhrnutie problematiky miery vertikálnej fiškálnej nerovnováhy miestnych samospráv v podmienkach dochádzkových zón Slovenskej republiky v roku 2021	52
Tabuľka 4.1 Indikátory hodnotenia kvality života podľa NKÚ	104
Tabuľka 4.2 Zoznam indikátorov kvality života s pridelenými váhami	106
Tabuľka 4.3 Skórovanie kvality života	107
Tabuľka 4.4 Vzorový výpočet pre obec Teplička nad Váhom (Žilinský kraj)	107
Tabuľka 4.5 Vzorový výpočet pre obec Vlkanová (kraj Banskobystrický)	108
Tabuľka 4.6 Vzorový výpočet pre obec Štvrtok na Ostrove (Trnavský kraj)	108
Tabuľka 4.7 Priemerné hodnoty ukazovateľov kvality života v krajoch	109
Tabuľka 4.8 Priemerné hodnoty ukazovateľov kvality života v krajoch - výpočet s váhami	112

Tabuľka 4.9 Porovnanie hodnotení bez váh a s váhami	114
Tabuľka 5.1 Výskumná vzorka mikropolitných miest	127
Tabuľka 5.2 Percentuálna zmena vo vekovej skupine 20 – 40 rokov (2011 – 2022)	135
Tabuľka 5.3 Zmeny vo vekovej skupine 20 – 40 rokov vo vybraných obciach s prevahou panelových domov z obdobia socializmu v slovenských mestách (2011 – 2022)	138
Graf 2.1 Vertikálna fiškálna nerovnováha v podmienkach Slovenskej republiky	50
Graf 4.1 Skóre jednotlivých krajov – bez váh	110
Graf 4.2 Kvalita života v krajoch – výpočet s váhami	113
Graf 4.3 Skóre jednotlivých krajov – s váhami	113
Obrázok 1.1 Mestské a vidiecke oblasti na Slovensku	17
Obrázok 1.2 Zmeny vo vidieckych PSČ vo vekovej skupine 20 – 40 rokov vo vidieckych obciach s počtom obyvateľov 200 – 10,000	18
Obrázok 1.3 Prepojenie obcí s Banskou Bystricou pri >150 zmlúv na jednu obec (PSČ)	20
Obrázok 1.4 Prepojenie obcí s Banskou Bystricou pri >50 zmlúv na jednu obec (PSČ)	21
Obrázok 1.5 Prepojenie obcí s Banskou Bystricou pri >10 zmlúv na jednu obec (PSČ)	22
Obrázok 1.6 Ceny bytov na meter štvorcový podľa typu	29
Obrázok 3.1 Schéma prepojenia a nadväznosti verejnej politiky	69
Obrázok 5.1 Celkový počet obyvateľov vo veku 20 – 40 rokov na Slovensku	128
Obrázok 5.2 Zmeny v mestských centrách vo vekovej skupine 20 – 40 rokov (2011 – 2022)	130
Obrázok 5.3 Zmeny v dochádzkových zónach vo vekovej skupine 20 – 40 rokov (2011 až 2022)	131
Obrázok 5.4 Zmeny v mikropolitných centrách s 10 – 40 tisíc obyvateľmi vo vekovej skupine 20 – 40 rokov (2011 – 2022)	132
Obrázok 5.5 Zmeny vo vidieckych oblastiach vo vekovej skupine 20 – 40 rokov (2011 – 2022)	133
Obrázok 5.6 Zmena poštových smerovacích čísel obyvateľov vidieckych obcí s počtom obyvateľov 200 – 10 000 vo vekovej skupine 20 – 40 rokov	134
Obrázok 5.7 Rok 2011 – „tábory mužov“ a „tábory žien“ vo vekovej skupine 20 – 40 rokov	136

Obrázok 5.8 Rok 2022 – „tábory mužov“ a „tábory žien“ vo vekovej skupine 20 – 40 rokov	136
Príloha 2.1 Vertikálna fiškálna nerovnováha v dochádzkových zónach Bratislavského kraja v roku 2021	63
Príloha 2.2 Vertikálna fiškálna nerovnováha v dochádzkových zónach Trnavského kraja v roku 2021	64
Príloha 2.3 Vertikálna fiškálna nerovnováha v dochádzkových zónach Trenčianskeho kraja v roku 2021	64
Príloha 2.4 Vertikálna fiškálna nerovnováha v dochádzkových zónach Nitrianskeho kraja v roku 2021	65
Príloha 2.5 Vertikálna fiškálna nerovnováha v dochádzkových zónach Banskobystrického kraja v roku 2021	65
Príloha 2.6 Vertikálna fiškálna nerovnováha v dochádzkových zónach Žilinského kraja v roku 2021	66
Príloha 2.7 Vertikálna fiškálna nerovnováha v dochádzkových zónach Prešovského kraja v roku 2021	66
Príloha 2.8 Vertikálna fiškálna nerovnováha v dochádzkových zónach Košického kraja v roku 2021	67

ÚVOD

Súčasná spoločnosť prešla v posledných rokoch výraznými zmenami, pričom „starý normál“ bol nahradený „novým normálom“. Stále však zostáva otázkou, čo prinesie budúcnosť, a to v blízkom aj vzdialenom horizonte. V tomto kontexte si môžeme položiť otázku, či urbanizácia už dosiahla svoj zlomový bod a či nie je priskoro úplne odpísať vidiecke prostredie. Pre mestá strednej a východnej Európy sú stále typické veľké panelákové sídliská, ktoré sú však v ostrom kontraste k idealizovanej predstave života v prímestských komunitách, menších mestách a vidieckych obciach. Táto publikácia prichádza v čase, keď tradičné chápanie mestských a vidieckych oblastí už nezodpovedá komplikovanej realite, v ktorej suburbánne zóny a k nim prilahlé územia predstavujú dôležitú alternatívu bývania.

Hlavným cieľom tejto knihy je predstaviť analýzu rozsiahlej databázy údajov zo Sociálnej poisťovne za roky 2011 až 2022, ktorá poukazuje na hlavné výzvy v oblasti demografie a dochádzania za prácou na Slovensku. Na základe získaných dát a poznatkov si autorstvo publikácie kladie za cieľ poskytnúť podklady pre nositeľov rozhodnutí, ktorí prispievajú k tvorbe dátami podložených politík na zlepšenie územného plánovania v mestských aj vidieckych oblastiach. Zároveň skúma mieru pôsobnosti a užitočnosti, obcí z geo-ekonomického hľadiska, a to v rámci vidieckeho, mestského aj prímestského prostredia.

Knihy je rozdelená do nasledujúcich piatich kapitol, ktoré komplexne analyzujú danú problematiku:

- Kapitola 1: Rozdelenie mestských a vidieckych komunít z geo-ekonomickej perspektívy: dochádzkové zóny na Slovensku. Táto kapitola sa zameriava na geografické súvislosti miesta výkonu práce z hľadiska mobility a interakcie mestských a vidieckych oblastí. Skúma, ako demografické zmeny ovplyvňujú dynamiku trhu práce a ako moderné technológie a zmeny v myslení môžu narušiť doterajší metropolitný model urbanizácie. Miestna samospráva vo vidieckom prostredí tým získava flexibilitu potrebnú na riešenie problémov „firiem aj rodín“. Na analýzu boli použité dáta zo Sociálnej poisťovne za roky 2011 a 2022 a údaje zo sčítania obyvateľov z rokov 2001 a 2021.
- Kapitola 2: Vplyv fiškálnej nerovnováhy na rozvoj miest a obcí. Táto kapitola sa zaoberá vzájomným pôsobením fiškálneho federalizmu a fiškálnej decentralizácie na rôznych úrovniach štátnej správy. Podrobne skúma nerovnováhu najmä z pohľadu veľkých a malých komunít, ako aj miery autonómie v ich rozhodovaní. Analyzuje financovanie

vybraných kompetencií a prítomnosť vertikálnej fiškálnej nerovnováhy v dochádzkových zónach Slovenskej republiky v roku 2021.

- Kapitola 3: Politiky, postupy a nástroje v miestnom a regionálnom rozvoji. Kapitola sa sústreďuje na problematiku mestských zázemí, dochádzkových zón, prímestských častí a satelitných obcí v kontexte miestneho a regionálneho rozvoja. Skúma nástroje verejnej politiky, ktoré podporujú rozvojové ciele na miestnej úrovni, a tiež dynamiku miestneho a regionálneho rozvoja prostredníctvom rozvoja mestských zázemí. Prináša tiež prehľad príkladov dobrej praxe.
- Kapitola 4: Zmeny v miestnom a regionálnom rozvoji v multikrízovom prostredí. Táto kapitola prináša jedinečný pohľad na danú problematiku kombináciou demografických zmien na Slovensku s očakávaniami mladých dospelých ohľadom bývania a rodinného života. Analyzuje demografický posun na základe údajov zo Sociálnej poisťovne (2011 – 2022), pričom skúma zmeny veku, pohlavia a typu pracovných zmlúv v obciach na celom Slovensku. Výsledky sú porovnávané s dlhodobým celoštátnym prieskumom očakávaní vysokoškolských študentov.
- Kapitola 5: Kvalita života v dochádzkových zónach. V tejto kapitole je navrhnutý zoznam indikátorov, ktoré by mohli byť použité na meranie cieľa SDG11 (trvalo udržateľné mestá a komunity), konkrétne cieľa 11.a, ktorý sa zameriava na podporu pozitívnych ekonomických, sociálnych a environmentálnych väzieb medzi mestskými, prímestskými a vidieckymi oblasťami. Vychádza sa z analýzy kvality života a finančných ukazovateľov v dochádzkových zónach, ktoré sú na Slovensku definované ako vidiecke oblasti.

Východiskom tejto publikácie je rozsiahly výskum, ktorý je súčasťou projektu VEGA 1/0449/23 a prináša komplexný pohľad na výzvy a príležitosti spojené s demografickými zmenami, fiškálnou nerovnováhou a kvalitou života v kontexte urbanizácie a rozvoja dochádzkových zón na Slovensku. Jej pridaná hodnota spočíva okrem iného v inovatívnom využití rozsiahlych dát zo Sociálnej poisťovne, v kritickom pohľade na urbanizačné trendy, v integrácii subjektívnych očakávaní mladých ľudí s objektívnymi dátami zo sčítania obyvateľstva, v návrhu možných indikátorov na meranie kvality života, v identifikácii regionálnych disparít a rodovej nerovnováhy, a tiež v zozbieraní praktických príkladov a odporúčaní pre rozvoj mestských zázemí zo Slovenska aj zo zahraničia.

Veríme, že táto publikácia poskytne cenné poznatky a podklady pre akademickú obec, tvorcov politik aj širokú verejnosť, čím môže prispieť k lepšiemu pochopeniu a riadeniu miestneho a regionálneho rozvoja v postkrízovom prostredí.

1. ROZDIELY MEDZI MESTOM A VIDIEKOM Z POHLADU HOSPODÁRSKEJ GEOGRAFIE ALEBO DOCHÁDZKOVÉ ZÓNY NA SLOVENSKU

► **David A. Cole, Jolana Gubalová, Petra Strnáďová**

V tejto kapitole sa zameriavame na geografické vzťahy v oblasti práce z hľadiska mobility a interakcie mestských a vidieckych oblastí. Vzhľadom na demografický trend smerom k nízkočetnej generácii sa v budúcnosti pravdepodobne presunie aj moc do rúk jednotlivcov namiesto podnikov, t. j. podniky sa budú musieť viac snažiť uspokojovať nároky jednotlivcov na životné požadované podmienky. Súčasne s nástrojmi moderných technológií sa vyvíja moderné myslenie, ktoré uprednostňuje bývanie v menších/menej známych dochádzkových zónach (DZ), čo sa odráža aj v otázkach kvality života. To zasa dáva miestnym samosprávam vo vidieckych oblastiach flexibilitu pri riešení a lepšom zvládaní problémov týkajúcich sa „firiem a rodín“, čím sa potenciálne naruša štandardný model metropolizácie. Na vytvorenie alternatívnych modelov bývania v rámci urbanistického plánovania je prvým krokom analýza demografického vývoja, doplnená analýzou mobility pracovnej sily alebo dochádzania do práce. Cieľom tejto kapitoly je analyzovať rozsiahlu databázu slovenskej Sociálnej poisťovne za roky 2011 a 2022, a poukázať na hlavné výzvy v oblasti demografie a dochádzania do práce. Výsledky môžu využiť aj nositelia rozhodovacích právomocí v miestnych samosprávach na zlepšenie mestského/vidieckeho plánovania. Čo sa týka dostupného bývania, údaje zo sociálnej poisťovne sa zároveň budú porovnávať s údajmi zo sčítania ľudu z rokov 2001 a 2021.

1.1. Mesto verzus vidiek a preferencie v oblasti bývania

Súčasná koncepcia urbanistického plánovania sú nejednoznačné. Často v nich dominujú krajiny s veľkými sídlami (Londýn, Paríž, Rím, Berlín), alebo sa zameriavajú na krajiny mimo EÚ, alebo bývanie rozdeľujú bipolárnym spôsobom na vidiecke alebo mestské, bez zohľadnenia medzistupňov. Sú to takpovediac kozmopolitné predsudky, keď niekoľko „megamiest“ a s nimi spojené problémy priťahujú väčšinu pozornosti. Tým pádom sa však prehliadajú

menšie a geograficky menej významné krajiny. Čierno-biely pohľad na vidiek alebo mestá je však v súčasnosti zavádzajúci a považovať ich za úplné protiklady by bolo nesprávne. Predmestia a prímestské zóny predstavujú ďalšiu možnosť bývania, ktorá nie je ani mestská, ani vidiecka. Conn (2014) tvrdí, že život na predmestí sa stal skutočnou alternatívou k bývaniu v malom meste alebo v mestskom prostredí.

Veľká časť súčasného makroekonomického uvažovania o preferenciách v oblasti bývania sa zameriava na kumulatívnu výhodu väčších metropolitných centier. Nositeľ Nobelovej ceny P. Krugman (2017) citoval príklad hazardného hráča, kde menší hráči (mestá a obce) nakoniec prehrajú s väčším hráčom, t. j. menšia obec utrpí väčšiu stratu, ak podnik zlyhá, na rozdiel od väčšieho mesta. Giannone (2017) vo svojom výskume amerických miest zistila, že regionálna konvergencia, pri ktorej chudobnejšie oblasti zbohatli, sa v 80. rokoch 20. storočia začala spomaľovať. Pripisovala to technologickým zmenám vyžadujúcich isté zručnosti, ktoré poskytovali výhodu aglomerovaným oblastiam, takže menšie mestá a obce trpeli nedostatkom príležitostí. Bettencourt a kolektív (2007) zistili, že usporiadanie mesta podlieha všeobecným vzťahom medzi veľkosťou populácie, charakteristikami miery inovácie, tvorbou bohatstva, spotrebnými vzorcami a ľudským správaním. Podobné problémy možno pozorovať na Slovensku, ktoré je predmetom tejto štúdie, kde regionálne rozdiely poukazujú na silnú urbanizáciu väčších miest (Kožiak, 2011).

Preferencie bývania možno definovať na základe kontrastov medzi mestským a vidieckym prostredím. Podľa Eurostatu (2024) v roku 2022 žila v mestskom prostredí o niečo viac než polovica Európanov. Predpokladá sa, že v roku 2050 tento podiel vzrastie na 75 %. Ak by k tomu došlo, čo by sa stalo s menšími mestami a dedinami, ktoré sú roztrúsené po celej Európe, a aké by bolo ich miesto v novej globálnej ekonomike? Existujú dva mylné predpoklady týkajúce sa rýchlej urbanizácie: po prvé, že ľudia skutočne túžia žiť v mestskom prostredí a po druhé, že urbanisti môžu riadiť preferencie bývania svojimi nariadeniami, pričom ignorujú praktické skutočnosti aj demokratické preferencie. Ide o urbanistickú domýšľavosť, podľa ktorej veľké urbánne systémy vyžadujú veľké odvážne riešenia. Neberú sa pritom do úvahy niektoré dôležité fakty a pochybnosti o tom, či je kozmopolitný urbanizmus z dlhodobého hľadiska ekonomicky životaschopný, a to najmä pre Európu:

1. Mestské centrá v Európe naďalej zaznamenávajú mierny rast, zatiaľ čo polovica Európanov žije v zmenšujúcich sa regiónoch – vo východnej časti EÚ je tento trend ešte výraznejší, keďže dve tretiny obyvateľov žijú v regiónoch, ktoré sa zmenšujú (Európska komisia, 2022).
2. Podľa správy „Stav bývania v EÚ“ vypracovanej EÚ partnerstvom pre bývanie v rámci mestskej agendy (Pittini et al., 2017) sa bývanie stalo

problémom z dôvodu vysokých cien (kúpa domu je pre Európanov najvyššou výdavkovou položkou, ceny domov rastú rýchlejšie ako príjmy vo väčšine členských štátov, pričom nerovnosť a vylúčenie z bývania sa vzájomne posilňujú).

3. Demografický kolaps v Európe pokračuje stále veľkou rýchlosťou, v súčasnosti na úrovni 1,38 dieťaťa na ženu (Eurostat, 2025) aj napriek všetkým pokusom zvrátiť tento trend. To je obzvlášť problematické v mestských centrách, kde príčinou sú vysoké životné náklady, obmedzenia v oblasti bývania a oneskorené zakladanie rodín.
4. Vzhľadom na nedávne politické pohyby v EÚ je zrejmé, že kozmopolitnosť má svoje limity v tom, čo je spoločnosť ochotná akceptovať, a to aj napriek rastúcemu problému starnúceho obyvateľstva. Populistické strany a nepriateľské postoje k prisťahovalcom oslabili vplyv rastúcich mestských centier.
5. K nedávnym búrlivým udalostiam, ktoré začali krízou COVID-19 a pokračovali inváziou na Ukrajinu, sa pridala rastúca sila umelej inteligencie, ktorá je tak príležitosťou, ako aj ohrozením pracovného a súkromného života.

Z uvedených skutočností vyplýva, že urbanizácia vedie k neefektívnosti z hľadiska rozsahu. To má zase za následok zvýšený záujem o väčšiu decentralizáciu v oblasti územného plánovania, štátnej správy a inštitúcií, a to tak súkromných, ako aj verejných.

Existujú tiež iné, prevažne sociálne výskumy, ktorých výsledky hovoria o uprednostňovaní bývania v oblastiach s menšou hustotou obyvateľstva. V rámci prieskumu Eurofound (2019) sa zistilo, že v Európskej únii má silný pocit príslušnosti k svojej komunite väčší podiel obyvateľov vidieka ako obyvateľov miest. Tento prieskum na druhej strane poukázal na negatíva vidieckeho života, pričom finančné ťažkosti vidieckych oblastí boli výraznejšie v južnej a východnej Európe, najmä v porovnaní s ich mestskými náprotivkami. Philip a kol. (2017) však zistili, že starý koncept vidieckeho prostredia ako miesta s nedostatočnou vybavenosťou a nižšou úrovňou vzdelania ľudí postupne mizne. Okrem hustoty obyvateľstva a občianskej vybavenosti sa v mnohých krajinách rýchlo znižuje rozdiel medzi mestskými a vidieckymi oblasťami, keďže sa výrazne znižuje aj rozdiel v životnom štýle, vzdelaní, dostupnosti služieb a prístupe k informačným a komunikačným technológiám. Menšia veľkosť vrátane menších dochádzkových zón má svoje výhody, ako zistili aj iné štúdie, najmä pre jednotlivcov. Patrí sem silný pocit príslušnosti ku komunite, proporcionálne vyjadrená túžba žiť v menšom meste (Newport, 2018) a pre mladých ľudí túžba „byť súčasťou niečoho, čo ich presahuje“ (Carr & Kefalas, 2009).

Všetky obce musia zároveň uspokojovať potreby a želania jednotlivcov, nielen firiem. Giddens (1991) tvrdí, že každý človek neustále tvorí svoj vlastný životný príbeh, v ktorom zohráva dôležitú úlohu životný priestor. Uvádza, že „identita človeka sa neodráža v správaní, ani – hoci je to dôležité – v reakciách druhých, ale v schopnosti rozvíjať svoj príbeh“. Označuje to ako „neustály príbeh o sebe samom“. Súčasťou tohto príbehu je aj rozhodnutia o mieste, kde bude človek žiť. Umelá inteligencia (v angl. artificial intelligence - AI) rozšírila tieto možnosti do takej miery, že aj menšie obce môžu ponúknuť pocit prepojenia, pretože ľudia už nemusia byť fyzicky prítomní, aby mohli komunikovať – čo Giddens (1998) označil paradoxne ako časovo-priestorové vzdialovanie. Prepojenie je pritom rovnako virtuálne ako fyzické. AI je stále v plienkach, a preto stále existuje neznáma premenná, ktorá ovplyvní symbiotický vzťah medzi vidiekom a mestom, alebo skôr medzi pracoviskom s vysokou hustotou obyvateľstva v porovnaní s menej hustou obývanou zónou.

Mestá možno rozdeliť do 3 kategórií: primátne mestá (najväčšie/najdôležitejšie mesto v krajine (Jefferson, 1939)); regionálne mestá alebo regionálne primátne mestá (najdôležitejšie mesto v regióne) (Tasan-Kok, 2004) a menšie aglomerované oblasti (Arshad et al., 2018). Tieto oblasti tvoria dochádzkové zóny (v angl. commuter zones - CZ). Predpokladané výhody koncentrovanej aglomerácie sú dobre známe najmä z pohľadu firiem: ide predovšetkým o zoskupovania podobne zameraných podnikov, ktoré stimulujú inovácie v konkrétnej oblasti, intelektuálny presah, ktorý vedie k vytváraniu nových podnikov, a prechod od výroby k službám. Tento argument ignoruje výhody internetu a zároveň nezohľadňuje vyššie ceny pozemkov a dane, ktorú je nutné platiť vo veľkých mestských aglomeráciách. Fatálnou chybou urbanistov bolo zacielenie na zmiernovanie problémov spojených s veľkými mestami, pričom prehliadali alternatívy k mestskej aglomerácii.

Fenoménom, ktorý v súčasnosti získava na dôležitosť, je existenciálna hrozba poklesu počtu obyvateľstva. Pôrodnosť v EÚ v roku 2023 bola 1,38 dieťaťa na ženu, čo je menej než 1,46 v roku 2022 (Eurostat, 2025). Pôrodnosť v EÚ je vo veľkých metropolitných oblastiach dlhodobo nižšia ako vo vidieckych regiónoch, čo je do veľkej miery spôsobené odkladaním materstva a vyššími životnými nákladmi v mestách (Klüsener a kol., 2023). Rozhodnutie mať deti nie je výlučne finančné rozhodnutie. Mať deti znamená kompromisy v podobe „spoločenských“ alternatívnych nákladov založenia si rodiny oproti životnému štýlu jednotlivca (t. j. menej času a autonómie), sociálnych a vzťahových zmien a psychického stresu; (Goldscheider et al., 2015). Pokles pôrodnosti je odrazom spoločnosti a môže predstavovať existenciálnu hrozbu pre jej budúce vyhliadky.

Ďalším problémom, ktorý ovplyvňuje rozdiely medzi mestskými a vidieckymi oblasťami v postsocialistických krajinách EÚ, je štruktúra

mestských oblastí. Na Slovensku napríklad viac ako 60 % existujúceho bytového fondu tvoria buď panelové byty (paneláky) postavené v rokoch 1960 až 1980, alebo tehlové byty postavené v rokoch 1940 až 1960. Bývanie z čias socializmu má dnes len málo obdivovateľov a dokonca aj bývalý prezident Československa Václav Havel (1978) označil paneláky za „králikárne pre ľudí“. Napriek tomu ich je veľa a stali sa v spoločnosti normou. Vďaka modernizácii by sa životnosť týchto bytov mohla predĺžiť na 80 až 100 rokov, alebo aj viac (Tallis, 2019). Tieto typy stavieb odrážali socialistickú centrálnu plánovanú ekonomiku, ktorá sa už nikdy nevráti, a ostro kontrastujú s novšími možnosťami v mestských centrách, aj s možnosťou bývania v rodinnom dome v menej husto osídlenom prostredí. Ako také budú mestá strednej a východnej Európy v najbližších rokoch podliehať tomuto estetickému štiepeniu.

Cole a kol. (2020) počas 10-ročného skúmania postojov slovenských študentov z Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici zistili, že generácia Z prevažne uvádza ako preferované miesto, kde chcú žiť, sídlo mimo veľkého mesta. Predchádzajúca generácia mileniálov často opisovala svoju potrebu cestovať do zahraničia, aspoň na krátku dobu, ale to už pre generáciu Z v takej miere neplatí. Treba poznamenať, že miera nezamestnanosti na Slovensku klesla z 15 % na začiatku roka 2010 (dôsledok finančnej krízy v roku 2008) na 4,9 % v decembri 2019 (pred krízou COVID-19), a teda cestovanie za prácou s cieľom zarobiť peniaze, ktoré by priniesli domov, už pre generáciu Z nebolo potrebné. Mnohí študenti opisujú ako svoj ideál zamestnanie v centre veľkého mesta, ale s vlastným domom v malom meste, resp. na predmestí). Ak je potrebné vlastniť auto, dochádzanie autom sa nevníma negatívne (Cole et al., 2025). Normy životnej úrovne mladšej generácie sa teda líšia od staršej generácie, ktorá vyrastala počas socializmu.

Na jednej strane vidíme zmenu preferencií mladej generácie, ale na strane druhej zase príležitosti na zmenu mestského/vidieckeho plánovania na základe tejto paradigmatickej zmeny. V nasledujúcej kapitole predstavíme analýzu údajov Sociálnej poisťovne týkajúcich sa poistencov v rôznych typoch zamestnania, pričom zmapujeme, kde ľudia bývajú a kde pracujú. Tieto údaje budú doplnené dátami zo sčítania ľudu z rokov 2001 a 2021, ako aj údajmi Národnej banky Slovenska, ktoré sa týkajú rezidenčných nehnuteľností.

1.2. Mesto a vidiek na Slovensku – nové pohľady

V tejto kapitole prinášame analýzu rozsiahlej databázy údajov zo slovenskej Sociálnej poisťovne za roky 2011 – 2022. Údaje boli získané na základe žiadosti

podľa zákona o slobode informácií. V záujme dodržania pravidiel GDPR a zaručenia anonymity poskytla Sociálna poisťovňa údaje v nasledujúcom formáte: rok narodenia, pohlavie, PSČ bydliska, PSČ pracoviska a typ poistnej zmluvy. Kód typu poistenia určuje povahu pracovnej zmluvy. ZEC sa vzťahuje na štandardné pracovné zmluvy a používal sa pred aj po roku 2013. Legislatívne zmeny v roku 2013 vytvorili rôzne kódy pre zmluvy na základe dohody (napríklad študentské brigády, práce na čiastočný úväzok a krátkodobé práce). To sa odzrkadľuje v kódovaní ZECD a má rôzne formy. V rámci tohto výskumu sa nerozlišovalo medzi rôznymi formami zmlúv ZECD. Analýzu údajov sme vykonali pomocou MS SQL Server a platformy Business Intelligence MS Power BI Desktop. Prostredníctvom tejto analýzy sme skúmali voľby jednotlivcov v súvislosti s preferenciami bývania a práce.

Najskôr sme porovnali počet poistných zmlúv v rokoch 2012 a 2022 v každej vekovej skupine. Obmedzením zvoleného metodického prístupu je, že na základe poskytnutých údajov nebolo možné určiť, či jedna osoba mala viac ako jednu poistnú zmluvu, napr. mohla byť zamestnaná na trvalý pracovný pomer u jedného zamestnávateľa a mať niekoľko ďalších pracovných zmlúv s inými zamestnávateľmi. Preto používame pojem poistná zmluva alebo poistný záznam, keďže jedna osoba môže mať zmluvu o plnom pracovnom úväzku (jeden záznam v poisťovni) a zároveň mať aj iné zmluvy alebo zmluvy o čiastočnom pracovnom úväzku, z ktorých každá predstavuje samostatný záznam v Sociálnej poisťovni. Prehľad počtu poistných zmlúv v rokoch 2012 a 2022 v jednotlivých vekových skupinách je uvedený v tabuľke 1.1. Údaje potvrdzujú známy problém demografického úpadku s nízkou pôrodnosťou, keďže Slovensko starne.

Tabuľka 1.1 Porovnanie počtu poistných zmlúv v rokoch 2012 a 2022 podľa vekových skupín

ROKY	ZEC	ZECD	SPOLU
2012	2 023 281	1 342 331	3 365 612
25 a menej	197 895	409 554	607 449
26-35	546 629	242 176	788 805
36-45	523 697	218 538	742 235
46-55	488 795	207 825	696 620
56-65	251 622	191 607	443 229
65 a viac	14 643	72 631	87 274
2022	2 306 373	825 054	3 131 427
25 a menej	182 772	276 719	459 491
26-35	514 483	117 439	631 922

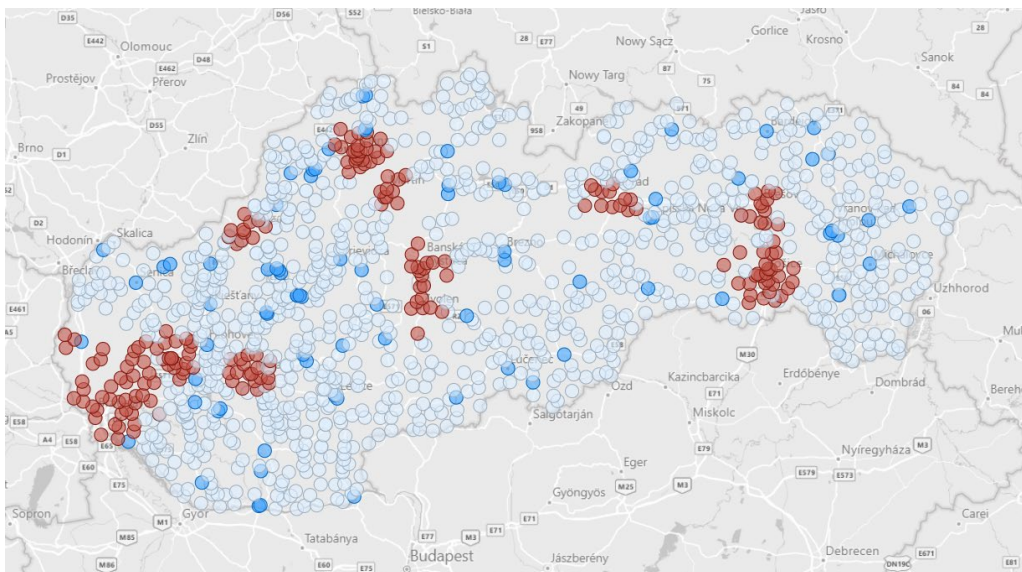
ROKY	ZEC	ZECD	SPOLU
36-45	627 965	127 099	755 064
46-55	569 149	115 186	684 335
56-65	370 330	99 570	469 900
65 a viac	41 674	89 041	130 715

Zdroj: vlastné spracovanie

V rokoch 1970 až 1985 vznikla v bývalom Československu silná populačná vlna. V tom čase bol Gustáv Husák generálnym tajomníkom Komunistickej strany Československa a neskôr prezidentom. Počas jeho éry sa zvýšila štátna podpora politik zameraných na podporu pôrodnosti, preto sa táto početná generácia nazýva „Husákove deti“. V roku 2012 patrili do vekových skupín 26 – 35 a 36 – 45 rokov, ktoré boli podľa grafu najpočetnejšie.

To isté platilo aj v roku 2022, keď najpočetnejšie skupiny poistencov tvorili osoby vo veku 36 – 45 a 46 – 55 rokov. Mnohí odborníci vyjadrili obavy, že keď táto generácia postupne dosiahne dôchodkový vek (po roku 2035), môže to spôsobiť kolaps dôchodkového systému na Slovensku. Preto by bolo potrebné doplniť systém priebežného financovania (PAYG) o individuálne dôchodkové účty a flexibilné pravidlá odchodu do dôchodku, aby sa podporilo samofinancovanie počas dôchodku a dlhší pracovný život. Toto budúce riziko je zrejmé, keď porovnáme medziročné zmeny uvedené v tabuľke nižšie. Ak nezohľadníme migráciu, očakáva sa, že slovenská populácia sa v priebehu nasledujúcich 20 rokov zníži v priemere o 18 – 20 tisíc ľudí (Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2023).

Ďalej sme sa skúmali poštové smerovacie čísla (PSČ) miesta bydliska a pracoviska uvedených na pracovných zmluvách zahrnutých do výskumnej vzorky. Kompletné dáta priotm zahŕňajú geografické PSČ aj inštitucionálne PSČ (nesúvisiace s geografickou polohou, tzv. P.O. BOXy). Mnohé prímestské obce nemajú vlastné PSČ. Napríklad obec Môlča, ktorá sa nachádza približne 10 km od Banskej Bystrice, má PSČ 974 01, ktoré je totožné s PSČ Banskej Bystrice. Celkový počet 1 264 PSČ predstavoval geografické oblasti, ktoré sme mohli lokalizovať pomocou GPS na základe adries poštových úradov s cieľom určiť geografickú polohu každého PSČ. Bohužiaľ, presná GIS mapa hraníc PSČ neexistuje. Na geolokalizáciu adries poštových úradov sme použili MS PowerBI. Týmto spôsobom sme dokázali vytvoriť mapu mestských/vidieckych oblastí (pozri obr. 1.1). Každé PSČ sme tiež kódovali podľa nasledujúcich typov: 1) Bratislava a jej dochádzkové pásmo, 2) mestské centrá (počet obyvateľov >50 000) a ich dochádzkové pásmo, 3) mikropolitné centrá (počet obyvateľov 10 000 – 40 000) a 4) vidiecke oblasti. Potom sme PSČ zoskupili podľa regiónov: Bratislava, západné, stredné a východné Slovensko (tabuľka 1.2).

Obrázok 1.1 Mestské a vidiecke oblasti na Slovensku
Zdroj: vlastné spracovanie

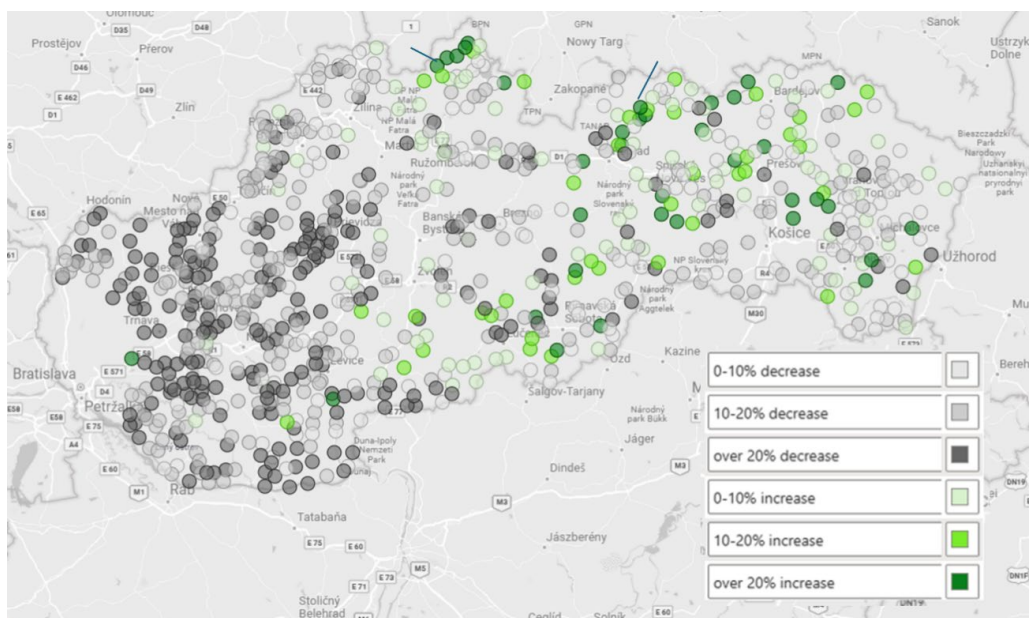
Aby sme porozumeli demografickým zmenám, vyfiltrovali sme údaje podľa vekovej skupiny: v produktívnom veku, t. j. vo veku 20 – 40 rokov, čiže v ranom dospelom veku po ukončení vzdelania. Práve táto veková skupina bude v blízkej budúcnosti určovať vzorce správania v oblasti rodiny, zamestnania a miesta bydliska. Porovnali sme súbor údajov z roku 2011 so súborom údajov z roku 2022 (tabuľka 1.2). V dôsledku starnutia došlo k prirodzenému poklesu počtu obyvateľov vo vekovej skupine 20 – 40 rokov, celkovo o 7,49 %, avšak použitý súbor údajov vykazoval pokles počtu pracovných zmlúv v roku 2022 o 18,9 % v porovnaní s predchádzajúcimi 11 rokmi, resp. 1,53 milióna v roku 2011 a 1,23 milióna v roku 2022 pre túto vekovú skupinu. Údaje potvrdzujú pokles počtu pracujúcich osôb vo veku 20 – 40 rokov v každej oblasti za posledných 11 rokov.

Tabuľka 1.2 Percentuálne zmeny vo vekovej skupine 20-40 rokov v r. 2011-2022

	Bratislava	Západ	Stred	Východ	Spolu
Mesto	- 29,8 %	-26,7 %	-26,7 %	-21,8 %	-27,8
Dochádzková zóna	- 28,67	-19,0 %	-22,5 %	-6,47 %	-21,2
Mikropolitné centrá	-	-25,7 %	-19,3 %	-14,7	-21,1
Vidiecke	-	-20,1 %	-9,1 %	-1,6%	-12,7
Spolu	29,31%	-22,1 %	-17,3 %	-10,9 %	-20,0 %

Zdroj: vlastné spracovanie

Zaujímavé je, že mikropolitné centrá a vidiecke oblasti dosiahli lepšie výsledky ako ich väčšie mestské náprotivky, kde došlo k poklesu počtu obyvateľov. Oficiálne údaje zo sociálnej poisťovne je však potrebné brať s rezervou. Slováci sú povinní oficiálne nahlásiť zmenu adresy, keď sa presťahujú do iného mesta. Mnohí to však neurobia, lebo považujú presťahovanie do veľkého mestského centra za dočasné. Ďalším problémom je vyšší podiel mladých Slovákov v rómskych komunitách, ktoré sa vo väčšom počte nachádzajú vo vidieckych oblastiach. Na Slovensku existujú dve paralelné spoločnosti, ktoré sa navzájom ovplyvňujú, ale zatiaľ nenašli zmysluplný spôsob interakcie, ktorý by bol vzájomne prospešný. To je viditeľné najmä v sektore súkromného bývania, kde diskriminačné praktiky sťažujú rómskym komunitám uzatváranie nájomných zmlúv. Pomocou PowerBI sme zmapovali demografické zmeny vo vidieckych oblastiach podľa jednotlivých obcí, resp. jednotlivých poštových smerovacích čísel s počtom obyvateľov od 200 do 10 000 (obrázok 1.2).

Obrázok 1.2 Zmeny vo vidieckych PSČ vo vekovej skupine 20-40 rokov vo vidieckych obciach s počtom obyvateľov 200-10,000
Zdroj: vlastné spracovanie

V tabuľke 1.3 sme analyzovali počet poistencov z hľadiska miesta ich bydliska v porovnaní s miestom ich zamestnania. Približne polovica pracovných zmlúv sa týka zamestnania mimo miesta bydliska. Toto geografické rozdelenie

sa stáva dôležitou súčasťou tejto štúdie a vrátíme sa k nemu v nasledujúcich kapitolách.

Tabuľka 1.3 Percentuálny podiel poistných zmlúv podľa geografického rozloženia miesta bydliska a pracoviska v rokoch 2011, 2021 a 2022

	2011	2021	2022
Práca v mieste bydliska	21,72 %	21,85 %	21,67 %
Práca v rámci okresu, mimo miesta bydliska	30,43 %	30,90 %	30,26 %
Práca v rámci okresu SPOLU	52,15 %	52,75 %	51,94 %
Práca mimo okresu	47,85 %	47,25 %	48,06 %

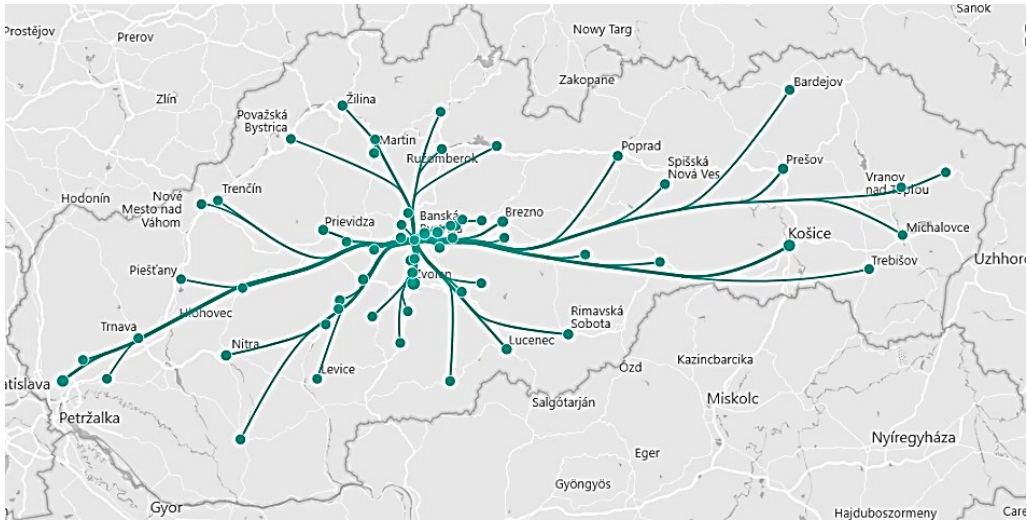
Zdroj: vlastné spracovanie

Pripomíname, že pracovné PSČ nemusí nutne predstavovať pracovnú adresu. PSČ zamestnávateľa nemusí byť zhodné s pracoviskom, t. j. miesto sídla spoločnosti (a mzdovej učtárne) sa môže líšiť od miesta skutočného pracoviska. Otázkou zostáva, do akej miery je pracovná adresa, ktorú uvádza sociálna poisťovňa, mentálne prepojená s adresou vidieckeho bydliska.

Ďalším obmedzením tohto prístupu je, že jednotlivec môže mať trvalý pobyt a teda PSČ nahlásený napr. v Bratislave, no v skutočnosti býva inde. Ako príklad uvádzame situáciu, keď sa byt nachádza v meste a majiteľ je v ňom prihlásený na trvalý pobyt, no byt prenajíma a býva v niektorej z okolitých obcí.

Každé PSČ zapojené do analýzy bolo lokalizované pomocou GPS, pričom na určenie súradníc bola použitá adresa príslušnej pošty. Na základe toho sme mohli zmapovať spojenie adresy bydliska s miestom „platiteľa“. Nižšie sú uvedené tri príklady troch obcí rôznej veľkosti, ktoré sa nachádzajú v regióne Banská Bystrica.

Zmapovali sme tiež prepojenia s mestom Banská Bystrica (73,5 tis. obyvateľov) s obmedzením >150 pracovných zmlúv na jedno PSČ. Na tejto mape sú znázornené prepojenia inštitucionálnych aj geografických PSČ s mestom Banská Bystrica. Výsledkom je obraz „platiteľa“, ktorý je celoštátny. Dalo by sa usúdiť, že táto úroveň prepojenia z veľkej vzdialenosti potvrdzuje Giddensovu teóriu vzdialovania, podľa ktorej virtuálne spojenie nahrádza fyzickú prítomnosť.

Obrázok 1.3 Prepojenie obcí s Banskou Bystricou pri >150 zmlúv na jednu obec (PŠČ)

Zdroj: vlastné spracovanie

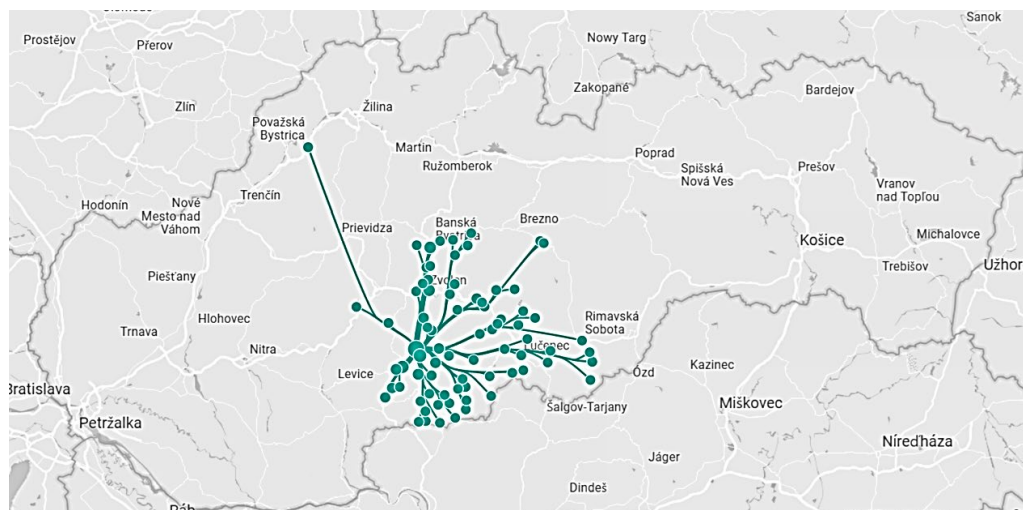
Následne sme ako príklad mikropolitného mestského centra zmapovali mesto Lučenec (27,3 tis. obyvateľov), a to výlučne na základe geografických poštových smerovacích čísel (obrázok 1.4). Pre každé poštové smerovacie číslo bolo stanovené obmedzenie >50 pracovných zmlúv. Mikropolitné prostredie je dôležité pre zabezpečenie základných služieb poskytovaných mestom v danej oblasti. Jedným z nových významných rozvojových projektov v okolí Lučenca je už takmer dokončená 4-prúdová rýchlostná cesta, ktorá v južnej časti Slovenska doteraz chýbala. Jedným z urbanistických trendov je zameriavanie sa na projekty železničnej dopravy, no tu by stačila aj podpora autobusových liniek, čomu výrazne napomáha dobrá cestná sieť. Zaujímavým faktom je, že Slovensko je rovnomerne posiate mikropolitnými mestami. Práve tieto kľúčové body poskytujú príľahlým vidieckym oblastiam rôzne ekonomické možnosti. Štvorprúdová diaľnica zabezpečuje potrebné spojenie s národnými aj medzinárodnými ekonomickými centrami. Dá sa povedať, že vzdialenosť je aj funkciou času stráveného cestovaním a štvorprúdové diaľnice zohrávajú veľkú úlohu pri odstraňovaní tzv. tyranie vzdialenosti.

Obrázok 1.4 Prepojenie obcí s Banskou Bystricou pri >50 zmlúv na jednu obec (PSC)

Zdroj: vlastné spracovanie

Nakoniec sme zmapovali vidiecku obec Krupina (7,5 tis. obyvateľov), opäť výlučne na základe geografických PSC (obrázok 1.5). Pre každé PSC bolo stanovené obmedzenie >10 pracovných zmlúv. Vybrali sme práve toto mesto, pretože je jedným z regionálnych centier potravinového reťazca COOP Jednota, čo tejto malej obci poskytuje nadpriemernú prepojenosť so vzdialenými lokalitami (vzhľadom na jej veľkosť). COOP Jednota Krupina je najväčšou regionálnou centrárou a má najvyššie regionálne tržby (165 mil. €) spomedzi ostatných regionálnych pobočiek (TASR, 2023). Zaujímavosťou je, že najväčší maloobchodný reťazec na svete, americký Wal-Mart, má sídlo v Bentonville v Arkansase, meste s 59,5 tis. obyvateľmi, ktoré je podľa amerických štandardov malé. To dokazuje, že vidiecke oblasti môžu mať aj veľký vplyv vplyv s konkurenčnou výhodou.

Obrázok 1.5 Prepojenie obcí s Banskou Bystricou pri >10 zmlúv na jednu obec (PSC)

Zdroj: vlastné spracovanie

Údaje zo sociálnej poisťovne nám umožnili podrobne preskúmať vzťahy medzi miestom práce a miestom pobytu. V kombinácii s údajmi z iných zdrojov sme lepšie porozumeli tomu, kde sa nachádza priesečník geografických a ekonomických faktorov pri rozhodovaní o výbere miesta bydliska a ako sa ľudia rozhodujú, ako naplniť svoj životný príbeh.

1.3. Bývanie v mestskom prostredí

Ako už bolo spomenuté, panelové bytové domy („paneláky“) dominujú slovenskej krajine, a to najmä v mestách, kde predstavujú jednoduché riešenie bývania bez starostí. V posledných desaťročiach pritom sektor bývania prešiel významnými zmenami. Došlo k transformácii systému poskytovania tzv. štátnych bytov v ére socializmu na trhový systém (Murray Svidroňová a kol., 2017). Ceny nehnuteľností v najväčších mestách ako Bratislava a Košice neustále rastú, čo vedie k problémom s dostupnosťou bývania. Na druhej strane, vo vidieckych oblastiach sú výstavba domov a bytov, ako aj ďalšie ekonomické príležitosti obmedzené. To nás viedlo k preskúmaniu protirečení v danej oblasti: neprimerane vysokých nákladov na bývanie, ktoré nie sú v súlade s nárastom ponuky; vysokej miery vlastníctva domov a bytov; a veľmi nízkeho Giniho koeficientu prideleného Slovensku. Na analýzu sme vybrali osem krajských

miest a príslušných okresov: Bratislava, Košice, Banská Bystrica, Nitra, Prešov, Žilina, Trnava a Trenčín.

Slovenské obyvateľstvo starne, čo má vplyv na dopyt po bývaní. Aby sme pochopili, ako vek ovplyvňuje vlastníctvo nehnuteľností, použili sme údaje zo zamestnaneckých zmlúv poskytnutých Sociálnou poisťovňou a porovnali sme zmeny medzi rokmi 2011 a 2022 z hľadiska dátumu narodenia a PSČ bydliska. Tieto údaje nám umožnili zistiť rozloženie populácie zamestnaných pracovníkov v produktívnom veku (20 – 40 rokov) a starších pracovníkov v produktívnom veku (40 – 60 rokov) medzi týmito dvoma časovými bodmi. Keďže počet zmlúv za posledných 11 rokov klesol, pri uvádzaní percentuálnej zmeny sme údaje nominalizovali (tabuľka 1.4).

Tabuľka 1.4 Zmeny v pracovných zmluvách podľa vekových skupín v rokoch 2011 – 2022

Mesto	Vekové skupiny v r. 2011		Vekové skupiny v r. 2022		Súbor údajov zo všetkých pracovných zmlúv			Nominálna % zmena vo vekovej skupine	
	20-40	40-60	20-40	20-60	2011	2022	zmena v %	20-40	40-60
Bratislava	192k	133k	130k	78k	381k	314k	-18,6%	-14,8%	-19,8%
Trnava	23k	18k	16k	10k	45k	38k	-15,6%	-20,7%	-28,9%
Trenčín	13k	11k	10k	9k	39k	34k	-12,8%	-15,4%	-10,9%
Nitra	27k	22k	19k	12k	54k	46k	-14,8%	-19,6%	-30,7%
Žilina	31k	24k	22k	13k	62k	50k	-19,4%	-19,4%	-26,4%
B. Bystrica	28k	26k	21k	18k	61k	52k	-14,6%	-10,5%	-14,8%
Prešov	41k	25k	34k	15k	58k	47k	-19,0%	+1,9%	-21,0%
Košice	71k	59k	54k	34k	145k	125k	-13,8%	-11,0%	-17,1%

Zdroj: vlastné spracovanie

Hoci počet ľudí v produktívnom veku sa znižuje, v každom skúmanom meste/okrese stále pozorujeme veľký rozsah výstavby. To vyvoláva otázku, koľko obytných domov je prázdnych – čo môže byť indikátorom špekulatívnej povahy vlastníctva niektorých nehnuteľností. Na zistenie počtu prázdnych a využívaných domov a bytov sme použili údaje zo sčítania obyvateľstva na Slovensku z rokov 2001 a 2021. V roku 2001 malo Slovensko 1 884 846 bytov, z ktorých 1 665 536 (88,3 %) bolo trvalo obývaných a 219 310 (11,7 %) bolo prázdnych. V roku 2021 sa počet domov a bytov zvýšil na 2 149 224, pričom trvalo obývaných domov bolo len 1 707 035. To znamená, že 442 189 nehnuteľností bolo neobývaných, čo predstavuje 20,5 % bytového fondu (Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2001; 2022). Počet rodinných domov sa

zvýšil z 995 157 v roku 2001 na 1 098 868 v roku 2021. Ich obsadenosť však klesla z 82,4 % na 78,2 %. Počet neobývaných rodinných domov sa zvýšil z 175 115 na 239 655. Zmeny v skúmaných mestách sú uvedené v tabuľke 1.5 nižšie.

Tabuľka 1.5 Stav bytov podľa okresov v rokoch 2001 a 2021

2001						
Okres	Obývané nehnuteľnosti	Neobývané nehnuteľnosti	Celkom	Byty	Byty/celkom (%)	Neobývané nehnuteľnosti (%)
Bratislava*	166 587	15 434	182 021	158 364	87,0 %	8,5 %
Trnava	38 422	4 097	42 519	19 986	47,0 %	9,6 %
Trenčín	35 678	4 406	40 084	19 220	47,9 %	11,0 %
Nitra	51 524	7 097	58 621	25 713	43,9 %	12,1 %
Žilina	47 534	5 063	52 597	25 234	48,0 %	9,6 %
Banská Bystrica	38 930	4 052	42 982	27 235	63,4 %	9,4 %
Prešov	44 401	3 573	47 974	25 490	53,1 %	7,4 %
Košice*	109 355	9 437	118 792	80 404	67,7 %	7,9 %
2021						
Bratislava	177625	53293	230918	202177	88 %	23,1 %
Trnava	44059	10591	54650	26392	48 %	19,4 %
Trenčín	37849	8851	46700	23511	50 %	18,9 %
Nitra	54989	13859	68848	30060	44 %	20,1 %
Žilina	50300	12411	62711	31026	49 %	19,8 %
Banská Bystrica	38193	9396	47589	31112	65 %	19,7 %
Prešov	47639	8514	56153	27686	49 %	15,2 %
Košice	110688	21584	132272	87426	66 %	16,3 %

Zdroj: vlastné spracovanie

* Bratislava a Košice sú rozdelené na samostatné okresy v rámci hraníc mesta. Všetky ostatné okresy zahŕňajú okresné mesto a okolité obce.

Počet neobývaných bytov výrazne stúpol – v priemere je údajne neobývaných ~19 %, čo znamená 1 z 5 bytov. Hlavným faktorom tohto nárastu je intenzívna stavebná činnosť v každom meste, keďže developeri rozširujú ponuku bývania (čo je čiastočne motivované vnímanou túžbou uniknúť z panelových domov socialistického obdobia).

Je pravdepodobné, že uvedené údaje obsahujú určité nepresnosti, resp. nadhodnotenie počtu neobývaných bytov. Zároveň je potrebné zohľadniť nasledovné okolnosti:

- Väčšina nájomných nehnuteľností je v rukách individuálnych vlastníkov, pričom nehnuteľnosti účelovo vybudované na nájom tvoria len minimálnu časť trhu s bývaním (Pittini et al., 2023). V nájomných zmluvách existuje určitá miera neformálnosti, ktorú podporujú aj daňové pravidlá. Podľa daňového zákonníka nie je potrebné osobitne vykazovať príjmy z prenájmu, ak hrubý príjem z prenájmu mínus oprávnené výdavky nepresiahnu 500 EUR ročne (zákon č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov). Preto je mnoho prenájmov neregistrovaných.
- Neexistuje samostatná evidencia prechodného bydliska obyvateľov, takže dvojúčelové byty môžu byť klasifikované ako neobývané. Na druhej strane existuje značná mobilita, najmä smerom do Bratislavy. Je to vidieť na piatkovom popoludňajšom odchode z práce a nedeľnom večernom/pondelkovom rannom príchode do práce. Daň z nehnuteľností na Slovensku je extrémne nízka a daňový zákon neobsahuje žiadne ustanovenie, ktoré by rozlišovalo medzi sekundárnymi a primárnymi bydliskami, resp. prechodným a trvalým miestom bydliska (t. j. neexistuje rozdiel v daňovej sadzbe pre fyzické osoby pri trvalom a prechodnom bydlisku, resp. primárnej a sekundárnej nehnuteľnosti).
- Záznamy na katastrálnom úrade môžu byť neaktuálne, najmä v prípade nehnuteľností, ktoré už nie sú obývatel'né. Slovensko je doslova posiate domami, z ktorých mnohé boli postavené pred druhou svetovou vojnou a sú v takom stave, že ich nie je možné opraviť, alebo by náklady na renováciu presiahli hodnotu nehnuteľnosti. Tieto „domy duchov“ sú však tiež zahrnuté do bytového fondu. Viac sa nachádzajú vo vidieckych regiónoch, ale stále ich možno nájsť aj v skúmaných mestách/okresoch.

S cieľom získať realistickejšiu predstavu o počte neobývaných nehnuteľností sme vyvinuli model využívajúci údaje o spotrebe elektrickej energie v domácnostiach v Bratislave. Oficiálne údaje zo sčítania obyvateľstva z roku 2021 uvádzajú 53 293 neobývaných bytov v danom okrese. Pri krížovej kontrole spotreby energie však počet neobývaných bytov klesol na ~18 000, čo naznačuje, že len ~33,8 % bytov bolo skutočne nevyužitých. Tento korekčný koeficient (0,338) sme aplikovali na ostatné okresy, čím sa získal odhad skutočnej neobsadenosti (tabuľka 1.6). Hoci nie je možné s určitosťou tvrdiť, že ostatné mestá majú rovnakú dynamiku ako Bratislava, vo všetkých mestách na Slovensku je možné pozorovať intenzívny rozvoj bývania.

Tabuľka 1.6 Pravdepodobnosť nenahláseného využívania nehnuteľností na základe modelu upraveného o spotrebu elektrickej energie

Okres	Neobsadené bytové jednotky uvedené v sčítaní obyvateľstva v r. 2021	Odhadovaný počet neobývaných nehnuteľností s použitím modelu upraveného o spotrebu elektrickej energie	Pomer obývaných a neobývaných bytov podľa sčítania obyvateľstva z roku 2021	Pomer neobývaných k obývaným nehnuteľnostiam s použitím modelu upraveného o spotrebu elektrickej energie
Bratislava	53 293	18 013	4,3 ku 1	12,8 ku 1
Trnava	10591	3 580	5,2 ku 1	15,3 ku 1
Trenčín	8851	2 992	5,3 ku 1	15,6 ku 1
Nitra	13859	4 684	5,0 ku 1	14,7 ku 1
Žilina	12411	4 195	5,1 ku 1	14,9 ku 1
Banská Bystrica	9396	3 176	5,1 ku 1	15,0 ku 1
Prešov	8514	2 878	6,6 ku 1	19,5 ku 1
Košice	21 584	7 295	6,1 ku 1	18,1 ku 1

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov o bývaní pochádzajúcich zo sčítania obyvateľstva v r. 2021

Pri zohľadnení spotreby elektrickej energie možno predpokladať, že mestá majú menej voľných bytov na prenájom, čo by znamenalo vyššie ceny. Ak vezmeme do úvahy neformálne aj úplne legálne nájomné zmluvy v súlade s daňovými predpismi, potom určitá časť nájomných jednotiek nefiguruje v evidencii. To by mohlo znamenať menší prebytok bytov, než ukazujú dáta. Percentuálny podiel neobývaných bytov by sa potom príliš nelíšil od predchádzajúcich období.

Nerovnosť príjmov veľmi úzko súvisí s dostupnosťou bývania. Ide o kľúčový socioekonomický faktor, ktorý určuje schopnosť jednotlivcov a domácností získať vhodné bývanie. Rozpor medzi rastom príjmov a rastúcimi nákladmi na bývanie v mestských oblastiach je vážnym problémom (Stessl a Liska, 2024). Situácia sa nemení, keďže ceny bývania na Slovensku rastú neprimerane k mzdám (OECD, 2024).

Miera vlastníctva nehnuteľností je na Slovensku približne 93 %, čo je druhé miesto v EÚ, hneď za Rumunskom s 96 % (Eurostat, 2024). Úrokové sadzby sú dôležitým faktorom ovplyvňujúcim trendy na trhu s bývaním, ktoré majú vplyv na dostupnosť, investície a ponuku hypoték. Môžu mať nepriamy vplyv na ceny nehnuteľností, t. j. vyššie úrokové sadzby znižujú dopyt a môžu vyvolať tlak na pokles cien. Po roku 2008 sa bývanie v EÚ stalo dostupnejším vďaka rastúcim príjmom a klesajúcim úrokovým sadzbám bánk. Index dostupnosti bývania

v EÚ (a v skúmanej oblasti) však v ostatných rokoch klesol v dôsledku rastúcich cien nehnuteľností a v poslednom období aj v dôsledku opačného vývoja úrokových sadzieb bánk (Výbošťok a Štefkovičová, 2023). Slovenské úrokové sadzby hypoték dosiahli v septembri 2021 úroveň 0,98 %, kým v januári 2005 až 7,15 % (The Global Economy, 2024). Tieto výkyvy mali hlboký vplyv na úrokové sadzby a potenciálne aj na náklady na bývanie.

Aby sme porozumeli dynamike cien nehnuteľností, použili sme údaje Národnej banky Slovenska za obdobie 2017 – 2024 a zistili sme celkovú ročnú sumu poskytnutých úverov za každý rok. Túto sumu sme vydělili cenou priemerného bytu (70 m²) za daný rok. V rokoch pandémie COVID-19, keď bolo Slovensko jednou z najviac postihnutých krajín s 0,36 % populácie, ktorá podľahla tejto chorobe, došlo k poklesu. V tejto súvislosti údaje naznačujú relatívnu stabilitu úverov na bývanie (tabuľka 1.7).

Tabuľka 1.7 Poskytnutie úveru podľa priemernej ceny bytu s rozlohou 70 m²

Rok	Celková suma poskytnutých hypoték v €	Cena za m ² vo 4. kvartáli	celkové úvery na bývanie s rozlohou 70 m ² *
2017	2,81 mld	1 395	2 882
2018	3,16 mld	1 502	3 004
2019	3,48 mld	1 597	3 114
2020	3,81 mld	1 853	2 940
2021	4,28 mld	2 314	2 598
2022	4,71 mld	2 661	2 527
2023	5,13 mld	2 433	3 015
2024	5,27 mld	2 596	2 904

*Priemerná veľkosť bytu na Slovensku

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Národnej banky Slovenska

V budúcnosti sa očakáva, že úrokové sadzby zostanú v rozmedzí 4 – 5 %. Hoci to môže znamenať zvýšenie v porovnaní s extrémne nízkymi sadzbami v rokoch 2020 – 2021, z historického hľadiska sú to stále nízke úroky. Aj keď to môže mierne znížiť dostupnosť úverov, je nepravdepodobné, že by to väčšinu kupujúcich úplne odradilo. Vyššie mesačné splátky však môžu byť pre niektorých prvokupujúcich alebo domácností s nižším príjmom výzvou. Medzi možné riešenia patria vládne opatrenia, ako napríklad programy dotácií úrokových sadzieb pre mladé rodiny alebo rozšírenie štátneho nájomného fondu, t. j. počtu tzv. sociálnych bytov (Ministerstvo dopravy a výstavby Slovenskej republiky, 2023). Úrokové sadzby hypoték tak nie sú len finančným faktorom, ale aj dôležitým prvkom verejnej politiky, ktorý bude ovplyvňovať dostupnosť

bývania na Slovensku v najbližších rokoch. Ceny nehnuteľností sa ustália alebo mierne poklesnú v dôsledku efektu „lepkavých cien“ – predajcovia nechcú ceny znižovať a kupujúci vyčkávajú, pretože ceny sú príliš vysoké. Dopyt sa preto môže presunúť do dostupnejších regiónov alebo do nájomného bývania.

Vytvorili sme index stresu súvisiaceho s bývaním (v angl. HIS), ktorý ukazuje výrazné rozdiely v dostupnosti bývania v skúmaných regiónoch Slovenska. Na tento účel sme použili jednoduché meranie, pričom:

- Každá domácnosť má 1,8 zárobkovo činných osôb (jedného zamestnanca na plný úväzok a jedného zamestnanca pracujúceho na 80 % svojej kapacity, čím sa zohľadňujú obdobia nezamestnanosti alebo starostlivosti o deti).
- Používame hrubú mzdu mínus daňové odvody s priemernou daňovou sadzbou 25 %.
- Predpokladáme priemernú veľkosť bytu 70 m².

Na výpočet HSI sme vydělili priemernú cenu bývania na meter štvorcový priemernou mesačnou mzdou v každom okrese (tabuľka 1.8). Čím vyšší index, tým drahší okres (z hľadiska bývania). Hodnota HSI 1,00 predstavuje teoretickú rovnováhu cenovej dostupnosti, čo znamená, že cena jedného metra štvorcového bývania sa rovná priemernému mesačnému príjmu. Hodnoty nad 1 znamenajú vyššiu záťaž v oblasti bývania, kde ceny nehnuteľností výrazne prevyšujú priemerný príjem.

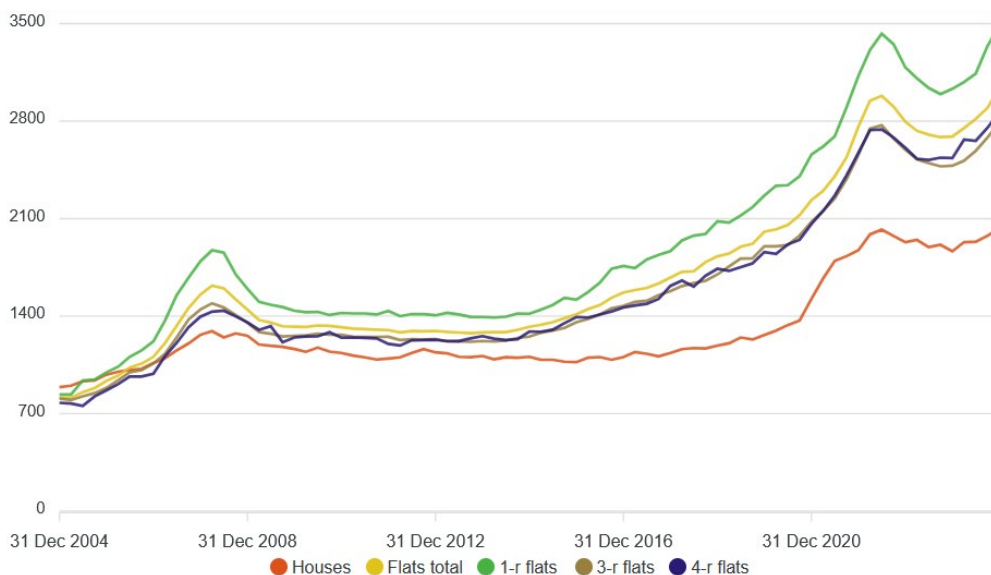
Tabuľka 1.8 Index stresu v oblasti bývania pri dvoch príjmoch a priemernej veľkosti bytu

Mesto	Cena (€/m ²)	Mzda (€/hrubá)	Cena bývania (€)	Čistý ročný príjem (€)	Pomer (náklady/ príjem)	HSI (nominalizovaný)
Bratislava	3 127	2 280	218 890	36 936	5,93	1,35
Trnava	1 837	1 937	128 590	31 379	4,10	0,93
Trenčín	1 569	1 792	109 830	29 030	3,78	0,86
Nitra	1 393	1 755	97 510	28 431	3,43	0,78
Žilina	1 819	1 874	127 330	30 359	4,19	0,95
B. Bystrica	1 562	1 763	109 340	28 560	3,83	0,87
Prešov	1 818	1 623	127 260	26 293	4,84	1,10
Košice	2 087	1 804	146 090	29 225	5,00	1,14
Priemer	–	–	–	–	4,39	1,00

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa Štatistického úradu SR a Global Property Guide (Sprievodca globálnymi nehnuteľnosťami)

Ak berieme do úvahy uvedenú daňovú povinnosť, prijateľný limit pomeru nákladov a príjmov by bol 4,67x – 6,0x. To by znamenalo, že pre priemernú rodinu s dvoma príjmami je bývanie na Slovensku primerane dostupné. Môžeme tiež predpokladať, že počiatočná záloha by bola 20 %, čo je štandard v Slovenskej republike, pričom táto suma nebola zahrnutá do tabuľky. Pokiaľ ide o zálohu, predpokladá sa dostupnosť medzigeneračného prevodu hotovosti, t. j. finančného daru od rodičov na vyplatenie zálohy. Po páde socializmu mali nájomníci bytov možnosť odkúpiť ich od štátu za veľmi symbolickú sumu. Táto okamžitá hodnota a jej následný nárast znamená, že rodičia/starí rodičia pravdepodobne disponujú finančným kapitálom, ktorým môžu pomôcť deťom. Na Slovensku existuje aj tradícia pomoci v rámci rodiny, takže je logické, že 20 %-nú zálohu by bolo možné vyzbierať v pomerne krátkom čase.

Jedným z predpokladov nadbytku dostupného bývania je strata atraktívnosti panelových bytov z čias socializmu v očiach potenciálnych kupcov. Nárast popularity sekundárnych nehnuteľností (určených na pasívny príjem z prenájmu) by však pravdepodobne obmedzil ich úpadok. Podľa Ličáka (2023) spláca 70 % žiadateľov o hypotekárny úver vo veku 35 až 50 rokov aj inú hypotéku, alebo nejakú splatili v minulosti. Ďalej hovorí, že „často sú to kupujúci druhých nehnuteľností, ktorí realizujú investičné nákupy, pričom ich zvýšená aktivita poháňa dopyt a zvyšuje ceny, čím sa zhoršuje dostupnosť pre tých, ktorí sa snažia kúpiť svoju prvú nehnuteľnosť“. Ceny bývania tak naďalej rastú. Menšie nehnuteľnosti, ako sú 1- a 2-izbové byty, majú najvyššiu hodnotu na m². Trh reagoval aj novou ponukou menších bytov, ako je vidieť na obrázku 1.6.

Obrázok 1.6 Ceny bytov na meter štvorcový podľa typu
Zdroj: Národná banka Slovenska

Slováci už dlho vnímajú nehnuteľnosti ako primárny spôsob akumulácie majetku a uprednostňujú ich pred inými investičnými príležitosťami, najmä akciami, ktoré vnímajú ako rizikové. V 90. rokoch došlo k niekoľkým mediálne známym prípadom podvodných investičných schém, ktoré viedli k finančným stratám mnohých ľudí. Finančná kríza v roku 2008 taktiež prispela k poklesu popularity investícií do cenných papierov. Likvidnejšia možnosť investovania do dlhopisov zaznamenala obdobie veľmi nízkych výnosov, ktoré nedokázali pokryť infláciu. Pre mnohých Slovákov sa investovanie stalo dostupným až vďaka zavedeniu tzv. druhého piliera dôchodkového systému, ktorý bol založený na bezpečných štátnych dlhopisoch. V dôsledku toho mnohí sporitelia v druhom pilieri dosiahli nižšie výnosy ako tí, ktorí zostali výlučne v prvom pilieri. Nehnuteľnosti sú preto nedotknuteľné.

Zhrnutie

V tejto kapitole sme preskúmali štatistické údaje o pracovných zmluvách zamestnancov s cieľom zistiť, kde bývajú a ako sú prepojení so svojou pracovnou adresou. Z hľadiska veku prevláda silná populačná vlna tzv. Husákových detí, teda ročníkov narodenia 1970 – 1985, ktorá v súčasnosti tvorí najväčšiu skupinu poistencov. Keďže po roku 1985 klesla pôrodnosť, problém nastane, keď táto skupina odíde do dôchodku.

Pokiaľ ide o dochádzanie do práce, v roku 2022 približne 54 % zamestnancov pracovalo v rámci okresu svojho trvalého bydliska a viac ako 22 % priamo v mieste svojho trvalého bydliska, pričom zvyšných 46 % pracovalo mimo okresu svojho trvalého bydliska. Je pravda, že adresa pracoviska je skôr spojená s adresou zamestnávateľa, resp. podnikovej centrály, ako s miestom, kde ľudia vykonávajú svoje každodenné úlohy. Aj to však vyvoláva otázku, aká striktná je hranica medzi miestom práce a miestom vyplácania mzdy, t. j. prečo býva sídlo spoločnosti centralizované a umiestnené v drahých kancelárskych priestoroch.

V slovenských mestách, rovnako ako v ostatných krajinách strednej a východnej Európy, je mestský priestor zaplnený starými panelovými bytovými domami. Výstavba v týchto mestách pridávajú ďalšiu vrstvu nových moderných bytov a okolité oblasti sa zaplňajú rodinnými domami či radovou zástavbou.

Súčasťou socialistickej ideológie je mýtus o neustálom nedostatku a o tom, že jednotlivci musia v záujme spoločnosti obmedzovať svoju spotrebu. Kapitalistická ideológia tento mýtus vyvracia schopnosťou zvýšiť spotrebu, napr. nad rámec minimalistických panelových domov. Jedným z aspektov tejto spotreby je túžba vlastniť viacero nehnuteľností, čo znamená, že ľudia môžu

mať svoju „adresu“ v meste aj na vidieku. Kúpa domu ako nutnosť sa stáva spornou, ak hovoríme o druhej nehnuteľnosti. Dochádza potom k paradoxnej situácii, keď mestá naďalej pomaly strácajú obyvateľstvo a zároveň na nich nevidieť znaky zanedbanosti. Na Slovensku neexistujú žiadne „Detroity“ či iné príklady hromadného opúšťania miest a mikropolitných miest. To naznačuje plynulý prechod medzi vidieckym a mestským prostredím, pričom vzdialenosti sú z časového hľadiska, v porovnaní s geograficky väčšími krajinami, relatívne krátke.

Literatúra

- Arshad, S., Hu, S., & Ashraf, B., N. (2018). Zipf's law and city size distribution: A survey of the literature and future research agenda. *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications*, 492, 75–92. doi: <https://doi.org/10.1016/j.physa.2017.10.005>
- Bettencourt, L., Lobo, J., Helbing, D., Kühnert, C., & West, G. (2007). Growth, innovation, scaling, and the pace of life in cities. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 104(17), 7301–7306. doi: <https://doi.org/10.1073/pnas.0610172104>
- Carr, P., & Kefalas, M. (2009). *Hollowing out the middle: The rural brain drain and what it means for America*. Beacon Press. Retrieved from https://books.google.sk/books/about/Hollowing_Out_the_Middle.html?id=s6CmlA7PDzMC&redir_esc=y
- Cole, D., Svidroňová, Murray, M., & Muthová, Jakuš, N. (2025). Rural versus urban living: Gens Y and Z in Slovakia. *Cities*, 161(1), doi: <https://doi.org/10.1016/j.cities.2025.105927>
- Conn, S. (2024). Sub urban or post rural: Suburban development as a two way street in the mid twentieth century. *Journal of American Studies*, 58(1), 124–142. doi: <https://doi.org/10.1017/S0021875824000021>
- European Commission. (2022). *Cohesion in Europe towards 2050: 8th Cohesion report*. Publications Office of the European Union. Retrieved from https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/cohesion-report/
- Eurofound. (2019). *Keeping rural Europe connected*. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. Retrieved from <https://www.eurofound.europa.eu/en/blog/2019/keeping-rural-europe-connected>
- Eurostat. (2024). *Fertility statistics*. Publications Office of the European Union. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Fertility_statistics

- Eurostat. (2024). *Housing in Europe – 2024 edition: House or flat – to own or to rent*. Publications Office of the European Union. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat/web/interactive-publications/housing-2024>
- Eurostat. (2025). *Record drop in children being born in the EU in 2023*. Eurostat News Release. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20250307-1>
- German Federal Institute for Research on Building, Urban Affairs, and Spatial Development. (2013). *Growing and shrinking regions in Europe*. Retrieved from <http://www.wesjones.com/eoh.html>
- Giannone, E. (2017). Skill-biased technical change and regional convergence. *Meeting Papers*, 190. Society for Economic Dynamics. Retrieved from <https://ideas.repec.org/p/red/sed017/190.html>
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity*. Stanford University Press. Retrieved from <https://download.e-bookshelf.de/download/0003/8871/07/L-G-0003887107-0002286451.pdf>
- Giddens, A. (1998). *Conversations with Anthony Giddens: Making sense of modernity*. Stanford University Press. Retrieved from https://books.google.sk/books/about/Conversations_with_Anthony_Giddens.html?id=YXDsv0iZsC&redir_esc=y
- Goldscheider, F., Bernhardt, E., & Lappegård, T. (2015). The gender revolution: A framework for understanding changing family and demographic behavior. *Population and Development Review*, 41(2), 207–239. doi: <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2015.00045.x>
- Havel, V. (1978). *The power of the powerless* (P. Wilson, Trans.). In J. Keane (Ed.), *The power of the powerless: Citizens against the state in central-eastern Europe*, 23–96. Routledge. Retrieved from <https://www.nonviolent-conflict.org/wp-content/uploads/1979/01/the-power-of-the-powerless.pdf>
- Jefferson, M. (1939). The law of the primate city. *Geographical Review*, 29, 226–232. doi: <https://doi.org/10.2307/209944>
- Klüsener, S., Bühler, C., & Grigoriev, O. (2023). Urban–rural fertility gradients in Europe: Patterns, determinants, and policy implications. *European Journal of Population*, 39(2), 245–270. doi: <https://doi.org/10.1007/s10680-024-09725-3>
- Kožiak, R. (2011). Regional disparities in Slovak Republic at NUTS 3 level from direct foreign investments point of view. *Studia Universitatis Vasile Goldiș Arad – Seria Științe Economice*, 21(1), 112–125. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/260347952_REGIONAL_DISPARITIES_IN_SLOVAK_REPUBLIC_AT_NUTS_3_LEVEL_FROM_DIRECT_FOREIGN_INVESTMENTS_POINT_OF_VIEW

- Krugman, P. (2017). The gambler's ruin of small cities. *The New York Times*. Retrieved from <https://www.nytimes.com/2017/12/30/opinion/the-gamblers-ruin-of-small-cities-wonkish.html>
- Ministry of Transport and Construction of the Slovak Republic. (2021). *Výročná správa 2021*. Retrieved from https://www.mindop.sk/uploads/extfiles/vyrocnespravy/mindop_vyrocná_sprava_2021_2022-02.pdf
- Murray Svidroňová, M., Mikušová Meričková, B., Nemeč, J., & Kuvíková, H. (2017). Social housing provided by the third sector: The Slovak experience. *Critical Housing Analysis*, 4(2), 67–75. doi: <https://doi.org/10.13060/23362839.2017.4.2.387>
- Newport, F. (2018). *Americans big on idea of living in the country*. Gallup. Retrieved from <https://news.gallup.com/poll/245249/americans-big-idea-living-country.aspx>
- OECD. (2024). Addressing housing market challenges in the Slovak Republic. Retrieved from <https://oecdecoscope.blog/2024/03/18/addressing-housing-market-challenges-in-the-slovak-republic/>
- Philip, L., Cottrill, C., Farrington, J., Williams, F., & Ashmore, F. (2017). The digital divide: Patterns, policy and scenarios for connecting the 'final few' in rural communities across Great Britain. *Journal of Rural Studies*, 54, 386–398. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2016.12.002>
- Pittini, A., Koessi, G., Dijol, J., Lakotos, E., & Ghekier, L. (2017). *The state of housing in the EU 2017. Housing Europe*. Retrieved from <https://www.iut.nu/wp-content/uploads/2017/07/The-State-of-Housing-in-the-EU.pdf>
- Štatistický úrad SR [Statistical Office of the Slovak Republic]. (2023). *Demografický vývoj Slovenskej republiky: Výhľady do roku 2050 [Demographic development of the Slovak Republic: Projections to 2050]*. Retrieved from <https://www.infostat.sk/vdc/pdf/prognoza2050vdc2.pdf>
- Stessl, M., & Liska, A. (2023). State-supported rental housing in Slovakia: A step forward in addressing affordability. *Real Estate Gazette*. Retrieved from <https://www.dlapiper.com/en/insights/publications/real-estate-gazette/real-estate-gazette-living-capital/9-slovakia-state-supported-rental-housing-in-slovakia>
- Tallis, M. (2019). Large panel system technology in the second half of the twentieth century: Literature review, recycling possibilities and research gaps. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, 471(9). doi: <https://doi.org/10.1088/1757-899X/471/9/092058>
- Taşan-Kok, T. (2004). *Regional primate cities: Mexico, Istanbul and Warsaw – Institutional and spatial change*. Eburon Uitgeverij. Retrieved from https://eburon.nl/product/budapest_istanbul_and_warsaw/

- TASR. (2023). *Krupinská Coop Jednota má 70 rokov, vlani dosiahla tržby 165 miliónov eur*. Teraz.sk. Retrieved from <https://www.teraz.sk/ekonomika/krupinska-coop-jednota-ma-70-rokov-vl/715321-clanok.html>
- The Global Economy. (2024). *Slovakia: Mortgage interest rate*. Retrieved from https://www.theglobaleconomy.com/Slovakia/mortgage_interest_rate/
- Výbošťok, J., & Štefkovičová, P. (2023). Housing affordability, quality of life, and residential satisfaction in the Austrian cross-border suburban region of Bratislava, Slovakia. *Moravian Geographical Reports*, 31(1), 2–13. doi: 10.2478/mgr-2023-0001

2. ROZVOJ MIEST A OBCÍ V SÚVISLOSTI S FIŠKÁLNOU NEROVNOVÁHOU

► **Janka Holíková, Mária Murray Svidroňová, Petra Strnádová**

Cieľom kapitoly je posúdiť vplyv legislatívy na miestny a regionálny rozvoj obcí v oblastiach výskytu dochádzkových zón z hľadiska kvantity a financovania kompetencií obcí. Kapitola približuje kľúčovú súvislosť medzi teóriou fiškálneho federalizmu a samotnou fiškálnou decentralizáciou. Autori ako Cibík (2020), Giertz (2008), Hanif, Wallace a Gago-de-Santos (2020), Musgrave (1959) či Ponce-Rodriguez a kol. (2020) vychádzajú z myšlienky, že je efektívnejšie poskytovať verejné služby na nižších úrovniach verejnej správy. Preto fiškálny federalizmus vnímajú ako súbor princípov nevyhnutných na zmenu štruktúry finančných vzťahov pri jednotlivých vládnych úrovniach a fiškálnu decentralizáciu považujú za samotný priebeh uskutočňovania týchto princípov. Vzájomná prepojenosť fiškálnej decentralizácie a fiškálneho federalizmu je zároveň predmetom viacerých kľúčových štúdií, napr. Tieboutov model miestnych verejných statkov (1956), Buchananova ekonomická teória klubov (1965), Oatsova decentralizačná teoréma (1972) či Brennanova a Buchananova decentralizačná hypotéza (1980).

2.1. Fiškálny federalizmus, fiškálna decentralizácia a fiškálna nerovnováha

Súčasnú verejnú správu a jej činnosti determinuje viacúrovňový systém riadenia štátu, pre ktorý je charakteristické spolupodieľanie sa jednotlivých úrovní na vládnej moci. Viacerí zahraniční autori ako Blank (2010), Geys a Konrad (2010), Hallerberg (2010), Harmes (2019), Stein a Turkewitsch (2008), ale i domáci autori ako Cibík (2020), Dujičová a Sochorová (2017), Koreňová (2022), Papcunová a kolektív (2020) či Petrániková (2015) spájajú problematiku viacúrovňového systému riadenia štátu so systémom fiškálnym, pričom vychádzajú zo základov teórie fiškálneho federalizmu.

Pri definovaní fiškálneho federalizmu vychádzame z myšlienky autorov Agrawal, Brueckner a Brulhart (2023), Buitera a Kletzer (1992), Gillette (2012), Palermo a Alber (2015) či Weingast (2014), že ide o ekonomickú teóriu zaoberajúcu sa existenciou nižších vládnych úrovní, ktoré sú

potrebné pri realizovaní verejnej správy v kontexte všeobecnej ekonómie. Na základe diferencovania fiškálnych rozhodnutí v rámci jednotlivých nižších vládnych úrovní konštatujú Fossati a Panella (1999), že verejný sektor je federatívny, pričom významnú úlohu zohráva centralizácia rozhodnutí (Mandishekwa, 2021).

Hlavným znakom fiškálneho federalizmu je samotný proces delegovania nielen politických, ale aj fiškálnych právomocí. Pritom je nevyhnutné venovať pozornosť adekvátnemu rozloženiu funkcií verejných financií a samotnej decentralizácie finančných prostriedkov na nižších úrovniach verejnej správy (Medveď a kol., 2011; Peková, 2004; Sopkuliak, 2012). Výsledkom by mala byť maximalizácia spoločenského blahobytu prostredníctvom decentralizácie kompetencií a finančných zdrojov medzi jednotlivými úrovňami verejnej správy pri zabezpečovaní potrieb a následnom poskytovaní verejných služieb (Bird, 1999).

Teória fiškálneho federalizmu je úzko prepojená s fiškálnou decentralizáciou (Cibík, 2020; Giertz, 2008; Hanif, Wallace, Gago-de-Santos, 2020; Musgrave, 1959; Ponce-Rodriguez a kol., 2020), pretože využívajú rovnakú hypotézu: a síce, že poskytovanie verejných služieb je efektívnejšie na nižších vládnych úrovniach ako na centrálnej úrovni. No kým fiškálny federalizmus predstavuje akýsi súhrn princípov slúžiacich pri modifikovaní štruktúry finančných vzťahov medzi jednotlivými úrovňami verejnej správy, fiškálna decentralizácia determinuje priebeh realizovania daných princípov s dôrazom na prenos rozhodovacích právomocí na nižšie úrovne verejnej správy (Cibík, 2020). Autori ako Ahmad a Tanzi (2002), Bahl (2022), Hong Vo (2010), Letelier (2016) či Shah (2006) považujú fiškálnu decentralizáciu za základnú formu decentralizácie, ktorá je silno prepojená s politickou a administratívnou decentralizáciou. Zároveň konštatujú, že ide o finančné toky a ich decentralizáciu vo fiškálnom kontexte danej krajiny.

Hoci sa fiškálna decentralizácia spája vo väčšine odborných štúdií (Epple, Nechyba, 2004; Hange, Wellisch, 1998; Hung, Thanh, 2022; Mandishekwa, 2021; Marciano, 2021) s efektívnym zabezpečením poskytovania verejných služieb, je nevyhnutné poukázať aj na možné problémy, riziká a výzvy, ktoré so sebou prináša (Altunbas, Thorton, 2011; Hankla, 2008; Arends, 2020; Martinez-Vazquez, McNab, 2003; Rodriguez-Pose, Ezcurra, 2010). V nasledujúcej tabuľke 2.1 poskytujeme ich stručný prehľad.

Tabuľka 2.1 Prehľad rizík a výziev fiškálnej decentralizácie

Riziká a výzvy fiškálnej decentralizácie	(ne)dosiahnutie úspor z rozsahu
	limity verejných politík na miestnej úrovni
	(ne)dostatok kvalifikovaného personálu
	rast celkových administratívnych nákladov
	(ne)posilnenie participácie na miestnej úrovni
	korupcia a korupčné správanie
	informačná asymetria
	(ne)hospodárnosť
	náchylnosť na finančné krízy
	efekt prelievania (spill-over)
	fiškálna nerovnováha

Prameň: Holíková, Murray Svidroňová (2025)

Swianiewitz (2003) poukazuje na úspory z rozsahu a ich možné nedosiahnutie na základe toho, že priemerné náklady budú s množstvom poskytnutých verejných služieb klesať, a teda centrálna vláda by dosiahla výhodu v podobe možnosti ponúkať verejné služby za nižšie ceny a tým ušetriť časť verejných financií.

Model úplnej decentralizácie prináša so sebou taktiež výzvu v podobe koordinácie kľúčových politík štátu, pri ktorých miestne samosprávy dosahujú svoje limity. Peterson (1981) opisuje redistribúciu príjmov, zahraničnú politiku či obranu štátu ako politiky, o ktoré miestne samosprávy neprejavujú veľký záujem, pretože nie sú produktívne a majú negatívny dopad na rozpočty miestnych samospráv.

Nedostatok kvalifikovaného personálu v miestnych samosprávach je jednou z ďalších výziev, ktoré fiškálna decentralizácia prináša. Motivovať a prilákať dostatok vzdelaných a zručných pracovníkov je na miestnej úrovni v porovnaní s centrálnou náročnejšie, a to z dôvodu lepších platových podmienok či možností kariérneho postupu. Zároveň Nižňanský (2005) dodáva, že pre predstaviteľov miestnych samospráv decentralizácia znamená skôr presun starostí a úloh než presun finančných prostriedkov.

Cibík (2020) opisuje nárast celkových administratívnych nákladov, ktorý sa viaže na celkový počet zamestnancov vo verejnom sektore. Kým na centrálnej úrovni vlády dochádza k eliminácii pracovných pozícií v oblastiach, ktoré sa stali objektom presunu kompetencií, na miestnej úrovni je potrebné na zabezpečenie decentralizovaných kompetencií vynaložiť dodatočné náklady.

Významným predpokladom decentralizácie je zvýšenie participácie občanov na verejnom dianí v dôsledku toho, že sa jednotlivé kompetencie priblížili ku

konečným užívateľom. Olson (2000) však pripomína, že participácia občanov jednotlivých miestnych samospráv nie je vždy automatická. Dôvodom je problém čierneho pasažiera a skutočnosť, že dosiahnutie spoločného, kolektívneho konania je náročné, čo na participujúcich občanov môže pôsobiť demotivujúco.

Nižňanský a Tomanová (2001) poukazujú na problém korupcie a nárastu korupčného správania pri zavádzaní decentralizačných procesov, a to najmä v postkomunistických krajinách. Nakatani (2024) tvrdí, že ide o zneužitie moci a kompetencií pri riadení prevažne menších samospráv, kde sa preferujú rodinné a kamarátske vzťahy. Na druhej strane Lessmann a Markwardt (2010) upriamujú pozornosť na rozvíjajúce sa krajiny, v ktorých sa fiškálna decentralizácia spája práve so znižovaním korupcie.

Autori ako Hankla (2008), Arends (2020) či Nordhaus (1975) považujú za jednu z výziev fiškálnej decentralizácie aj informačnú asymetriu, a to v súvislosti s teóriou politicko-ekonomických cyklov, kedy nastáva rozdiel v informovanosti medzi volenými predstaviteľmi jednotlivých samospráv a jej občanmi – voličmi.

Výzvu v podobe nehospodárnosti miestnych samospráv približujú viaceré štúdie (Rodden, 2002; Inman, 2003), ktoré opisujú závislosť nižších vládnych úrovní od transferov z centrálnej úrovne vlády. Inými slovami, miestne samosprávy sa spoliehajú na finančné prostriedky z centrálnej úrovne, ktorými pokryjú svoje záväzky v prípade platobnej neschopnosti, čo v konečnom dôsledku vedie k neefektívnemu zvyšovaniu rozpočtu (Rodden, 2002).

Ahmad a Tanzi (2002), Bartolini a kolektív (2018) či Nakatani (2024) prezentujú vo svojich štúdiách zistenie, že fiškálna decentralizácia, a to najmä decentralizácia príjmov, spôsobuje väčšiu náchylnosť na finančnú krízu. Stotožňujú sa s predpokladom, že pomer príjmov miestnych samospráv k príjmom centrálnej vlády je kľúčový, pretože krajina s nízkym pomerom príjmov miestnych samospráv k príjmom vlády je odolnejšia voči finančným krízam.

V neposlednom rade je výzvou fiškálnej decentralizácie tzv. spillover efekt - efekt prelievania a vplyv na ekonomický rast. Kým väčšina autorov (Epple, Nechyba, 2004; Hange, Wellisch, 1998; Hung, Thanh, 2022; Mandishekwa, 2021; Marciano, 2021) považuje fiškálnu decentralizáciu za spôsob zvýšenia efektívnosti pri alokácii zdrojov, čo by malo následne ovplyvniť ekonomický rast, autori ako Baskaran a Feld (2013) či Belkovicsová a Boór (2021, s. 597) vnímajú „vysokú mieru decentralizácie za brzdu efektívnej alokácie zdrojov a ekonomického rastu z dôvodu efektu prelievania (nejasnosť v rozlíšení územia, ktoré znáša náklady poskytovania verejného statku a územia, ktoré

získava úžitok z poskytovania tejto služby), čo môže z dlhodobého hľadiska viesť k makroekonomickej nestabilite a nerovnosti.“

Výskumné štúdie od Martinez-Vazqueza a McNaba (2003) či Rodriguez-Posea a Ezcurra (2010) poukazujú na implementačné výzvy fiškálnej decentralizácie ovplyvňujúce efektívnosť, a to v podobe vertikálnej a horizontálnej fiškálnej nerovnováhy. Konštatujú, že ide o fiškálne nerovnováhy, ktoré vyplývajú z nesúladu medzi príjmami a výdavkami jednotlivých rozpočtov vládnych úrovní vo vzťahu k vykonávaniu pridelených kompetencií.

Horizontálnu fiškálnu nerovnováhu bližšie popisujú autori ako Bird a Tarasov (2004), Di Liddo, Longobardi a Porcelli (2016), Eyraud a Lusinyan (2013), Khan a Agrawal (2016) či Kowalik (2015), pričom spoločným definičným znakom je prítomnosť rozdielnych možností a schopností jednotlivých miestnych samospráv pri generovaní príjmov zabezpečujúcich adekvátne poskytnutie verejných služieb. Inými slovami, miestne samosprávy poskytujú rovnaké služby, ale pri rozdielnych príjmoch, čo sa následne prejaví v odlišných nákladoch na jednotlivé verejné služby.

Khan a Agrawal (2016) ďalej upriamujú pozornosť na prepojenie horizontálnej a vertikálnej fiškálnej nerovnováhy, kedy vertikálnu fiškálnu nerovnováhu považujú za determinujúci element pre stupňujúcu sa mieru horizontálnej fiškálnej nerovnováhy.

Oblasť vertikálnej fiškálnej nerovnováhy vymedzujú autori ako Boadway a Tremblay (2006), Čapková a Zelenák (2015), Dahlby (2005), Maličká (2019) či Martinez-Vazquez, Lago-Penas a Sacchi (2016). Spoločne tvrdia, že ide o situáciu nesúladu medzi príjmami miestnej samosprávy a jej výdavkami, keďže rozsah decentralizácie výdavkov nie je totožný s rozsahom decentralizácie príjmov, a teda dochádza k rozdielnosti medzi príjmami miestnych samospráv a ich výdavkami v rámci zákonom stanovených kompetencií (Cibík, 2020).

Blöchliger a Charbit (2008), Boadway a Tremblay (2006), Collins (2002), De Carvalho Filho a Litschig (2022) či Karpowicz (2012) prezentujú vertikálnu fiškálnu nerovnováhu v súvislosti s významnosťou transferov. Do popredia vystupuje myšlienka potreby realizácie transferových platieb, keďže jednotlivé výdavky miestnych samospráv sú pokryté práve cez transferové príjmy, t. j. platby, ktoré smerujú z centrálnej úrovne vlády. Boadway a Tremblay (2006) zároveň dodávajú, že ide o štádium, kedy distribuovaný objem transferov zo strany centrálnej vlády (štátu) smerom k nižším vládnyim úrovniam (miestnym samosprávam) nepredstavuje skutočnú hodnotu daňových príjmov štátu.

Stanoviť mieru vertikálnej fiškálnej nerovnováhy je možné viacerými spôsobmi. Za najčastejšie používaný percentuálny ukazovateľ vertikálnej

fiškálnej nerovnováhy môžeme označiť podielový vzťah dotácií a podielových daní, spoločne s celkovými príjmami miestnych samospráv (Rodden, 2002).

Eyraud a Lusinyan (2011) navrhujú určiť výšku vertikálnej fiškálnej nerovnováhy pomocou podielového vzťahu vlastných výdavkov nižších vládnych úrovní, t. j. miestnych samospráv, pričom za vlastné výdavky považujú také, ktoré nie sú pokryté vlastnými príjmami.

U Birda a Tarasova (2004) môžeme konštatovať prepojenosť vertikálnej fiškálnej nerovnováhy s fiškálnou medzerou, nakoľko pri určení jej miery vychádzajú z rozdielu vlastným príjmov a vlastných výdavkov, čo zároveň predstavuje fiškálnu medzeru. Fiškálnu medzeru charakterizuje Jílek (2008, s. 287) ako rozdiel medzi „výdavkami, ktoré musí realizovať decentralizovaná úroveň vlády, aby zabezpečila štandardnú, prípadne minimálne akceptovateľnú úroveň služieb, a vlastnými príjmami, ktoré môže decentralizovaná úroveň vlády získať z vlastných zdrojov“.

Acosta a Meneses (2019) vymedzujú mieru vertikálnej fiškálnej nerovnováhy prostredníctvom rozdielu vertikálnej fiškálnej medzery a medzivládnych transferov. Zároveň konštatujú, že prítomnosť vertikálnej fiškálnej medzery nemusí byť vždy znakom vertikálnej fiškálnej nerovnováhy. Uvažujú aj o jej nedostatočnom naplnení, pričom za spôsob naplnenia medzery považujú distribúciu príjmových právomocí a realizáciu medzivládnych transferov (Čapková, Zelenák, 2015).

V zahraničnej literatúre od autorov ako Ahmad a Craig (1997), Jia a kolektív (2020), Meloni (2016), Rodden (2002) či Schroeder a Smoke (2003) sa vo všeobecnosti hovorí o vertikálnej fiškálnej nerovnováhe ako o podielovom ukazovateli, ktorý odzrkadľuje vzťah objemu transferov voči celkovým príjmom miestnych a regionálnych samospráv.

2.2. Fiškálna decentralizácia v podmienkach Slovenskej republiky

Historický exkurz do fiškálnej decentralizácie na území dnešnej Slovenskej republiky môžeme začať v roku 1989, kedy došlo k výrazným zmenám v celej spoločnosti i v systéme vládnutia. Dlhodobý známy centralizovaný model vládnutia čelil ostrej kritike a na scénu prišiel iniciatívny proces reformy verejnej správy, ktorého súčasťou je samotná fiškálna decentralizácia (Cibík, 2020).

Prvá etapa reformy verejnej správy je charakteristická budovaním inštitucionálnych základov a vznikom duálneho modelu verejnej správy, ktorý

sa vyznačuje prítomnosťou štátnej správy aj územnej samosprávy (Sekula, Adamowicz, 2021). Nevýhodou prvej etapy bola pomerne silná centralizácia verejných financií: keďže územné samosprávy dostávali zvyčajne účelové dotácie, skoro vôbec nerozhodovali o financiách a teda ich finančná autonómia bola takmer nulová (Maličká, 2019).

Zmena politického spektra spôsobila, že sa decentralizácia stala významnou oblasťou viacerých vládnych dokumentov a koncepcií, ktorých primárnym cieľom boli efektívne územné samosprávy (Andrlík, Halamová, Formanová, 2021). Za zložky rozpočtu jednotlivých samospráv sa považovali daňové a nedaňové príjmy, dotácie, granty, prostriedky z predaja majetku i úvery (Cibík, 2020), pričom hlavnou oblasťou boli práve daňové príjmy deliace sa na vlastné daňové príjmy, teda miestne dane a poplatky, a na podielové dane (Viskovic, Burnac, Herman, 2021).

Tvorba úrovne územných samospráv podliehala najmä racionálnemu stanoveniu kompetencií, práv a povinností, za ktoré zodpovedá práve regionálna i lokálna úroveň samospráv (Sekula, Adamowicz, 2021). Buriachenko a kolektív (2022) uvádzajú, že počet územných samospráv, regionálnych aj lokálnych, nie je dôležitý, nakoľko významnú rolu zohráva decentralizácia alokačnej funkcie v zmysle určenia spektra decentralizovaných právomocí a stanovenia spôsobu financovania nižších úrovní verejnej správy tak, aby boli schopné vykonávať pridelené kompetencie.

Roky 2002 až 2004 sú typické nárastom výdavkov jednotlivých územných samospráv, nakoľko došlo k výraznému presunu kompetencií na regionálne a lokálne samosprávy (Maličká, 2019). Problém však nastal v systéme financovania, ktorý uvedenú situáciu nezohľadňoval a nedostatočné vlastné príjmy samospráv boli kryté finančnými prostriedkami z centrálnej úrovne (Cibík, 2020). Inými slovami, dotácie zo štátneho rozpočtu sa využívali hlavne na financovanie pridelených a prenesených kompetencií.

V dôsledku kvantitatívneho nárastu prenesených kompetencií a s tým súvisiaci problém ich financovania bolo nevyhnutné zo strany štátu zaviesť zmenu týkajúcu sa finančného systému územných samospráv prostredníctvom fiškálnej decentralizácie, ktorej zmyslom bolo „nahradenie transferov – dotácií zo štátneho rozpočtu do rozpočtov územných samospráv, obcí a vyšších územných celkov, na výkon ich originálnych kompetencií daňovými príjmami, o ktorých použití majú samosprávy právo rozhodovať celkom samostatne“ (Medved' a kol., 2011, s. 160). Vavrová (2017, s. 733) sa na finančnú stabilitu miestnej samosprávy a jej mieru samostatnosti pozerá prostredníctvom pomeru jej vlastných príjmov a celkových príjmov, pričom konštatuje: „Čím je podiel vlastných príjmov samospráv na celkových príjmoch samospráv väčší, tým je municipalita viac finančne autonómna.“ Z tohto dôvodu je

významným medzníkom Slovenskej republiky rok 2005, kedy došlo k fiškálnej decentralizácii prostredníctvom decentralizácie príjmovej časti rozpočtov a transferu právomocí v oblasti finančných zdrojov v rámci regionálnych a lokálnych samospráv (Cibík, 2020).

Bizoňová a kolektív (2020) však upozorňujú na potrebu pravidelného sledovania a hodnotenia výkonu decentralizovaných, prenesených kompetencií, na základe čoho by bolo možné zvoliť tempo v procese reformy verejnej správy. Podobnú myšlienku prezentujú Mederly a kolektív (2019, s. 16): „Pravidelný monitoring a vyhodnocovanie by jednak umožnilo zlepšovanie tam, kde je to potrebné, jednak by pomáhalo vytvárať si obraz o celom systéme a umožňovalo by realistické a racionálne pokračovanie reformy.“

Bohužiaľ sa spomenuté myšlienky v praxi nepodarilo uplatniť a často sa problematické oblasti riešia neplánovane a podľa potreby, teda ad hoc. Výnimkou je rok 2013, kedy sa uskutočnil audit decentralizovaných kompetencií v rámci územných samospráv, čo do istej miery považujeme za významný posun (Mederly a kol., 2019). Avšak od zverejnenia uvedeného dokumentu už k vypracovaniu podobných štúdií v skúmanej oblasti nedošlo.

2.2.1. Kompetencie ako súčasť fiškálnej decentralizácie Slovenskej republiky

V rámci fiškálnej decentralizácie sa stretávame s pojmom kompetencia, ktorý vo všeobecnosti predstavuje dosah právomoci a okruh pôsobnosti (Maličká, 2019). Vo verejnej správe sa však kompetencia spája s vymedzením úloh, právomocí a zodpovednosti za naplnenie danej činnosti, kompetencie miestnej samosprávy (Mederly a kol., 2019). Inými slovami, kompetencia predstavuje stanovenie jednotlivých činností, ktoré sa majú vykonávať v určitom územnom priestore, na území miestnej samosprávy, pričom dané činnosti majú byť determinované finančnými prostriedkami nevyhnutnými pre dosiahnutie úspešného naplnenia stanovených činností miestnych samospráv (Andrlík a kol., 2021).

Miestna samospráva vykonáva vo všeobecnosti dva druhy činnosti. Jednou z nich sú činnosti, ktoré sú v samosprávnej pôsobnosti miestnej samosprávy, teda ide o originálne kompetencie, alebo ide o činnosti, ktoré zaradujeme medzi decentralizovaný, prenesený výkon štátnej správy, teda prenesené kompetencie (Bizoňová a kol., 2020). Nasledujúce tabuľky 2.2 a 2.3 predstavujú prehľad originálnych a prenesených kompetencií na jednotlivých úsekoch v rámci podmienok Slovenskej republiky.

Tabuľka 2.2 Prehľad originálnych kompetencií

Originálne kompetencie	úsek školstva
	úsek územného plánovania
	úsek geodézie, kartografie a katastra nehnuteľností
	úsek sociálnych služieb
	úsek finančného riadenia
	úsek správy miestnych daní a poplatkov a správy majetku obcí
	úsek cestnej dopravy, pozemných komunikácií a verejného osvetlenia
	úsek životného prostredia
	úsek športu
	úsek kultúry
	úsek zdravotníctva
	úsek pohrebníctva
	úsek bezpečnosti
	úsek ochrany pred požiarmi

Prameň: vlastné spracovanie podľa Bizoňová a kol. (2020), Mederly a kol. (2019)

Tabuľka 2.3 Prehľad prenesených kompetencií

Prenesené kompetencie	úsek školstva
	úsek stavebného poriadku
	úsek miestnych a účelových komunikácií
	úsek špeciálneho stavebného úradu pre miestne a účelové komunikácie
	úsek bývania
	úsek matrik
	úsek hlásenia pobytu a registra obyvateľov
	úsek volieb a referenda
	úsek životného prostredia
	úsek sociálnych služieb

Prameň: vlastné spracovanie podľa Bizoňová a kol. (2020), Mederly a kol. (2019)

Vychádzajúc z čl. 67 ods. 1 Ústavy SR Mederly a kol. (2019) predstavujú kľúčové znaky a atribúty originálnych kompetencií, a to v mene miestnej samosprávy, pre miestnu samosprávu, na zodpovednosť miestnej samosprávy a za finančné prostriedky miestnej samosprávy. Pod atribútom v mene miestnej samosprávy rozumieme akékoľvek vydané rozhodnutie, prijaté uznesenie obecného či mestského zastupiteľstva či zriadenie rozpočtovej organizácie

danej samosprávy (Maličká, 2019). Atribút pre miestnu samosprávu predstavuje samosprávne činnosti, ktoré sú vždy vykonávané pre danú samosprávu, jej orgány či obyvateľov (Mederly a kol., 2019). Pri atribúte na zodpovednosť miestnej samosprávy môžeme zvýrazniť skutočnosť, že za činnosti, úlohy, ktoré sa majú vykonávať, je vždy zodpovedná daná samospráva (Bizoňová a kol., 2020). Na základe atribútu za finančné prostriedky miestnej samosprávy môžeme konštatovať, že samosprávy hospodária s vlastným majetkom a finančnými prostriedkami samostatne. Mederly a kol. (2019, s. 10) dodávajú: „Okrem limitov stanovených zákonmi (najmä zákonom o majetku obcí a zákonom o rozpočtových pravidlách územnej samosprávy) sú obce v majetkovom, resp. hospodárskom rozhodovaní, určovaní si vlastných priorít a pod. úplne nezávislé.“

Prenesené kompetencie sú vo všeobecnosti legislatívne vymedzené v čl. 71 ods. 1 Ústavy SR, pričom ich bližšie opisuje zákon č. 416/2001 Z. z. o prechode niektorých pôsobností orgánov štátnej správy na obce a vyššie územné celky (Bizoňová a kol., 2020). Medzi hlavné atribúty prenesených kompetencií patrí štátna, teda nie samosprávna pôsobnosť, pretože výkon jednotlivých činností riadi a kontroluje vláda, aj keď samotné činnosti realizuje miestna samospráva (Maličká, 2019). Ďalším atribútom je vykonávanie činností v mene štátu a nie v mene miestnej samosprávy, prípadne v jej prospech, s čím súvisí aj nemožnosť vybočenia zo zákonného rámca, kedy zastupiteľstvo samosprávy nemá ingerenciu, možnosť zmeniť prenesený výkon štátnej správy (Bizoňová a kol., 2020). V neposlednom rade sú dôležitým atribútom náklady prenesených kompetencií, ktoré hradí štát prostredníctvom transferových platieb.

Financovanie originálnych a prenesených kompetencií je v kontexte fiškálnej decentralizácie pomerne významná oblasť, čo potvrdzujú aj štúdie domácich autorov (Čapková, Zelenák, 2015; Holíková a kol., 2022; Papcunová a kol., 2020).

Ako uvádza Mederly a kol. (2019), financovanie originálnych kompetencií si miestne samosprávy zabezpečujú samostatne, teda na základe svojich príjmov, ktoré zo značnej časti pozostávajú z vlastných, miestnych daní a poplatkov. Miestne danie a poplatky, napr. poplatok za odpad či poplatok za rozvoj, si miestne samosprávy spravujú a koordinujú samostatne, a teda vystupujú aj ako správcovia dane, poplatku. Na druhej strane, daňové príjmy miestnych samospráv pozostávajú aj z dane z príjmu fyzických osôb, ale len podielovo, nakoľko ide o celoštátnu daň, kedy správcom dane je štát (Papcunová a kol., 2020).

Pri prenesených kompetenciách je financovanie zabezpečené prostredníctvom štátu, finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu, kedy ide o transferové platby, ktoré sú účelovo viazané na realizáciu činností v rámci

jednotlivých úsekoch (Bizoňová a kol., 2020). Bližší popis financovania úsekov prenesených kompetencií poskytuje Mederly a kol. (2019, s. 15): „Pre daný úsek sa určil koeficient vyjadrujúci sumu poskytovanú štátom na obyvateľa, ktorým sa následne vynásobil počet obyvateľov príslušnej obce, čím sa dospelo k výslednej sume, ktorá bola určená na prenesený výkon štátnej správy na danom úseku realizovanom obcou.“

Prax však ukazuje nelichotivú situáciu, kde miestne samosprávy doplácajú z vlastných prostriedkov výkon prenesených kompetencií, teda financujú kompetencie štátu, ktoré zároveň v jeho mene aj realizujú (Mederly a kol., 2019). Podobné závery prinášajú aj domáce štúdie od autorov Čapková a Zeleňák (2015), Holíková a kol. (2022) či Papcunová a kolektív (2020), pričom upriamujú pozornosť na myšlienku, že univerzálne prenesenie kompetencií na všetky miestne samosprávy bez ohľadu na ich veľkosť predstavuje v podmienkach nadmernej územnej fragmentácie Slovenskej republiky „automatický zdroj porúch“ (Mederly a kol., 2019, s. 110).

Holíková a kol. (2022) zároveň konštatujú, že väčšina miestnych samospráv nepozná presné náklady na výkon prenesených kompetencií, pretože formálne zavedené nákladové strediská v praxi nefungujú a potrebné náklady na výkon prenesených kompetencií sa stanovujú na základe rozpočtu z predchádzajúceho roka, čo znemožňuje stanovenie výšky optimálneho štátneho príspevku, ktorého cieľom je minimalizácia potreby miestnych samospráv dofinancovávať výkon prenesených kompetencií z vlastných zdrojov.

Náklady na prenesené kompetencie popisujú Mikušová Meričková a kolektív (2023) zároveň vo vzťahu k zdrojom ich pokrytia. Tieto zistenia taktiež poukazujú na skutočnosť, že slovenské miestne samosprávy nepoznajú presné náklady na výkon prenesených kompetencií. Závery okrem toho uvádzajú, že samotný štát ako centrálna úroveň nehradí celkové náklady na prenesené kompetencie, pretože do tohto procesu vstupujú aj miestne samosprávy prostredníctvom vlastných zdrojov, pričom podobnú situáciu zaznamenávajú aj v Českej republike.

Bizoňová a kolektív (2020) uvažujú, či prenesenie kompetencií, pri ktorých zodpovednosť nesie naďalej štát, predstavuje pre miestne samosprávy skutočnú decentralizáciu, alebo skôr dekoncentráciu, „teda len delegovanie výkonu bez samostatnosti v rozhodovaní, právomociach, financovaní.“ (Mederly a kol., 2019, s. 16). Na druhej strane môžeme konštatovať, že fiškálna decentralizácia je pri efektívnom poskytovaní verejných služieb nepopierateľná, no jej nevyhnutnou súčasťou musí byť racionálne pridelenie adekvátnych výdavkových a daňových právomocí jednotlivým miestnym samosprávam, a to s ohľadom na štruktúru ich ekonomických a mimoekonomických faktorov (Aldasoro, Seiferling, 2014).

2.2.2. Fiškálna nerovnováha na Slovensku: financovanie vybraných kompetencií

Vychádzajúc z prác Holíkovej a kol. (2022) a Mikušovej Meričkovej a kol. (2023) a nadväzujúc na vyššie uvedené je možné zhrnúť, že miera decentralizácie verejných financií a optimalizácia finančných prostriedkov v rámci rozpočtového systému je v súčasnosti hlavným predmetom viacerých diskusií. Dôraz sa v nich kladie na vertikálnu a horizontálnu štruktúru s cieľom zabezpečenia efektívnej distribúcie a využívania verejných prostriedkov na rôznych úrovniach verejných rozpočtov (Schapiro, 2020). Fiškálna decentralizácia so sebou často prináša výzvy v podobe vertikálnej a horizontálnej nerovnováhy, ktoré vznikajú v dôsledku nesúladu medzi príjmami jednotlivých úrovní verejnej správy (na vertikálnej alebo horizontálnej úrovni) a výdavkami, ktoré sú potrebné na výkon ich zverených kompetencií.

Špecifickú situáciu predstavujú prenesené kompetencie, ktoré vykonávajú v mene štátu miestne samosprávy. Štát na ne deleguje rozhodovacie právomoci s cieľom zabezpečiť efektívnejšie vykonávanie prenesených kompetencií než na centrálnej úrovni. Na základe čl. 71 Ústavy Slovenskej republiky platí, že „na obec a vyšší územný celok možno zákonom preniesť výkon určených úloh miestnej štátnej správy. Náklady takto preneseného výkonu štátnej správy uhrádza štát.“ Podobné vymedzenie môžeme nájsť v legislatíve väčšiny vyspelých štátov, no aj napriek tomu jednotlivé krajiny poukazujú na skutočnosť, že výška finančných prostriedkov poskytovaných štátom na výkon prenesených kompetencií často nepokrýva skutočné náklady spojené s ich realizáciou (Mikušová Meričková a kol., 2023).

Táto podkapitola sa zameriava na identifikovanie miery vertikálnej fiškálnej nerovnováhy v podmienkach Slovenskej republiky za rok 2021, pričom sa sústreďuje na vybrané miestne samosprávy, ktoré označuje ako dochádzkové zóny. Za dochádzkovú zónu považujeme urbanizované územie, ktoré tvorí širšiu metropolitnú oblasť Bratislavy ako hlavného mesta Slovenskej republiky, a územia miestnych samospráv identifikovaných na úrovni poštových smerovacích čísiel, ktoré priamo susedia s mestským centrom. Inými slovami, za dochádzkovú zónu považujeme miestne samosprávy nachádzajúce sa do 10 kilometrov od mestského centra, alebo v prípade, že existuje priame napojenie miestnej samosprávy na mestské centrum prostredníctvom rýchlostnej cesty alebo diaľnice, je hranica rozšírená na 15 kilometrov. Celkovo skúmame 152 dochádzkových zón, pričom ich menný zoznam uvádzame v prílohách 1 až 8.

Potrebné dáta sú poskytnuté DataCentrom Slovenskej republiky na základe spolupráce s akademickou obcou. DataCentrum môžeme označiť za samostatnú rozpočtovú organizáciu, ktorá ja zriadená Ministerstvom financií Slovenskej republiky. Ako taká zabezpečuje široké spektrum úloh a činností, najmä

vypracovanie a aktualizovanie rezortnej a štátnej koncepcie informačného systému, ale aj realizáciu analytickej a metodologickej činnosti zameranej na podporu riadenia štátnej politiky (MF SR, 2024). Štruktúra získaných údajov z DataCentra vychádza z 15 stĺpcov, ktoré poskytujú informácie týkajúce sa obdobia, kódu okresu, názvu okresu, kódu obce, názvu obce, počtu obyvateľov, identifikačného čísla organizácie, názvu organizácie, právnej formy, zdroja príjmov, názvu zdroja príjmov, typu zdroja príjmov, podpoložky v rámci ekonomickej klasifikácie a rozpočtovej klasifikácie, názvu podpoložky v rámci ekonomickej klasifikácie a rozpočtovej klasifikácie a skutočnej hodnoty príjmov. Na druhej strane je dôležité poukázať aj na limity získaných údajov, a to v zmysle neúplnej presnosti dát.

Inšpirujúc sa zahraničnou literatúrou a výskumnými štúdiami od takých autorov, ako sú Ahmad a Craig (1997), Jia a kolektív (2020), Meloni (2016), Rodden (2002) či Schroeder a Smoke (2003), využívame v práci na výpočet miery vertikálnej fiškálnej nerovnováhy nasledovný vzorec (Ebel, Yilmaz, 2002):

$$VFI = \frac{TR}{R} \quad (1)$$

kde ľavá časť prezentuje vertikálnu fiškálnu nerovnováhu ako podiel tuzemských bežných transferov zo štátneho rozpočtu na úhradu nákladov preneseného výkonu štátnej správy na celkových príjmoch miestnej samosprávy – dochádzkovej zóny. Použitím ukazovateľa závislosti na transferoch označovaného ako podiel transferov na celkových príjmoch analyzujeme vertikálnu fiškálnu nerovnováhu v dochádzkových zónach – miestnych samosprávach Slovenskej republiky. Dochádzkové zóny boli vybrané na základe ich vzdialenosti od mestských centier. Predpokladáme, že mestské centrá, t. j. väčšie mestá (s počtom obyvateľov nad 50 000), majú viac zdrojov príjmov. Preto sme sa zamerali na takzvané dochádzkové zóny, ktoré sa nachádzajú do 10 km od mestského centra. Tento rozsah sa rozširuje na 15 km, ak je mestské centrum spojené s dochádzkovou zónou diaľnicou. Dochádzkové zóny sú predmetom rastúceho záujmu výskumu v oblasti mestského plánovania a rozvoja, keďže nie sú ani mestské, ani vidiecke (Mazúrová et al., 2020; Cole et al., 2025). Výskumný vzorka pozostáva zo 152 obcí, zoskupených v rámci regiónov (tabuľka 2.4).

Tabuľka 2.4 Dochádzkové zóny na Slovensku

Kraj		Obec		Kraj		Obec		Kraj		Obec											
Bratislava (BA)		Dunajská Lužná	Dubová pri Modre	Zilina (ZA)				Dolná Tižina	Snežnica	Banská Bystrica (BB)											
		Gajary	Častá					Belá pri Martine	Košťany n Turcom												
		Budmerice	Senec					Horný Vadičov	Vrutky												
		Jablonové	Jakubov					Strečno	Bystrička												
		Veľký Biel	Pezinok 1					Gbeľany pri ZA	Teplica nVáhom												
		Dofany pri Častej	Pernek pri Malackách					Rudina	Dražkovce pri MT												
		Nová Dedinka	Kuchyňa					Divina	Rosina												
		Rovinka	Čataj					Rajecké Teplice	Višňové pri ZA												
		Tomášov	Stupava					Radofa	Turany nVáhom												
		Šenkvice	Ivanka pri Dunaji					Sučany	Dlhé Pole												
		Kráľová pri SC	Most pri Bratislave					Dolný Hričov	Lietava												
		Kostolište	Modra 1					Straňavy	Turie												
		Hamuliakovo	Viničné pri Pezinku					Kotešová	Príbovec												
		Svätý Jur	Malinovo					Lietavská Lúčka	Žabokreky												
		Bratislava (BA)											Trnava (TT)				Zvolenská Slatina				
																	Zavar	Hviezdoslavov			
Trakovice	Vlčkovce																				
Jelka	Bohdanovce n TT																				
Biely Kostol	Špačince																				
Malženice	Suchá nad Parnou																				
Križovany nad Dudváhom	Hrnčiarovce nad Parnou																				
Dolná Krupá																					
Štvrtok na Ostrove																					
Šurovce																					
Bučany																					
Dolné Orešany	x																				
Majcichov																					
Zeleneč pri Trnave																					
Brestovany																					

Kraj	Obec	Kraj	Obec	Kraj	Obec	Kraj	Obec	Kraj	Obec
Košice (KE)	Hrabušice	Družstevná pri Hornáde	Lužianky	Veľké Zálužie	Dolná Súča	Prešov (PO)	Žehňa	Petrovany	
	Letanovce	Nížná Myšľa	Alekšince	Jelšovce	Trenč. Teplice		Šariš. Bohdanovce	Bzenov	
	Veľká Ida	Valaliky	Čechynce	Veľký Lapáš	Skalka nad Váhom		Spišský Štiavnik	Bajerov	
	Bohdanovce pri KE	Čaňa	Zbely	Nitr. Hrnčiarovce	Trenč. Teplá		Vikartovce	Fintice	
	Bidovce	Haniska pri KE	Ivanka pri NR	Podhorany pri NR	Soblahov		Jánovce pri PO	Veľký Šariš	
	Ruskov	Šemša	Pohranice	Jarok	Trenč. Stankovce		Hranovnica	Matejovce	
	Košická Belá	Rozhanovce	Kolíňany	Golianovo	Drietoma		Kendice	Batizovce	
	Malá Ida	Budimír	Cabaj-Čápor		Trenčianska Turná		Kapušany pri PO	Horka pri Poprade	
	Kráľovce pri KE	Sady nad Torysou	Lehota pri NR		Chochoľná-Veľčice		Spišské Bystré	Spišská Teplica	
							Svit 1	x	

Aplikovaním matematicko-štatistických metód a inšpirujúc sa výskumnými štúdiami od Meloniho (2016) a Jia a kolektívu (2020) identifikujeme prítomnosť vertikálnej fiškálnej nerovnováhy a určujeme jej samotnú mieru. Úroveň vertikálnej fiškálnej nerovnováhy a jej vývoj počas rokov 2018 až 2022 v rámci miestnych samospráv Slovenskej republiky zobrazuje nasledovný graf 1.

Graf 2.1 Vertikálna fiškálna nerovnováha v podmienkach Slovenskej republiky
Prameň: vlastné spracovanie (2024)

Na základe grafu 1 môžeme potvrdiť prítomnosť vertikálnej fiškálnej nerovnováhy a potvrdiť, že miestne samosprávy Slovenskej republiky nemajú dostatočné množstvo finančných prostriedkov potrebných na pokrytie ich výdavkových potrieb. Ukazovateľ závislosti na transferoch, teda miera vertikálnej fiškálnej nerovnováhy, je v sledovanom období rokov 2018 až 2022 v priemere na úrovni 28,76 %. Inými slovami, transfery tvoria takmer jednu tretinu celkových príjmov miestnych samospráv Slovenskej republiky, čo je dôsledkom nesúladu medzi ich vlastnými príjmami a celkovými výdavkami.

Overiť myšlienku nedostatku finančných zdrojov a zároveň detailnejšie preskúmať problematiku vertikálnej fiškálnej nerovnováhy na úrovni jednotlivých dochádzkových zón Slovenskej republiky môžeme prostredníctvom nasledujúcich tabuliek 2.4 a 2.5, ktoré vymedzujú mieru vertikálnej fiškálnej nerovnováhy ako percentuálny podiel transferov na celkových príjmoch danej dochádzkovej zóny–miestnej samosprávy príslušného kraja za rok 2021.

Tabuľka 2.5 Vertikálna fiškálna nerovnováha v podmienkach dochádzkových zón Slovenskej republiky v roku 2021

Miera vertikálnej fiškálnej nerovnováhy v roku 2021	
Priemer	29,69 %
Smerodajná odchýlka	20,57 %
Medián	27,89 %
Maximum	96,20 %
Minimum	0,16 %

Prameň: vlastné spracovanie (2025)

Prostredníctvom tabuľky 2.5 môžeme potvrdiť prítomnosť vertikálnej fiškálnej nerovnováhy v podmienkach jednotlivých dochádzkových zón Slovenskej republiky, keďže za rok 2021 je v priemere na úrovni 29,69 %, pričom smerodajná odchýlka je 20,57 %. Inými slovami, dochádzkové zóny reprezentované miestnymi samosprávami sú závislé od transferových platieb zo štátneho rozpočtu, keďže práve transfery tvoria v priemere takmer jednu tretinu celkových príjmov miestnych samospráv Slovenskej republiky.

Z globálneho pohľadu môžeme konštatovať, že približne polovica dochádzkových zón Slovenskej republiky dosiahla v roku 2021 mieru vertikálnej fiškálnej nerovnováhy na úrovni 27,89 %. Na druhej strane je nevyhnutné poukázať na prehlbujúce sa rozdiely v otázkach miery vertikálnej fiškálnej nerovnováhy v rámci jednotlivých dochádzkových zón – miestnych samospráv.

Za hlavné dôvody determinujúce rozdielne úrovne miery vertikálnej fiškálnej nerovnováhy pri jednotlivých dochádzkových zónach – miestnych samosprávach Slovenskej republiky považujeme kombináciu ekonomických a mimoekonomických faktorov, pričom sa stotožňujeme s myšlienkou výskumnej štúdie Mederly a kolektív (2019), že každá dochádzková zóna má jedinečnú kombináciu faktorov ovplyvňujúcich jej mieru vertikálnej fiškálnej nerovnováhy.

Opierajúc sa o štúdiu Aldasora a Seiferlinga (2014) tiež konštatujeme, že významným faktorom je demografická situácia v danej dochádzkovej zóne, najmä počet obyvateľov a ich veková štruktúra v zmysle zastúpenia produktívneho obyvateľstva a obyvateľstva vo veku nad 65 rokov, čo značne determinuje objem vlastných príjmov danej samosprávy. Okrem demografickej oblasti zohráva pri vertikálnej fiškálnej nerovnováhe dôležitú úlohu celková charakteristika dochádzkovej zóny – miestnej samosprávy, ako je jej geografická poloha, možnosti cestovného ruchu, manažment samosprávy v osobe primátora či starostu, nezamestnanosť a rôzne iné ekonomické aj mimoekonomické ukazovatele.

Zhodnotenie problematiky miery vertikálnej fiškálnej nerovnováhy jednotlivých dochádzkových zón približujeme prostredníctvom nasledovnej tabuľky 5, kde vychádzame zo začlenenia dochádzkových zón do jednotlivých samosprávnych krajov Slovenskej republiky. Zároveň aplikujeme prvky deskriptívnej štatistiky a podčiarkujeme prepojenie s problematikou miery evidovanej nezamestnanosti a počtom obyvateľstva na úrovni samosprávnych krajov.

Tabuľka 2.6 Zhrnutie problematiky miery vertikálnej fiškálnej nerovnováhy miestnych samospráv v podmienkach dochádzkových zón Slovenskej republiky v roku 2021

Kraj	Priemer v %	Smerodajná odchýlka v %	Medián v %	Maximum v %	Minimum v %
Bratislavský	24,20	16,58	21,81	64,58	0,16
Trnavský	31,29	15,04	34,90	57,11	4,88
Trenčiansky	21,60	16,17	18,87	47,16	2,79
Nitriansky	40,31	26,16	46,73	95,40	3,27
Banskobystrický	30,39	13,83	29,99	49,06	5,96
Žilinský	34,15	19,12	36,55	74,88	0,52
Prešovský	26,54	24,96	21,82	96,20	1,41
Košický	29,04	32,73	12,47	92,63	1,16

Prameň: vlastné spracovanie (2025)

Vychádzajúc z tabuľky 2.6 môžeme identifikovať Nitriansky samosprávny kraj ako kraj s najvyššou mierou vertikálnej fiškálnej nerovnováhy jednotlivých dochádzkových zón, ktorá je v priemere na úrovni 40,31 %, kde smerodajná odchýlka je 26,16%. Taktiež upozorňujeme na fakt, že pri približne polovici dochádzkových zón Nitrianskeho kraja zaznamenávame mieru vertikálnej fiškálnej nerovnováhy na úrovni 46,73 %.

Na druhej strane, Trenčiansky samosprávny kraj môžeme považovať na základe vyššie uvedenej tabuľky 5 za kraj, v ktorom je najnižšia miera vertikálnej fiškálnej nerovnováhy v rámci jednotlivých dochádzkových zón, a to v priemere na úrovni 21,60 %, kde smerodajná odchýlka je 16,17%. Zároveň upriamujeme pozornosť na skutočnosť, že približne polovica dochádzkových zón Trenčianskeho kraja dosahuje mieru vertikálnej fiškálnej nerovnováhy na úrovni 18,87 %.

Jednotlivé miery vertikálnej fiškálnej nerovnováhy dochádzkových zón – miestnych samospráv Slovenskej republiky za rok 2021 približujú prílohy

1 až 8, pričom pre sprehľadnenie hodnôt vertikálnej fiškálnej nerovnováhy jednotlivých dochádzkových zón využívame ich územnú klasifikáciu podľa samosprávnych krajov.

Z pohľadu identifikovania dochádzkovej zóny s najnižšou mierou vertikálnej fiškálnej nerovnováhy v rámci Slovenskej republiky môžeme hovoriť o Hamuliakove v okrese Senec v Bratislavskom kraji. Vysvetlenie ponúka najmä oblasť cestovného ruchu a všeobecná charakteristika samosprávy s dôrazom na jej geografickú polohu. Dochádzková zóna – miestna samospráva Hamuliakovo je známa relatívnou blízkosťou k hranici Slovenskej republiky so susednými štátmi Rakúskom a Maďarskom, čo potvrdzujú aj existujúce cezhraničné partnerstvá. Konkrétne ide o maďarské samosprávy Kerekegyháza a Rajka a o rakúsku samosprávu Deutsch Jahrdorf. Hamuliakovo zároveň leží len 15 km od hlavného mesta Slovenskej republiky, čo umožňuje jej obyvateľom každodenné dochádzanie za prácou či štúdiom do Bratislavy. V rámci cestovného ruchu patri Hamuliakovo do regiónu Podunajsko, ktoré sa nachádza na Žitnom ostrove v blízkosti vodného diela Gabčíkovo a vo svojom okolí má rozvinuté turistické trasy a cyklochodníky. Uvedené skutočnosti determinujú ekonomickú situáciu nielen miestnej samosprávy Hamuliakovo, ale aj celého okresu. Poukazujeme tu na mieru evidovanej nezamestnanosti, ktorá je k roku 2021 v okrese Senec na úrovni 6,10 %. Čo sa týka demografie, poukazujeme pri miestnej samospráve Hamuliakovo na počet obyvateľov, ktorý bol v roku 2021 na úrovni 2419 obyvateľov. Dôležitou skutočnosťou je štrukturálne rozloženie obyvateľstva podľa veku, keďže v miestnej samospráve Hamuliakovo predstavuje obyvateľstvo v produktívnom veku od 15 do 64 rokov viac ako 65 %:

Rozdielna situácia nastáva v prípade dochádzkovej zóny Bajerov v okrese Prešov v Prešovskom kraji, kde zaznamenávame najvyššiu mieru vertikálnej fiškálnej nerovnováhy. Odôvodniť samotnú mieru vertikálnej fiškálnej nerovnováhy môžeme prostredníctvom charakteristiky miestnej samosprávy, kde sa opierame o skutočnosť, že Bajerov, ležiaci približne 22 km od krajského mesta Prešov, spadá do regiónu Šariš, ktorý sa síce považuje za jeden zo zaujímavých turistických regiónov Slovenskej republiky, no z ekonomického pohľadu ide o jeden z chudobnejších regiónov na území Slovenska: v roku 2021 je miera evidovanej nezamestnanosti v rámci okresu Prešov na úrovni 8,44 %. Z hľadiska demografie môžeme konštatovať, že v roku 2021 je počet obyvateľov miestnej samosprávy Bajerov na úrovni 437, pričom prirodzený prírastok a celkový prírastok dosahuje zápornú hodnotu.

Zhrnutie

Posúdiť vplyv legislatívy na miestny a regionálny rozvoj obcí v oblastiach dochádzkových zón z hľadiska kvantity a financovania kompetencií obcí môžeme na základe výsledkov analýzy vertikálnej fiškálnej nerovnováhy, pričom konštatujeme, že v jednotlivých dochádzkových zónach Slovenskej republiky je miera vertikálnej fiškálnej nerovnováhy rôzna, pretože je determinovaná kombináciou viacerých faktorov, ktoré sú typické pre danú miestnu samosprávu. Za dôležitý faktor môžeme považovať vzdialenosť od krajského mesta a s tým súvisiacu aktívnu prítomnosť cestovného ruchu, ktorá pozitívne vplyva na problematiku vertikálnej fiškálnej nerovnováhy v zmysle znižovanie jej miery v danej miestnej samospráve. Za príklad môžeme považovať dochádzkovú zónu – miestnu samosprávu Hamuliakovo. Na druhej strane, rozvinutý cestovný ruch nie je vždy znakom nízkej miery vertikálnej fiškálnej nerovnováhy danej dochádzkovej zóny, keďže v kombinácii s ekonomickým faktorom miery evidovanej nezamestnanosti poukazujeme na rast miery vertikálnej fiškálnej nerovnováhy, čo predstavuje prípad dochádzkovej zóny – miestnej samosprávy Bajerov.

Vo všeobecnosti je významným faktorom demografická stránka danej dochádzkovej zóny, a to v zmysle počtu obyvateľov. Vychádzame z myšlienky, že pri menšom počte obyvateľov má daná dochádzková zóna tendenciu dosiahnuť vyššiu mieru vertikálnej fiškálnej nerovnováhy ako pri väčšom počte obyvateľov. Výsledky štúdie však viac poukazujú na dôležitosť štrukturálneho rozloženia obyvateľstva podľa veku než na samotný počet obyvateľov dochádzkovej zóny. Stotožňujeme sa s myšlienkou, že v miestnych samosprávach – dochádzkových zónach s prevládajúcou zložkou obyvateľstva v produktívnom veku od 15 do 64 rokov je miera vertikálnej fiškálnej nerovnováhy nižšia ako v prípade miestnych samospráv, kde značnú časť obyvateľstva tvoria ľudia vo veku nad 65 rokov.

Viacerí autori (Blöchliger, Charbit, 2008; De Carvalho Filho, Litschig, 2022) sa na riešenie problematiky vertikálnej fiškálnej nerovnováhy pozerajú cez dôležitosť transferových platieb ako adekvátneho spôsobu financovaniu určitej časti výdavkov miestnych samospráv v prostredí viacúrovňového štátneho zriadenia, kde sú jednotlivé výdavky miestnych samospráv pokryté práve cez transferové príjmy, teda platby, ktoré smerujú z centrálnej úrovne vlády.

Pri význame medzivládnych transferov je dôležité poukázať na ich smerovanie: v prípade Slovenskej republiky sú zo štátneho rozpočtu distribuované jednotlivým miestnym samosprávam so zámerom financovať a pokryť ich výdavky v súvislosti so zabezpečením výkonu prenesených

kompetencií na základe zákona č. 416/2001 Z. z. o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a na vyššie územné celky.

Vo všeobecnosti môžeme konštatovať, že hlavným cieľom medzivládnych transferových platieb je minimalizácia vertikálnej fiškálnej nerovnováhy. Na druhej strane však upozorňujeme na možnú situáciu, kde sa miestne samosprávy nebudú nútené zaoberať zvyšovaním vlastných príjmov a efektívnym vynakladaním finančných prostriedkov, ale naopak, výdavky budú zvyšovať bez ohľadu na stav ich daňového výnosu, pretože sa spoľahnú na prísun medzivládnych transferov. Na uvedenú situáciu upozorňuje aj kolektív autorov Ahmad a Craig (1997), preto považujeme za dôležité objektívne preskúmať individuálne potreby a kľúčové faktory jednotlivých dochádzkových zón a ich miestnych samospráv v záujme nastavenia primeranej úrovne medzivládnych transferov.

Literatúra

- Acosta, M. A., & Meneses, K. (2019). Who benefits? Intergovernmental transfers, subnational politics and local spending in Ecuador. *Regional and Federal Studies*, 29(2), 219–247. doi: <https://doi.org/10.1080/13597566.2018.1556644>
- Agrawal, D., Brueckenr, K. J., & Brulhart, M. (2023). Fiscal Federalism in the 21st Century. *Annual Review of Economics* 16(1), 429-454. doi: <https://doi.org/10.1146/annurev-economics-081623-020713>
- Ahmad, E., & Craig, J. (1997). Intergovernmental transfers. In *Fiscal federalism in theory and practice*. International Monetary Fund, 73-107. doi: <https://doi.org/10.5089/9781557756633.071>
- Ahamd, E., & Tanzi, V. (2002). *Managing fiscal decentralization*. London: Routledge – Taylor & Francis Group. Retrieved from [https://inozmi.spilnotv.com/books/hist/ua/\[Ehtisham_Ahmad,_Vito_Tanzi\]_Managing_Fiscal_Decen\(BookFi.org\).pdf](https://inozmi.spilnotv.com/books/hist/ua/[Ehtisham_Ahmad,_Vito_Tanzi]_Managing_Fiscal_Decen(BookFi.org).pdf)
- Aldasoro, I., & Seiferling, M. (2014). Vertical Fiscal Imbalance and the Accumulation of Government Debt. International Monetary Fund – Working paper 14(209), 1-38. Retrieved from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2014/wp14209.pdf>
- Altunbas, Y., & Thornton, J. (2011). Fiscal Decentralization and Governance. *Public Finance Review*, 40(1), 66-85. doi: 10.1177/1091142111424276

- Andrlík, B., Halamová, M., & Formanová, L. (2021). The Role of Fiscal Decentralization in Municipal Budgets: Case of the Czech Republic. *DANUBE*, 12(1), 61-76. doi: 10.2478/danb-2021-0005
- Arends, H. (2020). The Dangers of Fiscal Decentralization and Public Service Delivery: A Review of Arguments. *Politische Vierteljahresschrift*, 61(3), 559-622. doi: <https://doi.org/10.1007/s11615-020-00233-7>
- Bahl, W., R. (2022). Implementation Rules for Fiscal Dcentralization. *Development, Poverty, and Fiscal Policy*, 1(1), 253-277. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/4983801_Implementation_Rules_For_Fiscal_Decentralization
- Bartolini, D., Stössberg, S., & Blöchliger, H. (2018). *Fiscal Decentralisation and Regional Disparities*. OECD Publishing. doi: <https://doi.org/10.1787/5j1pq7v3j237-en>
- Baskaran, T., & Feld, L. P. (2013). Fiscal decentralization and economic growth in OECD countries: Is there a relationship? *Public finance review*, 41(4), 421-445. doi: 10.18844/prosoc.v4i10.3064
- Belkovicsová, D., & Boór, M. (2021). Kvantifikácia optimálnej miery fiškálnej decentralizácie v krajinách OECD. *Politická ekonomie*, 69(5), 595-618. doi: 10.18267/j.polek.1326
- Bird, R. M. (1999). *Fiscal federalism*. In: *The Encyclopedia of Taxation and Tax Policy*. Washington D.C.: Urban Institute Press. Retrieved from <https://www.urban.org/research/publication/fiscal-federalism>
- Bird, R. M., & Tarasov, A. V. (2004). Closing the gap: Fiscal imbalances and intergovernmental transfers in developed federations. *Environment and Planning C Government and Policy*, 22(1), 77-102. doi: 10.1068/c0328
- Bizoňová, E., et al. (2020). Výkon a financovanie originálnych kompetencií. Bratislava: ZMOS.
- Blank, Y. (2010). Federalism, Subsidiarity, and the Role of Local Governments in an Age of Global Multilevel Governance. *Fordham Urban Law Journal*, 37(2), 509-558. Retrieved from <https://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2336&context=ulj>
- Blöchliger, H., & Charbit, C. (2008). Fiscal equalisation. *OECD Journal: Economic Studies*, (44), 1–22. doi: 10.1787/eco_studies-v2008-art8-en
- Boadway, R., & Tremblay, J. F. (2006). A Theory of Fiscal Imbalance. *FinanzArchiv / Public-Finance Analysis*, 62(1), 1-27. doi: 10.1628/001522106776667004
- Brennan, G., & Buchanan, J. M. (1980). The power to tax: Analytical foundations of a fiscal constitution. *Journal of Social Policy*, 1(3), 395–397. doi: 10.1017/S0047279400011971

- Buchanan, J. M. (1965). An economic theory of clubs. *Economica (New Series)*, 32(125), 1–14. doi: <https://doi.org/10.2307/2552442>
- Buiter, H. W., & Kletzer, M. K. (1992). Fiscal policy coordination as fiscal federalism: Economic integration, public goods and efficiency and growing economies. *European Economic Review*, 36(1), 647-653. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/299356810_Fiscal_federalism_and_European_economic_integration
- Buriachenko, A., et al. (2022). Fiscal Decentralization of The Visegrad Group Countries as a Key Factor of Development. *Acta Innovations*, 45(1), 31-45. doi: 10.32933/ActaInnovations.45.3
- Cibík, L. (2020). *Financovanie verejnej správy*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda. Retrieved from <https://fsvucm.sk/wp-content/uploads/2023/01/Cibik-Ucebna-Financovanie-verejnej-spravy-.pdf>
- Collins, D. J. (2002). *The 2000 reform of intergovernmental fiscal arrangements in Australia*. OECD. <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/316586754225.pdf>
- Čapková, S., & Zeleňák, J. (2015). Vertikálna fiškálna nerovnováha rozpočtov územných samospráv na Slovensku. *Ekonomika a spoločnosť*, 16(1), 70-79. Retrieved from https://ekonomikaaspolocnost.umb.sk/wp-content/uploads/2020/07/2_2015.pdf
- Dahlby, B. (2005). Dealing with the Fiscal Imbalances: Vertical, Horizontal, and Structural. *Working Paper*, 1-39. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/265628381_Dealing_with_the_Fiscal_Imbalances_Vertical_Horizontal_and_Structural
- De Carvalho Filho, I., & Litschig, S. (2023). Long-run impacts of intergovernmental transfers. *The Journal of Human Resources*, 57(3), 867–917. Retrieved from <https://jhr.uwpress.org/content/wpjhr/57/3/868.full.pdf>
- Di Liddo, G., Longobardi, E., & Porcelli, F. (2016). Measuring horizontal fiscal imbalance: the case of Italian municipalities. *Local Government Studies*, 42(3), 385-419. doi: 10.1080/03003930.2016.1150836
- Dujičová, M., & Sochorová, M. (2017). The Rate of Relative Dependence of the Municipal Budgets in the Years 2010-2014 in Trnava Region. *International Journal of Public Administration, Management and Economic Development*, 2(1), 40-48.
- Ebel, R. D., & Yilmaz, S. (2002). *Concept of Fiscal Decentralization and Worldwide Overview*. Washington D.C.: World Bank. Retrieved from <http://documents.worldbank.org/curated/en/716861468781761314>
- Epple, D., & Nechyba, T. (2004). Fiscal Decentralization. *Handbook of regional and urban economics*, 4(1), 2423-2480. doi: [https://doi.org/10.1016/S1574-0080\(04\)80012-9](https://doi.org/10.1016/S1574-0080(04)80012-9)

- Eyraud, L., & Lusinyan, L. (2013). Vertical Fiscal Imbalances and Fiscal Performance in Advanced Economies. *Journal of Monetary Economics*, 60(5), 571-587. doi: 10.1016/j.jmoneco.2013.04.012
- Fossati, A., & Panella, G. (1999). *Fiscal federalism in the European Union*. London: Routledge – Taylor & Francis Group. doi: <https://doi.org/10.4324/9780203976159>
- Geys, B., & Konrad, A. K. (2010). *Federalism and Optimal Allocation Across Levels of Governance*. Handbook on Multi-level Governance. Cheltenham: Edward Elgar Publishing. doi: 10.2139/ssrn.1697454
- Giertz, F. J. (2008). The Tiebout Model at Fifty: Essays in Public Economics in Honor of Wallace Oates. *Publius The Journal of Federalism*, 38(4), 743-745. doi: 10.1093/publius/pjn007
- Gillette, R. C. (2012). Fiscal Federalism, Political Will, and Strategic Use of Municipal Bankruptcy. *The University of Chicago Law Review*, 79(1), 281-330. Retrieved from <https://chicagounbound.uchicago.edu/uclrev/vol79/iss1/11>
- Hallerberg, M. (2010). *Multi-level Governance, Decentralization and Fiscal Federalism*. Handbook on Multi-level Governance. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Hange, U., & Wellisch, D. (1998). The Benefit of Fiscal Decentralization. *FinanzArchiv / Public Finance Analysis (New Series)*, 55(33), 315-327. Retrieved from https://assets.cambridge.org/97805216/30351/excerpt/9780521630351_excerpt.pdf
- Hanif, I., Wallace, S., & Gago-de-Santos, P. (2020). Economic Growth by Means of Fiscal Decentralization: An Empirical Study for Federal Developing Countries. *Sage Journal Open*, 10(4), 1-12. doi: 10.1177/2158244020968088
- Hankla, R. CH. (2008). When is Fiscal Decentralization Good for Governance? *Publius: The Journal of Federalism*, 39(4), 632-650. doi: 10.1093/publius/pjn034
- Harmes, A. (2019). The politics of fiscal federalism: Neoliberalism versus social democracy in multi-level governance. *Canadian Journal of Political Science*, 53(3), 1-2. doi: 10.1017/S0008423920000700
- Holíková, J., Mikušová Meričková, B., & Jakuš Muthová, N. (2022). Problém vertikálnej fiškálnej nerovnováhy pri výkone prenesených kompetencií na úrovni miestnej samosprávy na Slovensku. *Ekonomika a spoločnosť*, 23(2), 123-140. doi: <https://doi.org/10.24040/eas.2022.23.2.123-140>
- Holíková, J., & Murray Svidroňová, M. (2025). Riziká fiškálnej decentralizácie a problémy jej realizácie v podmienkach Slovenskej republiky. In *Teória a prax verejnej správy*. Zborník z International Scientific Online Conference

- of PhD Students, 13.2.2025. Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Fakulta verejnej správy.
- Hong Vo, D. (2010). The Economics of Fiscal Decentralization. *Journal of Economic Surveys*, 24(4), 657-679. doi: 10.1111/j.1467-6419.2009.00600.x
- Hung, T. N., & Thanh, D. S. (2022). Fiscal decentralization, economic growth, and human development: Empirical evidence. *Cogent Economics and Finance*, 10(1), 1-17. doi: 10.1080/23322039.2022.2109279
- Inman, R. P. (2003). Rethinking Federalism. *Journal of Economic Perspectives*, 11(4), 43-64. doi: 10.1257/jep.11.4.43
- Jia, J., et al. (2020). Vertical fiscal imbalance and local fiscal indiscipline: Empirical evidence from China. *International Center for Public Policy*, 20(6), 1-71. doi: <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2020.101992>
- Jílek, M. (2008). *Fiskální decentralizace, teorie a empirie*. Praha: ASPI Wolters Kluwer.
- Karpowicz, I. (2012). Narrowing vertical fiscal imbalances in four European countries. *IMF Working Paper; WP/12/91*, 1-22. Retrieved from <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2012/wp1291.pdf>
- Khan, A. M., & Agrawal, A. (2016). Horizontal Fiscal Imbalances: Issues and measurement with special reference to urban local bodies. *EPRAI International Journal of Economic and Business Review*, 4(2), 124-128. Retrieved from <https://eprajournals.com/IJES/article/8749/abstract>
- Koreňová, D. (2022). Vybrané kapitoly z verejných financií II. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Fakulta verejnej správy, Katedra ekonomiky a riadenia verejnej správy. Retrieved from <https://unibook.upjs.sk/img/cms/2022/fvs/vybrane-kapitoly-z-verejnych-financii-2.pdf>
- Kowalik, P. (2015). Horizontal Fiscal Imbalance in Germany. *BEH – Business and Economic Horizons*, 11(1), 1-13. doi: 10.15208/beh.2015.01
- Letelier, S. L. (2016). Explaining fiscal decentralization. *Public Finance Review*, 33(2), 155-183. doi: 10.1177/1091142104270910
- Lessmanna, C., & Markwardt, G. (2010). One size fits all? Decentralization, corruption, and the monitoring of bureaucrats. *World Development*, 38(4), 631-646. doi: 10.1016/j.worlddev.2009.11.003
- Maličká, L. (2019). Formálna dimenzia fiškálnej decentralizácie v kontexte vertikálnej fiškálnej nerovnováhy a finančnej autonómie miestnych samospráv Slovenskej republiky. *Politická Ekonomía*, 67(3), 273-290. doi: 10.18267/j.polek.1240
- Mandishekwa, R. (2021). Livability as a Public Good. *Research Journal of Economic and Management Studies*, 1(1), 1-13. Retrieved from <http://ir.gzu.ac.zw:8080/xmlui/handle/123456789/433>

- Marciano, A. (2021). Retrospectives James Buchanan: Clubs and Alternative Welfare Economics. *Journal of Economic Perspectives*, 35(3), 243-256. doi: 10.1257/jep.35.3.243
- Martinez-Vazquez, J., Lago-Penas, S., & Sacchi, A. (2016). The impact of fiscal decentralizaion: A Survey. *Journal of Economic Surveys*, 31(4), 1095-1129. doi: 10.1111/joes.12182
- Martinez-Vazquez, J., & McNab, M. R. (2003). Fiscal Decentralization and Economic Growth. *World development* 31(9), 1597-1616. doi: 10.1016/S0305-750X(03)00109-8
- Mederly, P., et al. (2019). *Výkon a financovanie prenesených kompetencií*. Bratislava: ZMOS.
- Medved', J. et al. (2011). *Verejné financie*. Bratislava: Sprint dva.
- Meloni, O. (2016). Electoral opportunism and vertical fiscal imbalance. *Journal of Applied Economics*, 19(1), 145–167. doi: [https://doi.org/10.1016/S1514-0326\(16\)30007-3](https://doi.org/10.1016/S1514-0326(16)30007-3)
- Mikušová Meričková, B., et al. (2023). Costs and Revenues Balance: The Case of Municipal Delegated Competences in Slovakia. *Central European Journal of Public Policy*, 17(2), 1-12. doi: 10.2478/cejpp-2023-0010
- Ministerstvo financií Slovenskej republiky. (2024). *DataCentrum*. In Organizácie s pôsobnosťou MF SR. Retrieved from <https://www.mfsr.sk/sk/ministerstvo/organizacie-posobnostou-mf-sr/organizacie-kapitoly-ministerstva-financii-slovenskej-republiky/datacentrum/>
- Musgrawe, R. A. (1959). *The Theory of Public Finance: A Study in Public Economy*. New York: McGraw-Hill. Retrieved from https://books.google.sk/books/about/The_Theory_of_Public_Finance.html?id=FEKQzwEACAAJ&redir_esc=y
- Nakatani, R. (2024). Revenue decentralization and the probability of a fiscal crisis: Is there a tipping point for adverse effects? *Public Finance Review*, 52(3), 376-396. doi: <https://doi.org/10.1177/10911421231217388>
- Nižňanský, V. (2005). *Decentralizácia na Slovensku: Bilancia nekonečného príbehu 1995-2005*. Bratislava: Úrad vlády SR.
- Nižňanský, V., & Tomanová, K. (2001). *Decentralizácia verejnej správy a opatrenia na obmedzenia korupcie*. Prešov: Róbert Vico-vydavateľstvo.
- Nordhaus, W. D. (1975). The political business cycle. *The review of economic studies*, 42(2), 169-190. Retrieved from <http://hdl.handle.net/10.2307/2296528>
- Oates, E. W. (1972). *Fiscal federalism* (1st ed.). Cheltenham: Edward Elgar Publishing. Retrieved from <https://www.e-elgar.com/shop/gbp/fiscal-federalism-9780857939944.html?srsItd=AfmBOorNQcRiUB5chLx9f4hRhImOaFo6ewgCZ7D33CnIVIt-s0WKs1VI>

- Olson, M. (2000). *Power and prosperity: Outgrowing communist and capitalist dictatorships*. New York: Basic Books.
- Palermo, F., & Alber, E. (2015). *Federalism as Decision-Making: Changes in Structures, Procedures and Policies*. Leiden: Hotei Publishing.
- Papcunová, V. et al. (2020). Revenues of Municipalities as a Tool of Local Self-Government Development (Comparative Study). *Administrative Sciences* 10(4), 1-23. doi: 10.3390/admsci10040101
- Peková, J. (2004). *Hospodaření a finance územní samosprávy*. Praha: Management Press.
- Peterson, P. E. (1981). *City Limits*. Chicago, IL: University of Chicago Press. doi: 10.7208/chicago/9780226922645.001.0001
- Petrániková, S. (2015). The Financing of Local Self-Government in Conditions of Slovak Republic. *Information Technology Applications*, 4(2), 111–124.
- Ponce-Rodriguez, A. R. et al. (2020). The Politics of Fiscal Federalism: Building a Stronger Decentralization Theorem. *International Center for Public Policy*, 20(5), 1-81. doi: 10.33774/apsa-2020-vxc7q
- Rodden, J. (2002). The Dilemma of Fiscal Federalism: Grants and Fiscal Performance around the World. *American Journal of Political Science*, 46(3), 670-687. Retrieved from <https://scispace.com/pdf/the-dilemma-of-fiscal-federalism-grants-and-fiscal-9uku90zt0p.pdf>
- Rodriguez-Pose, A., & Ezcurra, R. (2011). Is fiscal decentralization harmful for economic growth? Evidence from the OECD countries. *Journal of Economic Geography*, 11(4), 619–643. doi: <https://doi.org/10.1093/jeg/lbq025>
- Sekula, A., & Adamowicz, K. (2021). Fiscal decentralization in the European Countries: a cluster analysis approach. Paper for Most Wiedzy. Retrieved from <https://mostwiedzy.pl/en/publication/fiscal-decentralization-in-the-european-countries-a-cluster-analysis-approach,156496-1>
- Shah, A. (2006). Fiscal decentralization and macroeconomic management. *International Tax and Public Finance*, 13(1), 437-462. doi: 10.1007/s10797-006-8948-1
- Schapiro, R. A. (2020). States of inequality: Fiscal federalism, unequal states, and unequal people. *California Law Review*, 108(5), 1531–1596. doi: <https://doi.org/10.15779/Z38RR1PN2J>
- Schroeder, L., & Smoke, P. (2003). *Intergovernmental fiscal transfers: Concepts, international practice, and policy issues*. 1–294. Retrieved from <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/27931/intergovernmental-fiscal-transfers.pdf>
- Sopkuliak, A. (2012). Fiškálna autonómia miestnej samosprávy a jej výskum v geografii. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 56(2), 215-

236. Retrieved from http://www.actageographica.sk/stiahnutie/56_02_06_Sopkuliak.pdf
- Stein, M., & Turkewitsch, L. (2008). The Concept of Multi-level Governance in Studies of Federalism. *Paper for International Political Science Association (IPSA) International Conference*. 1-35, Retrieved from <https://www.pfsa.unsa.ba/pf/wp-content/uploads/2020/04/Fedeeralizam-10.1.1.454.5861.pdf>
- Swianiewitz, P. (2003). *Foundations of Fiscal Decentralization: Benchmarking Guide for Countries in Transition*. Budapešť: LGI.
- Tiebout, C. M. (1956). A pure theory of local expenditures. *The Journal of Political Economy*, 64(5), 416–424. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/1826343>
- Ústava Slovenskej republiky. (1992). Zbierka zákonov SNR č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov. *Slov-lex: Právny a informačný portál*. Retrieved from <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/1992/460/20250101>
- Vavrová, K. (2017). *Miestne dane v súvislosti s udržateľnosťou ich výberu*. Zborník vedeckých prác. Bratislava: Fakulta podnikového manažmentu Ekonomickej univerzity v Bratislave.
- Viskovic, J., Burnac, P., & Herman, M. (2021). Impact Of Political And Fiscal Decentralization On The Government Quality In Central And Eastern European Countries. *Economic Thought and Practice*, 30(1), 285-302. doi: 10.17818/EMIP/2021/1.14
- Weingast, R. B. (2014). Second Generation Fiscal Federalism: Political Aspects of Decentralization and Economic Development. *World development*, 53(1), 14-25. doi: 10.1016/j.worlddev.2013.01.003
- Zákon NR SR č. 416/2001 Z. z. o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a na vyššie územné celky. (2001). *Slov-lex: Právny a informačný portál*. Retrieved from <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2001/416/20140701>

Prílohy

Príloha 2.1 Vertikálna fiškálna nerovnováha v dochádzkových zónach Bratislavského kraja v roku 2021

Dochádzková zóna – miestna samospráva	Vertikálna fiškálna nerovnováha
Budmerice	20,63 %
Častá	64,58 %
Čataj	27,48 %
Doľany pri Častej	1,49 %
Dubová pri Modre	22,97 %
Dunajská Lužná	51,94 %
Gajary	16,79 %
Hamuliakovo	0,16 %
Ivanka pri Dunaji	26,21 %
Jablonové	17,23 %
Jakubov	47,85 %
Kostolište	1,48 %
Kráľová pri Senci	20,07 %
Kuchyňa	55,13 %
Malinovo	2,58 %
Modra	22,71 %
Most pri Bratislave	31,07 %
Nová Dedinka	35,73 %
Pernek pri Malackách	13,48 %
Pezinok	31,62 %
Rovinka	26,62 %
Senec	19,83 %
Stupava	20,92 %
Svätý Jur	13,75 %
Šenkvice	33,88 %
Tomášov	6,09 %
Veľký Biel	9,28 %
Viničné pri Pezinku	35,93 %

Príloha 2.2 Vertikálna fiškálna nerovnováha v dochádzkových zónach Trnavského kraja v roku 2021

Dochádzková zóna – miestna samospráva	Vertikálna fiškálna nerovnováha
Biely Kostol	4,88 %
Bohdanovce nad Trnavou	22,48 %
Brestovany	41,97 %
Bučany	33,64 %
Dolná Krupá	40,40 %
Dolné Orešany	42,82 %
Hrnčiarovce nad Parnou	37,70 %
Hviezdoslavov	5,62 %
Jelka	12,51 %
Križovany nad Dudváhom	57,11 %
Majcichov	36,97 %
Malženice	14,79 %
Suchá nad Parnou	49,23 %
Špačince	36,16 %
Štvrtok na Ostrove	29,33 %
Šúrovce	31,91 %
Trakovice	49,83 %
Vlčkovce	16,53 %
Zavar	20,18 %
Zeleneč pri Trnave	41,65 %

Príloha 2.3 Vertikálna fiškálna nerovnováha v dochádzkových zónach Trenčianskeho kraja v roku 2021

Dochádzková zóna – miestna samospráva	Vertikálna fiškálna nerovnováha
Dolná Súča	34,09 %
Drietoma	2,79 %
Chocholná-Velčice	3,21 %
Skalka nad Váhom	6,03 %
Soblahov	47,16 %
Trenčianska Teplá	18,87 %
Trenčianska Turná	28,77 %
Trenčianske Stankovce	37,66 %
Trenčianske Teplice	15,87 %

Príloha 2.4 Vertikálna fiškálna nerovnováha v dochádzkových zónach Nitrianskeho kraja v roku 2021

Dochádzková zóna – miestna samospráva	Vertikálna fiškálna nerovnováha
Alekšince	49,23 %
Cabaj-Čápor	72,17 %
Čechynce	13,52 %
Golianovo	32,78 %
Ivanka pri Nitre	25,32 %
Jarok	3,00 %
Jelšovce	95,40 %
Kolíňany	51,10 %
Lehota pri Nitre	44,24 %
Lužianky	8,49 %
Nitrianske Hrnčiarovce	52,82 %
Podhorany pri Nitre	61,23 %
Pohranice	18,56 %
Veľké Zálužie	7,25 %
Veľký Lapáš	57,62 %
Zbehy	52,29 %

Príloha 2.5 Vertikálna fiškálna nerovnováha v dochádzkových zónach Banskobystrického kraja v roku 2021

Dochádzková zóna – miestna samospráva	Vertikálna fiškálna nerovnováha
Badín	37,67 %
Budča	29,69 %
Dobrá Níva	49,06 %
Harmanec	5,96 %
Kováčová pri Zvolene	46,56 %
Lieskovec	16,68 %
Poniky	33,31 %
Selce pri Banskej Bystrici	43,70 %
Sliač	29,19 %
Slovenská Ľupča	30,28 %
Staré Hory	46,92 %
Tajov	8,19 %
Vlkanová	21,92 %
Zvolenská Slatina	26,37 %

Príloha 2.6 Vertikálna fiškálna nerovnováha v dochádzkových zónach Žilinského kraja v roku 2021

Dochádzková zóna – miestna samospráva	Vertikálna fiškálna nerovnováha
Belá pri Martine	53,79 %
Bystrička	10,92 %
Divina	38,57 %
Dlhé Pole	40,34 %
Dolná Tižina	56,96 %
Dolný Hričov	49,02 %
Dražkovce pri Martine	37,28 %
Gbeľany pri Žiline	30,39 %
Horný Vadičov	51,35 %
Košťany nad Turcom	22,12 %
Kotešová	38,38 %
Lietava	59,30 %
Lietavská Lúčka	37,34 %
Príbovce	1,24 %
Radoľa	74,88 %
Rajecké Teplice	23,36 %
Rosina	31,33 %
Rudina	40,31 %
Snežnica	58,16 %
Stráňavy	35,83 %
Strečno	31,44 %
Sučany	0,52 %
Teplička nad Váhom	13,64 %
Turany nad Váhom	25,50 %
Turie	48,71 %
Višňové pri Žiline	34,81 %
Vrútky	10,05 %
Žabokreky	0,70 %

Príloha 2.7 Vertikálna fiškálna nerovnováha v dochádzkových zónach Prešovského kraja v roku 2021

Dochádzková zóna – miestna samospráva	Vertikálna fiškálna nerovnováha
Bajerov	96,20 %
Batizovce	33,82 %
Bzenov	10,82 %

Fintice	46,43 %
Hôrka pri Poprade	25,81 %
Hranovnica	65,64 %
Jánovce pri Poprade	11,76 %
Kapušany pri Prešove	2,09 %
Kendice	1,41 %
Matejovce	n/a
Petrovany	11,88 %
Spišská Teplica	18,29 %
Spišské Bystré	7,55 %
Spišský Štiavnik	49,31 %
Svit 1	28,69 %
Šarišské Bohdanovce	31,33 %
Veľký Šariš	6,56 %
Vikartovce	25,35 %
Žehňa	4,70 %

Príloha 2.8 Vertikálna fiškálna nerovnováha v dochádzkových zónach Košického kraja v roku 2021

Dochádzková zóna – miestna samospráva	Vertikálna fiškálna nerovnováha
Bidovce	83,48 %
Bohdanovce pri Košiciach	88,78 %
Budimír	92,63 %
Čaňa	32,51 %
Družstevná pri Hornáde	12,47 %
Haniska pri Košiciach	1,38 %
Hrabušice	1,53 %
Košická Belá	9,30 %
Kráľovce pri Košiciach	20,82 %
Letanovce	2,10 %
Malá Ida	53,43 %
Nižná Myšľa	4,48 %
Rozhanovce	1,27 %
Ruskov	51,13 %
Sady nad Torysou	n/a
Šemša	1,16 %
Valaliky	26,41 %
Veľká Ida	10,76 %

3. POLITIKY, POSTUPY A NÁSTROJE PRE MIESTNY A REGIONÁLNY ROZVOJ

► Radoslav Kožiak, Janka Holíková

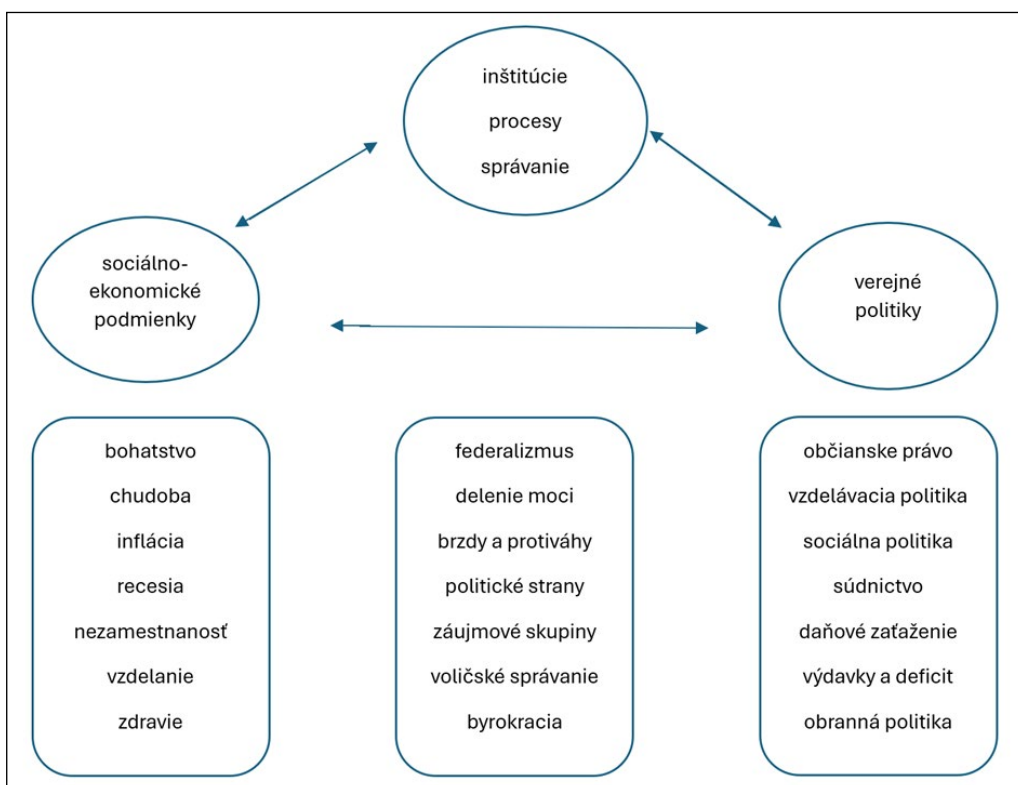
Kapitola sa zameriava na priblíženie stavu poznania problematiky mestských zázemí, teda dochádzkových zón, predmestských častí a satelitných obcí, v kontexte miestneho a regionálneho rozvoja. Opierajúc sa o výskumné štúdie zahraničných autorov (Burstein, 2003; Campbell, 2002; Garretsen a kol., 2013; Martin, 2000; Pike, Rodriguez-Pose & Tomaney, 2006) i domácich autorov (Bednárová, 2016; Konečný, 2022; Rajčáková, 2008; Vadkertiová, 2020; Vadkertiová, 2022) približuje väzbu medzi verejnou politikou a miestnym a regionálnym rozvojom. Predstavuje tiež nástroje miestneho a regionálneho rozvoja, ktoré sú nevyhnutné na komplexné dosiahnutie cieľov verejnej politiky. Kapitola zároveň poukazuje na dynamiku miestneho a regionálneho rozvoja prostredníctvom rozvoja mestských zázemí, dochádzkových zón, predmestských častí a satelitných obcí, pričom prináša prehľad príkladov dobrej praxe.

3.1. Miestny a regionálny rozvoj v kontexte verejnej politiky

V súčasnosti je termín politika predmetom viacerých vedeckých štúdií a odborných článkov (Balík, 2009; John, 2012; Horák, 2014; Shone, Memon, 2008; Torre, Wallet, 2016), a to najmä v súvislosti s rozvojom ekonomického aj neekonomického charakteru krajín, regiónov či miestnych samospráv. Pri definovaní pojmu politika môžeme vychádzať z viacerých anglických pojmov. Malíková a Daško (2018) poukazujú na termín *polity*, čo predstavuje normatívny a inštitucionálny rámec pre označenie existujúceho politického poriadku danej skupiny. Termín *policy* popisuje John (2013) ako konkrétny výsledok, stratégiu, ktorá je nevyhnutná pre nový spôsob riešenia existujúcich problémov. V neposlednom rade sa Balík (2009) odvoláva na termín *politics*, čo predstavuje proces politiky, stretnutie odlišných názorov viacerých záujmových skupín, ktorých cieľom je vyjednávať a dospieť k vhodnému riešeniu prostredníctvom politických inštitúcií.

Dye (2013) opisuje nadväznosť verejnej politiky na samotnú politiku prostredníctvom sociálno-ekonomických podmienok, ktoré determinujú správanie sa jednotlivcov a inštitúcií. Lasswell a Kaplan (2013) považujú túto

prepojenosť za cieľavedomú činnosť verejných inštitúcií, keďže sa zameriavajú na riešenie verejných problémov. Na druhej strane, Colebatch (2005) vníma hlavnú paradigmu v aktivite jednotlivých záujmových skupín so zámerom dosiahnutia kolektívnych cieľov. Správnosť prepojenia a nadväznosť politiky na verejnú politiku bližšie prezentuje nasledovná schéma (obr. 3.1).

Obrázok 3.1 Schéma prepojenia a nadväznosti verejnej politiky
Prameň: vlastné spracovanie podľa Colebatcha (2005) a Dyea (2013)

Na základe obr. 3.1 môžeme konštatovať, že verejná politika je procesom aktivít vlády, ktoré ovplyvňujú občanov danej krajiny (Peters, 2013), resp. že aktivity vlády reagujú na spoločenské potreby a koordinujú rozvoj vo viacerých oblastiach (Dye, 2013). Lasswell a Kaplan (2013) zároveň dodávajú, že ide o proces rozhodovania o prerozdelení zdrojov v spoločnosti, teda „kto dostane čo a akým spôsobom“. Dye (2013) zároveň dodáva, že verejná politika je prostriedkom, vďaka ktorému môžeme skúmať, čo jednotlivé vlády robia alebo nerobia, ako rozdielne to robia a prečo.

Burstein (2003) považuje za kľúčové atribúty verejnej politiky orientáciu na verejný záujem, kolektívne rozhodovanie, jej normotvorný a regulačný charakter a celkovú prepojenosť medzi jednotlivými úrovňami verejnej správy – národnou, regionálnou a miestnou. Inými slovami, verejná politika zahŕňa legislatívu, stratégie, programy, dotačné mechanizmy a regulačné nástroje, pričom jej hlavný význam spočíva v zabezpečení fungovania spoločnosti, zvyšovaní kvality života a podpore trvalo udržateľného rozvoja (Campbell, 2003).

V súvislosti s rozvojom vyzdvihuje Martin (2000) významnosť riadiacej a rozvojovej funkcie verejnej politiky, pretože determinuje kvalitu života obyvateľov, udržateľnosť prostredia, ale aj ekonomickú konkurencieschopnosť jednotlivých území. S podobnou myšlienkou sa stotožňujú Pike, Rodriguez-Pose a Tomaney (2006), ktorí opisujú zvyšovanie kvality života, znižovanie územných disparít a celkovú podporu miestnych samospráv práve prostredníctvom regionálneho a miestneho rozvoja ako súčasť verejnej politiky realizovanej pomocou programových dokumentov ako integrované územné stratégie či plány udržateľnej mobility.

Viaceri autori (Garretsen a kol., 2013; Landabaso, 2012; Martinez-Vazquez a Vaillancourt, 2008; Torre a Wallet, 2016; Whitford, 2009) poukazujú na prepojenie verejnej politiky s miestnym a regionálnym rozvojom prostredníctvom viacerých oblastí, ako napr. územné plánovanie a priestorové usporiadanie, doprava a celková infraštruktúra, ochrana životného prostredia a adaptácia na klimatickú zmenu, zabezpečenie verejných služieb a ich dostupnosť, podpora podnikania a inovácií. Whitford (2009) však dodáva, že pre efektívne fungujúci miestny a regionálny rozvoj je nevyhnutné zosúladiť národné politiky s regionálnymi potrebami, teda zabezpečiť, aby sa politiky realizovali na základe dát a participácie jednotlivcov.

Vo všeobecnosti považujeme za miestny a regionálny rozvoj komplexný a dlhodobý proces, ktorý má za cieľ zlepšiť životnú úroveň obyvateľstva daného územia, a to najmä prostredníctvom udržateľnosti prírodných a kultúrnych zdrojov, sociálnej inklúzie a podpory ekonomického rastu (Landabaso, 2012). Rozdiel medzi miestnym a regionálnym rozvojom vnímajú Pike, Rodriguez-Pose a Tomaney (2006) cez veľkosť geografickej jednotky, kedy miestny rozvoj stotožňujú s rozvojom menších geografických jednotiek ako sú obce, mestá či mikroregióny, a regionálny rozvoj spájajú s väčšími územnými jednotkami, akými sú kraje či regióny.

Zahraniční autori (Ascani, Crescenzi a Iammarino, 2012; Biriescu a Babaita, 2014; Polèse, 1999), ale i domáci autori (Balog, 2016; Dušek, 2010; Rumpel, Slach a Koutský, 2008) vymedzujú miestny a regionálny rozvoj prostredníctvom viacerých faktorov, ktoré ovplyvňujú dané územie: ekonomicko-hospodárky

potenciál územia, kvalita verejných služieb, dopravná, technická a digitálna infraštruktúra, participácia v súvislosti s aktívnym zapojením občianskej spoločnosti a danej samosprávy, pričom kľúčovú rolu zohráva efektívne využívanie verejných politík a ich nástrojov podpory cez rôzne národné programy, PPP (public-private partnership) projekty či fondy Európskej únie.

Opierajúc sa o verejnú politiku môžeme nástroje miestneho a regionálneho rozvoja klasifikovať a rozdeliť do niekoľkých kategórií: strategické a plánovacie nástroje, finančné nástroje, legislatívne a regulačné nástroje, inštitucionálne nástroje a mäkké nástroje (Harmaakorpi, 2004; Perlín, 2010; Stejskal a Kovárník, 2009). Tieto nástroje opisujeme z úrovne EÚ, ako aj z národnej úrovne.

3.2. Miestny a regionálny rozvoj z pohľadu Európskej únie

Súčasný trendy miestneho a regionálneho rozvoja, najmä starnutie obyvateľstva a odliv mladých, poukazujú na dôležitosť kľúčových princípov (Borma, 2014; Jedináková, 2009; Jovovic a kol., 2017) ako je integrita, partnerstvo a poznanie daného územia, čo v rámci Európskej únie prezentujú viaceré dokumenty ako Kohézna politika Európskej únie, Nová Agenda Európskej únie pre mestá, či Dlhodobá vízia pre vidiecke oblasti Európskej únie (Antonescu, 2014; Iammarino, Rodríguez-Pose a Storper, 2017; Vadkertiová, 2020).

3.2.1. Dlhodobá vízia rozvoja vidieka do roku 2040

Vidiecke regióny sú konfrontované s mnohými výzvami, ktoré súvisia najmä s demografickým vývojom – starnutie obyvateľstva, migrácia mladých ľudí do miest, pričom sa niektoré oblasti postupne vyľudňujú. Poľnohospodárstvo, ktoré bolo kedysi základom vidieckej ekonomiky, už nezamestnáva toľko ľudí ako v minulosti. V súčasnom období sa zintenzívňuje potreba diverzifikácie vidieckych hospodárstiev, zlepšenia dostupnosti verejných služieb, vzdelávania, infraštruktúry i digitálnej konektivity.

Zamestnanosť vo vidieckych oblastiach rástla silne diferencovane a nerovnomerne. Mnohé regióny zápasia s vyššou mierou nezamestnanosti mladých ľudí a žien. Podiel ľudí ohrozených chudobou na vidieku je vyšší ako v mestských oblastiach. Zároveň sú vidiecke oblasti menej pripravené na digitálnu transformáciu. Podľa EK má prístup k vysokorýchlostnému internetu len polovica domácností.

Vzdelanie a zručnosti tiež zaostávajú – školy v odľahlých oblastiach často čelia problémom s personálom, infraštruktúrou a prístupom k moderným technológiám.

Predmetná vízia je postavená na štyroch hlavných pilieroch: silnejšie, prepojené, odolné a prosperujúce vidiecke oblasti. Predstavuje strategický rámec, ktorý má viesť k celkovej transformácii vidieka do roku 2040. Snaží sa reagovať na globálne megatrendy, ako sú napr. demografické zmeny, klimatická kríza, technologický rozvoj a meniace sa potreby spoločnosti. Zároveň kladie dôraz na participáciu obyvateľov, posilnenie komunít, inkluzívny rozvoj a environmentálnu udržateľnosť.

V rámci tejto vízie je dôležité zamerať sa na posilnenie identity a prítlačivosti vidieka ako miesta pre život, prácu a podnikanie. Znamená to nielen udržať, ale aj rozšíriť ponuku služieb, vytvárať nové pracovné miesta a zabezpečiť rovnosť prístupu k zdrojom a príležitostiam.

Európska komisia spracovala a schválila dlhodobú víziu pre vidiecke oblasti EÚ, v ktorej identifikuje výzvy a obavy, ktorým čelia, ako aj niektoré z najslubnejších príležitostí, ktoré môžu tieto regióny využiť. Na základe prognóz a rozsiahlych konzultácií s občanmi a ďalšími aktérmi vo vidieckych oblastiach je súčasťou tejto vízie vidiecky pakt a akčný plán pre vidiek, ktorých cieľom je, aby sa vidiecke oblasti stali silnejšími, prepojenejšími, odolnejšími a prosperujúcejšími.

V praxi vízia prináša spoluprácu medzi jednotlivými inštitúciami Európskej únie, členskými štátmi, regiónmi, občanmi a občianskymi spoločnosťami, pričom samotnú realizáciu bližšie deklaruje akčný plán zahŕňajúci rozvoj digitálnych služieb (eHealth, eGovernment), zlepšovanie infraštruktúry v podobe dopravnej dostupnosti a cyklo dopravy, rozvoj ekologického a komunitného bývania, podporu mladých farmárov a zvyšovanie miestnej energetickej nezávislosti (Bauer, Börzel, 2010; Fratesi, Perucca, 2019; Shankar, Shah, 2009).

Vidiecke oblasti EÚ zohrávajú dôležitú úlohu v rámci hospodárskeho, ekologického a kultúrneho života. Žije v nich viac než 137 miliónov ľudí a pokrývajú viac ako 80 % rozlohy EÚ. Tieto oblasti sú prioritne zamerané na potravinársku výrobu, správu prírodných zdrojov a ochranu biodiverzity; poskytujú tiež priestor na rekreáciu. Mnohé tradície, sviatky a kultúrne hodnoty majú svoje korene na vidieku. Napriek tomu čelí vidiek viacerým výzvam – starnutie obyvateľstva, úbytok pracovných miest, zhoršujúci sa prístup k základným službám. Vízia do roku 2040 má ambíciu reagovať na tieto výzvy a zároveň využiť príležitosti, ktoré prinášajú digitálna a zelená transformácia.

A. Silnejšie oblasti

Silnou stránkou a základom úspechu silnejšieho vidieka je aktívna a angažovaná komunita. Participácia obyvateľov na rozhodovacích procesoch, transparentné riadenie a rozvoj miestnych iniciatív sú kľúčové pre rozvoj do budúcnosti. Existenčne dôležitá je podpora sociálnych inovácií a nových foriem poskytovania služieb – vrátane digitálnych riešení. Alfou a omegou sú služby pre širokú verejnosť a ich adekvátna dostupnosť, ako napr. prístup k zdravotníctvu, sociálnej starostlivosti, školstvu, doprave a základnej infraštruktúre. Osobitnú pozornosť si zasluhujú znevýhodnené, marginalizované, vylúčené skupiny obyvateľstva, napr. starší ľudia, ženy, mladí ľudia, osoby so zdravotným znevýhodnením, dlhodobo nezamestnaní či národnostné menšiny.

B. Prepojené oblasti

Rozvoj vidieka je nepredstaviteľný bez prepojenia s mestskými centrami a inými regiónmi. Dôležitú úlohu tu zohráva verejná doprava, cyklistické trasy, dopravná infraštruktúra a digitálna konektivita. Atraktívny vidiek schopný prilákania nových obyvateľov, udržania a expanzie ekonomickej aktivity potrebuje adekvátne prepojenie prostredníctvom všetkých druhov infraštruktúry. Skvalitnenie a zrýchlenie internetového pripojenia a podpora e-služieb môžu mať pozitívny vplyv na rozvoj firiem lokalizovaných vo vidieckych oblastiach, digitálne vzdelávanie a efektívnejšiu správu vecí verejných. Kvalitu života na vidieku nepochybne zvýši zavádzanie inteligentných riešení pre dopravu, energetiku, odpadové hospodárstvo a komunikáciu.

C. Odolné oblasti

Odolnosť vidieka znamená schopnosť prispôbiť sa klimatickým, spoločenským a ekonomickým zmenám. Poľnohospodárstvo a lesné hospodárstvo musia byť udržateľné a adaptabilné. Dôležitý je prechod k ekologickým formám hospodárenia, obnova biodiverzity a podpora cirkulárnej ekonomiky. Sociálna odolnosť znamená prístup k vzdelávaniu, zamestnaniu a verejným službám pre všetkých. Najmä marginalizované skupiny sú konfrontované s problémami ako nerovnosť, diskriminácia, rodové stereotypy a bariéry.

D. Prosperujúce oblasti

Diverzifikácia vidieckej ekonomiky je podľa predloženej vízie možná len vďaka ekonomickej prosperite. Okrem poľnohospodárstva je však nevyhnutné podporovať aj ďalšie sektory a oblasti: cestovný ruch, remeslá, služby, kultúrne a kreatívne odvetvia. Rozvoj krátkych dodávateľských reťazcov, certifikácia lokálnych výrobkov a posilňovanie značiek regiónov sú zdrojmi podpory

lokálnej ekonomiky. Stimulácia podnikateľského prostredia je možná vhodnou infraštruktúrou, financovaním a prístupom k digitálnym technológiám. Inovácie, podnikavosť a ekonomický rast (rozvoj) môže podporiť kvalitné vzdelávanie a odborná príprava.

3.2.2. Vidiecky pakt a akčný plán

Na naplnenie vízie do roku 2040 boli vytvorené Vidiecky pakt a Akčný plán EÚ pre vidiek. Cieľom **Vidieckeho paktu** je zapojiť všetky úrovne verejnej správy a zainteresované strany, čo podporuje koordináciu politik, výmenu skúseností a participatívne riadenie.

V decembri 2021 zverejnila EK Vidiecky pakt, pričom vyzvala všetky zainteresované strany, ktoré podporujú 10 spoločných cieľov Dlhodobej vízie pre vidiecke oblasti, aby sa pripojili k novej „komunita vidieckeho paktu“. Následne došlo k schváleniu koncepcie vidieckeho paktu v rámci prvej Konferencie vidieckeho paktu v júni 2022 v Bruseli. Pakt, ktorý je výstupom z tejto konferencie, predstavuje formálny priestor a rámec na posilnenie spolupráce medzi národnými, regionálnymi a miestnymi samosprávami, organizáciami občianskej spoločnosti, podnikmi, akademickou obcou a občanmi v záujme dosiahnutia spoločných cieľov Dlhodobej vízie pre vidiecke oblasti.

EK následne uviedla Vidiecky pakt do praxe prostredníctvom:

- zriadenia Podporného úradu pre vidiecky pakt v decembri 2022, ktorý poskytuje komunita služby vytvárania sietí a facilitácie,
- vytvorenia koordinačnej skupiny pre Vidiecky pakt, ktorá pôsobí ako riadiaci orgán rozvoja vidieckeho paktu,
- spustenia platformy komunity vidieckeho paktu v júni 2023, čo je online nástroj spolupráce na podporu vzájomných vzťahov v rámci komunity.

V súlade so svojimi tromi cieľmi od roku 2022 by mal Vidiecky pakt posilniť hlas vidieka prostredníctvom deviatich podujatí, kde ponúka nový priestor na diskusiu o otázkach, ktoré sú dôležité pre budúcnosť vidieckych oblastí vo všetkých oblastiach politiky, a prináša konkrétne návrhy opatrení a odporúčaní na zlepšenie politiky. „Fórum politiky vidieka na vysokej úrovni – formovanie budúcnosti vidieckych oblastí“, ktoré v septembri 2023 v rámci paktu zorganizovalo španielske predsedníctvo Rady EÚ, zohralo dôležitú úlohu pri prijímaní záverov o Dlhodobej vízii pre vidiecke oblasti v novembri 2023. Niekoľko národných alebo regionálnych vlád už prijalo vlastné pakty alebo programy inšpirované vidieckym paktom EÚ (napr. Česká republika alebo Katalánsko).

Vďaka vidieckemu paktu sa tiež vytvorila štruktúra spolupráce a vzájomné učenie komunity, ktorá sa v roku 2023 rozrástla z 1 300 na 2 350 členov

pochádzajúcich zo všetkých odvetví a častí spoločnosti. Mnohí z nich sú pritom nováčikmi vo vytváraní vidieckych sietí na úrovni EÚ, čo odráža celostný prístup paktu. Nová platforma, ktorú mesačne navštívi približne 1 500 návštevníkov, sprostredkúva 560 používateľom prístup k užitočnej databáze zdrojov, spolupracuje so siedmimi „komunitnými skupinami“ a sleduje aktuálny vývoj.

Akčný plán zahŕňa konkrétne iniciatívy, ktoré vychádzajú zo štyroch, vyššie uvedených pilierov vízie. Integruje rôzne politiky EÚ (napr. spoločnú poľnohospodársku politiku, politiku súdržnosti, InvestEU) a financovanie z viacerých zdrojov, čím podporuje rozvoj prispôbený miestnym potrebám. Akčný plán je postavený na štyroch kľúčových pilieroch, ktoré sú stručne charakterizované v predchádzajúcom texte.

Na záver tejto časti ešte uvádzame desať spoločných cieľov vízie pre vidiecke oblasti, ktoré reprezentujú spoločnú predstavu vidieckych komunit a zainteresovaných strán o budúcnosti vidieckych oblastí EÚ do roku 2040:

- I. Byť atraktívnym priestorom vytvoreným v rámci harmonického územného rozvoja, ktorý dokáže využiť svoj osobitý potenciál tak, aby sa stal miestom plným príležitostí a pomáhal prinášať lokálne riešenia lokálneho vplyvu globálnych výziev.
- II. Zapájať sa do viacúrovňovej lokálne orientovanej správy vytváraním integrovaných stratégií pomocou kolaboratívnych a participatívnych prístupov, ktoré prinesú výhody z konkrétnych kombinácií politik a z prepojení medzi mestskými a vidieckymi oblasťami.
- III. Poskytovať potravinovú bezpečnosť, hospodárske príležitosti a tovar a služby pre širšiu verejnosť, napr. biomateriály a energiu, ale aj lokálne výrobky vysokej kvality, energiu z obnoviteľných zdrojov, a pritom si ponechať spravodlivý diel vytvorenej hodnoty.
- IV. Byť dynamickými komunitami zameranými na dosahovanie blahobytu vrátane dostatku potravín, spravodlivosti, prosperity a kvality života, v ktorých všetci ľudia dokážu spolunažívať a spolupracovať, a ktoré majú dostatočné kapacity na vzájomnú podporu.
- V. Byť inkluzívnymi komunitami založenými na medzigeneračnej solidarite, spravodlivosti a obnove, ktoré sú otvorené voči novým obyvateľom a ktoré podporujú rovnaké príležitosti pre všetkých.
- VI. Byť prosperujúcimi prírodnými zdrojmi, ktorých stav sa zlepšuje vďaka cieľom zelenej dohody a ktoré k napĺňaniu týchto cieľov aj prispievajú, a to vrátane cieľov týkajúcich sa klimateckej neutrality, ako aj cieľov udržateľného spravovania prírodných zdrojov.

- VII. Byť schopnými naplno ťažiť z digitálnych inovácií a disponovať rovnakým prístupom k novým technológiám, rozsiahlou digitálnou gramotnosťou a príležitosťami na získanie pokročilejších zručností.
- VIII. Byť miestami s podnikavými, inovatívnymi a zručnými ľuďmi, ktorí sa budú spoločne podieľať na technologickom, ekologickom a sociálnom napredovaní.
- IX. Byť miestami plnými života s efektívnymi, prístupnými a cenovo prijateľnými verejnými a súkromnými službami vrátane cezhraničných služieb, ktoré budú poskytovať individualizované riešenia (v oblasti dopravy, vzdelávania, odbornej prípravy, zdravotníctva a starostlivosti, vrátane dlhodobej starostlivosti, spoločenského života a maloobchodného podnikania).
- X. Byť miestami rozmanitosti, ktoré čo najlepšie využívajú svoje jedinečné prednosti, talenty a potenciál (Európska únia, 2021, dostupné online https://rural-vision.europa.eu/rural-vision/shared-goals_sk?prefLang=sk).

Dlhodobá vízia pre rozvoj vidieka do roku 2040 predstavuje komplexný plán obnovy a modernizácie vidieckych oblastí. Je to nástroj, ktorý by mal prispieť k spravodlivej a udržateľnej budúcnosti vidieka prostredníctvom budovania silných, prepojených, odolných a prosperujúcich komunít. Kľúčová by mala byť spolupráca medzi verejným sektorom, podnikmi a občanmi.

3.3. Legislatívny rámec a strategické dokumenty pre miestny a regionálny rozvoj na Slovensku

Vychádzajúc z viacerých výskumných štúdií (Balog, 2016; Marcinčin, 2021; Rajčáková, 2008) môžeme v rámci Slovenskej republiky považovať za kľúčovú legislatívu zákony týkajúce sa podpory regionálneho rozvoja, verejného obstarávania, investičných aktivít a ochrany životného prostredia, ako aj zákony o územnom plánovaní, obecnom zriadení či vyšších územných celkoch.

Zákonný rámec podpory regionálneho rozvoja sa na Slovensku formoval postupne od 90. rokov 20. storočia. Významným míľnikom bolo prijatie zákona NR SR č. 539/2008 Z. z., ktorý definoval základné pravidlá programovania, implementácie a hodnotenia rozvojových dokumentov. Zákon reagoval na požiadavky Európskej únie v súvislosti s čerpaním štrukturálnych fondov a priblížil národný systém regionálnej politiky štandardom EÚ.

Okrem tohto zákona regionálny rozvoj ovplyvňuje aj územnoplánovacia legislatíva, zákony o obecnom a krajskom zriadení a zákony o štátnom rozpočte

a dotáciách. Zásadným prvkom je aj zosúladenie rozvojových dokumentov s princípmi programovania EÚ v rámci viacročného finančného rámca.

Legislatívny rámec miestneho a regionálneho rozvoja na Slovensku je definovaný predovšetkým spomenutým zákonom NR SR č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja, ktorý upravuje kompetencie jednotlivých aktérov, zásady a ciele regionálneho rozvoja, ako aj nástroje jeho implementácie. Tento zákon zaviedol pojem integrovaného územného rozvoja a definoval základné inštitúcie a nástroje plánovania. Okrem tohto zákona je regionálny rozvoj ovplyvnený viacerými inými právnymi predpismi, napríklad zákonom o obecnom zriadení, o vyšších územných celkoch či zákonom o rozpočtových pravidlách verejnej správy a územnej samosprávy.

Kľúčovým strategickým dokumentom je „Vízia a stratégia rozvoja Slovenska do roku 2030“ (Slovensko 2030), ktorá stanovuje hlavné strategické ciele SR do konca tohto desaťročia. Tento dokument kladie dôraz na udržateľnosť, sociálnu spravodlivosť, konkurencieschopnosť, ochranu životného prostredia a digitálnu transformáciu. V oblasti regionálneho rozvoja presadzuje tzv. place-based prístup, teda prispôsobenie politiky špecifikám konkrétnych regiónov (MIRRI SR, 2021).

V aktuálnom programovom období sa Slovensko rozhodlo implementovať eurofondy cez jednotný programový rámec s názvom Program Slovensko 2021 – 2027. Tento program zjednocuje tematické priority, zjednodušuje implementačné mechanizmy a podporuje koordináciu medzi sektorovými a územnými investíciami. V rámci neho sa alokovalo približne 12,6 miliardy EUR na rozvojové priority vrátane regionálnej infraštruktúry, sociálnych služieb, zelenej ekonomiky a digitalizácie.

Súčasťou programu je aj zavedenie tzv. mechanizmov výkonnosti, ktoré hodnotia úspešnosť čerpania a dopad na ukazovatele ako zamestnanosť, prístup k službám, energetická efektívnosť či environmentálna udržateľnosť.

3.3.1. Finančné nástroje miestneho a regionálneho rozvoja

Finančné nástroje vymedzujú Stejskal a Kovárník (2009) ako hlavný prvok slúžiaci na realizáciu jednotlivých verejných politík prostredníctvom dotácií, grantov, úverov a iných investičných stimulov s cieľom zvýšiť investičnú kapacitu regiónov, a tak umožniť realizáciu konkrétnych projektov. Za najvyužívanejší prvok a zároveň zdroj investícií do miestneho a regionálneho rozvoja označuje Černá (2021) európske štrukturálne a investičné fondy (EŠIF), vďaka ktorým dochádza k hospodárskej aj sociálnej podpore a územnej súdržnosti. V rámci Slovenskej republiky môžeme konštatovať, že dochádza k implementácii viacerých operačných programov ako Integrovaný regionálny

operačný program (IROP), Program rozvoja vidieka (PRV), Operačný program Ľudské zdroje a Operačný program Kvalita životného prostredia. Viacerí autori (Chomjaková a kol., 2017; Jedináková, 2009; Miškovičová, 2005) uvádzajú, že ide o programy zamerané na podporu regionálneho rozvoja, zvyšovania kvality života, zamestnanosti a sociálneho začlenenia, ako aj na ochranu a zlepšenie životného prostredia.

Marcinčin (2021) upriamuje pozornosť na Plán obnovy a odolnosti Slovenskej republiky, ktorý považuje za jeden z najvýznamnejších finančných nástrojov, pretože determinuje financovanie celkovej infraštruktúry, digitalizáciu, vzdelávanie aj zelenú transformáciu. Z pohľadu dotácií poukazuje Vadkertiová (2020) na Štátne dotačné programy, ktoré sa zameriavajú na podporu školstva, kultúry, dopravy, cestovného ruchu, ale aj podnikania. V neposlednom rade je nevyhnutné vyzdvihnúť program LEADER, ktorý slúži na podporu miestnych akčných skupín, a tak ovplyvňuje riadenie rozvoja vidieka (Jedináková, 2009; Miškovičová, 2005).

Finančné nástroje tvoria základnú súčasť implementácie regionálnej politiky. V Slovenskej republike sú k dispozícii domáce aj zahraničné finančné zdroje, pričom dominantné postavenie majú prostriedky z Európskej únie. V programovom období 2021 – 2027 je hlavným finančným rámcom Program Slovensko, ktorý združuje viaceré fondy EÚ pod jednotnú implementačnú štruktúru.

Medzi najvýznamnejšie nástroje patrí Európsky fond regionálneho rozvoja (EFRR), ktorý financuje investície do infraštruktúry, inovácií, digitalizácie a energetickej efektívnosti. Ďalej je k dispozícii Európsky sociálny fond plus (ESF+) zameraný na zamestnanosť, sociálne začlenenie, vzdelávanie a podporu znevýhodnených skupín. Kohézny fond podporuje veľké infraštruktúrne projekty v oblasti životného prostredia a dopravy.

Na národnej úrovni existujú aj rôzne dotačné programy spravované ministerstvami ako fondy na rozvoj bývania, podpora priemyselných parkov, dotácie na obnovu vidieka a environmentálne fondy. Niektoré VÚC zriadili vlastné regionálne rozvojové fondy alebo grantové schémy na podporu menších projektov v rámci svojho územia.

Kombinovanie rôznych typov zdrojov – verejných, súkromných, národných a európskych – je kľúčom k zabezpečeniu udržateľného financovania rozvoja. Zároveň sa čoraz častejšie uplatňuje princíp partnerstva a spolufinancovania, najmä pri miestnych projektoch s účasťou obcí a miest.

3.3.2. Inštitucionálne nástroje a aktéri

Z pohľadu Slovenskej republiky Vadkertiová (2022) a Konečný (2022) poukazujú na inštitúcie ako Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky zaoberajúce sa regionálnou politikou a eurofondami na centrálnej úrovni, vyššie územné celky zodpovedajúce za koordináciu rozvoja na regionálnej úrovni, obce a mestá realizujúce miestny rozvoj, miestne akčné skupiny zameriavajúce sa na participáciu subjektov v rámci rozvoja vidieka, regionálne rozvojové agentúry odborne podporujúce projekty či samosprávne kraje, zduženia miest a obcí.

Okrem tradičných verejných inštitúcií zohrávajú čoraz dôležitejšiu úlohu aj výskumné organizácie, univerzity a tzv. znalostné centrá, ktoré pomáhajú pri tvorbe dátovo podložených stratégií. Spolupráca medzi akademickým a samosprávnym sektorom môže priniesť inovatívne riešenia, ktoré reflektujú potreby konkrétnych regiónov.

Rumpel, Slach a Koutský (2008), Stejskal a Kovárník (2009) i Biriescu a Babaita (2014) poukazujú na dôležitosť mäkkých nástrojov a postupov, resp. neinvestičných nástrojov podporujúcich rozvoj ľudských zdrojov, sociálny kapitál a inovácie, keďže tieto nástroje zvyšujú kvalitu verejného rozhodovania a budujú kapacitu komunít pre vlastný rozvoj. Do popredia sa dostáva participácia občanov, najmä v podobe participatívneho rozpočtovania, verejného prerokovania a komunitného plánovania (Balík, 2009). Významným aspektom je vzdelávanie a poradenstvo realizované na úrovni regionálnych akadémií alebo rôznych workshopov, kde kľúčovú rolu zohráva digitalizácia a zber dát (Biriescu a Babaita, 2014). V neposlednom rade považujeme za zásadný prvok PPP projekty, ktoré sú charakteristické spoluprácou medzi samosprávou, verejným a súkromným sektorom, čo môže v budúcnosti slúžiť ako príklad dobrej praxe (Capello, 2011; Harmaakorpi, 2004; Krasnostanova a kol., 2021).

V riadení rozvoja dochádzkových zón, predmestských častí a satelitných obcí vnímajú Rumpel, Slach a Koutský (2008) ako hlavných aktérov samotné obce, resp. mestá, vyššie územné celky, štátne inštitúcie centrálnej úrovne, ale aj neziskové organizácie. Polèse (1999) zároveň tvrdí, že pre správne riadený rozvoj je nevyhnutné efektívne prepojenie s regionálnou politikou, čo výrazne determinuje vyváženosť rozvoja celého územia v súvislosti so znižovaním regionálnych rozdielov a zlepšovaním životnej úrovne obyvateľstva v podobe menšieho tlaku na mestské centrá, lepšej dostupnosti bývania, podpory nových pracovných príležitostí, ale aj v podobe posilnenia konkurencieschopnosti a celkovej odolnosti daného regiónu. Na druhej strane môžeme konštatovať, že v prípade nesprávne riadeného rozvoja dochádza často ku dopravným

kolapsom, sociálnemu vylúčeniu, a teda neefektívnemu využívaniu verejných zdrojov (Martinez-Vazquez, Vaillancourt, 2008).

V realizácii regionálnej politiky zohrávajú dôležitú úlohu inštitúcie na národnej, regionálnej aj miestnej úrovni. Kľúčovým orgánom na národnej úrovni je Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie SR (MIRRI), ktoré zodpovedá za strategické plánovanie, koordináciu politiky súdržnosti a implementáciu eurofondov.

Na regionálnej úrovni sú rozhodujúcimi aktérmi vyššie územné celky (VÚC), ktoré vytvárajú a implementujú vlastné stratégie rozvoja. Medzi ich kompetencie patrí doprava, stredné školstvo, zdravotníctvo, kultúra, regionálny rozvoj a cezhraničná spolupráca. Obce a mestá realizujú programy hospodárskeho a sociálneho rozvoja a čoraz viac sa zapájajú do iniciatív ako CLLD alebo smart city projekty.

Významnú úlohu majú aj Regionálne rozvojové agentúry (RRA), ktoré pôsobia ako odborní sprostredkovatelia medzi samosprávami, podnikateľmi a mimovládny sektorom. Prispievajú k tvorbe projektov, poskytujú poradenstvo a podporujú implementáciu národných či cezhraničných iniciatív. Úspešnosť regionálnych intervencií závisí od spolupráce medzi všetkými aktérmi, ich odborných kapacít, prístupu k informáciám a zapojenia verejnosti.

Koordinácia medzi aktérmi na národnej, regionálnej a miestnej úrovni je jedným z predpokladov úspešného uplatňovania regionálnych politík. Napriek legislatívnemu rámcu je implementácia často poznačená fragmentáciou kompetencií, nedostatkom kvalifikovaného personálu a nízkou mierou digitálnej podpory rozhodovania. Zlepšenie vyžaduje posilnenie analytických kapacít regionálnych úradov, podporu zdieľania dát a vytváranie nástrojov pre spoločné plánovanie založené na dôkazoch (evidence-based planning).

3.3.3. Programové nástroje a iniciatívy

Podpora slovenských vidieckych oblastí sa najčastejšie realizuje vďaka fondom Európskej únie, konkrétne Programu rozvoja vidieka Slovenskej republiky 2023 – 2027, kohéznemu fondu (CEF), mechanizmu na podporu obnovy a odolnosti (RRF) či programom ako Interreg, Horizon Europe pre inteligentné riešenia (Jedináková, 2009).

Najvýznamnejším je „Program Slovensko 2021 – 2027“, ktorý predstavuje nástroj čerpania fondov EÚ a integruje viacero operačných programov z predchádzajúceho obdobia. Tento program sa zameriava na podporu inteligentného, ekologického, sociálne inkluzívneho a územne vyváženého rastu.

Program Slovensko je implementovaný prostredníctvom tematických a územných komponentov, pričom špecifickým nástrojom územného rozvoja sú Integrované územné investície (IUI). Tie umožňujú regionálne plánovanie a realizáciu projektov na základe potrieb identifikovaných v Integrovaných územných stratégiách, ktoré spracúvajú regionálne samosprávy.

Ďalším významným nástrojom je Komunitne vedený miestny rozvoj (CLLD) realizovaný cez miestne akčné skupiny (MAS). Tento nástroj prepája aktérov verejného, súkromného a občianskeho sektora a umožňuje podporu projektov vytvorených „zdola“ – priamo obyvateľmi územia.

Dôležitým aspektom participácie je aj inklúzia zraniteľných skupín ako seniori, mladí ľudia, osoby so zdravotným znevýhodnením či marginalizované komunity. Viaceré mestá na Slovensku začali využívať inkluzívne prístupy, napr. vizuálne plánovanie, podujatia s tlmočením do posunkového jazyka či zber podnetov v teréne.

Zvyšuje sa aj využívanie digitálnych nástrojov. Ide napr. o interaktívne mapy, aplikácie na nahlasovanie problémov alebo platformy typu „participatívny rozpočet“, kde môžu obyvatelia hlasovať o konkrétnych projektoch.

Kvalitný rozvojový proces sa nezaobíde bez účasti verejnosti. Participácia občanov, podnikateľov a mimovládnych organizácií prináša do procesu plánovania nové pohľady, zvyšuje legitimitu rozhodnutí a posilňuje zodpovednosť za výsledky. Právny rámec pre zapájanie verejnosti stanovuje zákon o posudzovaní vplyvov na životné prostredie, stavebný zákon a samosprávne predpisy.

Mnohé mestá zavádzajú participatívne rozpočtovanie, verejné diskusie, online platformy a mobilné aplikácie ako nástroje na zber návrhov a spätnej väzby. Výzvou je zabezpečiť reprezentatívnosť zapojených skupín a zabezpečiť, aby podnety mali reálny vplyv na rozhodnutia.

Na úrovni štátu sa implementujú aj ďalšie iniciatívy ako Plán obnovy a odolnosti SR, Akčný plán inteligentných miest a regiónov, podpora priemyselných parkov či programy na transformáciu uhoľných regiónov.

3.3.4. Územné plánovanie ako nástroj rozvoja

Krasnostanova a kol. (2021) popisujú strategické a plánovacie nástroje ako prostriedky vytvárajúce rámec pre rozvojové intervencie v jednotlivých územiach, čo prispieva k lepšiemu identifikovaniu potrieb, nastaveniu cieľov, priorit a opatrení so zámerom efektívne využiť a investovať verejné finančné zdroje. Medzi strategické a plánovacie nástroje zaraďuje Klamár (2007) najmä integrované územné stratégie (IÚS), ktoré tvoria podklady na čerpanie eurofondov v rámci regiónov. Pre vyššie územné celky sú charakteristické

regionálne rozvojové stratégie, pretože reflektujú víziu rozvoja daného kraja. V rámci plánovacích dokumentov miest a obcí Golej (2012) poukazuje na význam programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja (PHSR) a územného plánu obce, resp. kraja, keďže determinujú priestorové plánovanie a určujú funkčné využitie územia v zmysle bývania, dopravy, priemyslu či zelene.

Územné plánovanie je jedným z najdôležitejších nástrojov pri riadení miestneho a regionálneho rozvoja. Stanovuje základné pravidlá využívania územia, určuje priestorové usporiadanie sídel, verejných priestranstiev, infraštruktúry a krajiny. V Slovenskej republike sa územné plánovanie realizuje na troch úrovniach: národnej (ÚPN SR), regionálnej (ÚPN VÚC) a miestnej (ÚPN obce).

Zosúladenie územnoplánovacích dokumentov s rozvojovými stratégiami je kľúčové pre zabezpečenie súladu medzi fyzickým a socioekonomickým rozvojom. V praxi však často dochádza k ich oddelenému tvoreniu, čo môže viesť k nekoordinovanému investičnému rozhodovaniu. Preto sa kladie stále väčší dôraz na tzv. integrované plánovanie, ktoré prepája sektorové, finančné a priestorové nástroje.

Územným plánovaním sa sústavne a komplexne rieši priestorové usporiadanie a funkčné využívanie územia, určujú sa jeho zásady, navrhuje sa vecná a časová koordinácia činností ovplyvňujúcich životné prostredie, ekologickú stabilitu, kultúrno-historické hodnoty územia, územný rozvoj a tvorbu krajiny v súlade s princípmi trvalo udržateľného rozvoja. Územné plánovanie utvára predpoklady pre trvalý súlad všetkých činností v území s osobitným zreteľom na starostlivosť o životné prostredie, dosiahnutie ekologickej rovnováhy a zabezpečenia trvalo udržateľného rozvoja, pre šetrné využívanie prírodných zdrojov a pre zachovanie prírodných, civilizačných a kultúrnych hodnôt.

Cieľom územného plánovania je prostredníctvom sústavného a komplexného riešenia priestorového usporiadania územia a funkčného využitia územia vytvárať predpoklady trvalo udržateľného rozvoja. Územným plánovaním sa vo verejnom záujme určuje hospodárne využitie zastavaného územia a chráni nezastavané územie. Orgány územného plánovania premietajú konkrétne zámery do územia a koordinujú verejné záujmy.

Územné plánovanie je komplexným systémom, ktorý sa zaoberá všetkými aspektmi prostredia. Ide prevažne o stavbu sídiel, dopravnú a technickú infraštruktúru, ale v neposlednom rade aj o prvky, ktoré vytvárajú prírodné zložky životného prostredia. Základnými nástrojmi územného plánovania sú územné plány rôznych stupňov, najčastejšie územné plány obcí, zón a samozrejme územné plány regiónov. Územné plánovanie rozhodne nie je prežitkom z minulých čias. V súčasnosti je potrebné udržiavať v území

poriadok a jasné pravidlá, jednak preto, aby bol rozvoj spravodlivý a vyvážený, a tiež preto, aby práva vlastníkov nehnuteľností neboli ohrozované náhodnými a meniacimi sa rozhodnutiami. V demokratickej spoločnosti má územné plánovanie predovšetkým regulačnú úlohu.

Územný plán obsahuje a poskytuje dôležité informácie pre všetkých aktérov investične vstupujúcich do územia. Týmito aktérmi sú prevažne individuálni stavebníci a súkromný sektor. V oblasti dopravnej infraštruktúry je však najvýznamnejším investorom regionálna samospráva a štát (Coplák, 2025).

Koncepcia územného rozvoja Slovenska sa spracúva pre celé územie Slovenskej republiky. Rieši priestorové usporiadanie a funkčné využívanie územia Slovenskej republiky a ustanovuje rámec sociálnych, ekonomických, environmentálnych a kultúrnych požiadaviek štátu na územný rozvoj, starostlivosť o životné prostredie a tvorbu krajiny Slovenskej republiky a jej regiónov. Územno-technickým podkladom na jej spracovanie je Stratégia územného rozvoja Slovenska.

Územný plán regiónu sa obstaráva pre celé územie vyššieho územného celku alebo jeho časti. Rozhodnutie o vymedzení riešeného územia koncepcie alebo plánu územného rozvoja regiónu je vecou obstarávateľa. Územný plán regiónu vychádza a rozvíja ciele a úlohy územného plánovania z Koncepcie územného rozvoja Slovenska, ktorú spodrobňuje a konkretizuje na podmienky územia kraja. Vychádza z potrieb územného rozvoja kraja. Územný plán regiónu stanovuje priestorové usporiadanie a funkčné využívanie územia regiónu, štruktúru a smery rozvoja osídlenia, výroby, poľnohospodárstva a lesného hospodárstva, požiadavky na účelné a hospodárne využitie územia kraja, vymedzenie plôch a koridorov nadmiestneho významu a stanovenie požiadaviek na ich využitie, najmä pokiaľ ide o plochy a koridory verejného technického vybavenia územia, rozvojové priority regiónu stanovené na základe optimálnej štruktúry hospodárskeho rozvoja regiónu, organizáciu a územné rezervy pre investície a rozvojové plochy celoštátneho a regionálneho významu, sociálnu a ekonomickú klasifikáciu jednotlivých častí regiónu a odporúčania priorít pre ich dlhodobý rozvoj, požiadavky na ochranu prírody a životného prostredia, zásady využívania prírodných zdrojov, ako aj požiadavky na rozvoj a ochranu kultúrno-historického dedičstva relevantné na regionálnej úrovni.

Územný plán obce upravuje celé územie administratívne spravované miestnou samosprávou. Plní funkciu základného územnoplánovacieho dokumentu na komunálnej úrovni. Riešením častí obce sa zaoberá nižší stupeň – územný plán zóny. Odvíja sa od územného plánu obce a spodrobňuje ho na rozlišovaciú úroveň parciel. Územný plán obce má tiež právo stanoviť plochy, pre ktoré uloží povinnosť spracovania územného plánu zóny. Obvykle ide o väčšie, dosiaľ nezastavané plochy určené na novú výstavbu, pre ktoré je nutné

navrhnuť celkovú koncepciu funkčného a prevádzkového usporiadania. Ďalšou charakteristickou aplikačnou rovinou sú časti existujúcej zástavby so zvlášť zložitými podmienkami a nárokmi na koordináciu rozvoja (napríklad centrálné mestské zóny). V prípade malých obcí do 2000 obyvateľov sa aj územné plány obcí môžu spracúvať s podrobnosťou územného plánu zóny. Okrem toho systém územného plánovania dopĺňajú na vyšších úrovniach hierarchie stupne územnoplánovacej dokumentácie pre región i pre celé územie SR. Ak sa dohodnú dve alebo viac obcí, ktorých územia susedia a sú prepojené spoločným verejným dopravným a technickým vybavením územia, vložím investícií, na ktorých sú spoločne závislé, urbanistickým splynutím alebo z iného dôvodu môžu obstarat' spoločný územný plán obcí.

Územný plán obce spodrobňuje a rozvíja ciele a úlohy územného plánovania v detailnosti riešenia zodpovedajúceho územia obce, a tiež v súlade s územným plánom regiónu a Koncepciou územného rozvoja Slovenska. Obsahuje najmä základnú urbanistickú koncepciu rozvoja územia obce alebo mesta, funkčné využitie jednotlivých plôch, priestorové usporiadanie územia a zabezpečenie nadväznosti využívania územia obce na susediace obce a ochrany hodnôt v území; ďalej tiež koncepciu verejného dopravného a technického vybavenia územia, vymedzenie hraníc zastavaného územia, vymedzenie územia obce, v ktorom nemožno trvalo alebo dočasne uskutočňovať novú výstavbu, vymedzenie územia určeného na umiestnenie novej výstavby a umiestnenie verejného dopravného a technického vybavenia územia v nadväznosti na verejnú infraštruktúru susediacich obcí a na území kraja, vymedzenie plôch a koridorov pre zmenu existujúcej zástavby, pre obnovu využitia územia, vymedzenie plôch pre verejnoprospešné stavby, pre územné rezervy a stanovenie podmienok využitia týchto plôch a koridorov, zásady ochrany prírody a racionálneho využívania prírodných zdrojov mimo zastavaného územia obce, usporiadanie krajiny mimo zastavaného územia a plôch a koridorov zelene v zastavanom území, koncepciu využívania nehnuteľného majetku obce slúžiaceho na verejné účely a stanovenie priorít územného rozvoja obce.

Územný plán zóny sa spracúva pre územie vymedzené v územnom pláne obce alebo rozhodnutí príslušnej obce, ak sa zistí potreba jeho obstarania. Územný plán zóny v súlade so schváleným územným plánom obce ustanovuje podrobné podmienky pre funkčné využitie jednotlivých pozemkov, umiestnenie a priestorové usporiadanie stavieb vrátane verejnoprospešných stavieb, pre ochranu prírodných a kultúrnych hodnôt územia a urbanistického charakteru územia, pre zachovanie alebo zlepšenie stavu životného prostredia a vymedzenie a využitie pozemkov. Obsahuje regulačné prvky stanovujúce funkčné využitie pozemkov, prevádzkové využitie pozemkov (hranice pozemkov, plochy dopravnej a technickej infraštruktúry a orientácia napojenia pozemkov),

urbanistické usporiadanie zástavby na pozemkoch (uličné čiary, stavebné čiary, charakter, spôsob a druhy zástavby na pozemkoch), intenzitu využitia pozemkov, regulačné prvky ochrany prírody a tvorby krajiny pre vytváranie a udržiavanie ekologickej stability vrátane plôch zelene a architektonicko-stavebné stvárnenie zástavby na pozemku (priečelia, zastrešenie, dominanty). Územný plán zóny nahrádza v schválenom rozsahu územné rozhodnutia a je záväzný pre územné rozhodovanie.

3.4. Bariéry a odporúčania pre efektívnejší miestny a regionálny rozvoj

Hodnotenie účinnosti regionálnych nástrojov si vyžaduje systematický prístup založený na kombinácii kvantitatívnych a kvalitatívnych ukazovateľov. V praxi sa často využívajú nasledovné indikátory:

- počet vytvorených pracovných miest,
- zvýšenie dostupnosti služieb (napr. škôl, nemocníc),
- nárast HDP na obyvateľa v regióne,
- zlepšenie environmentálnych parametrov.

Okrem merateľných indikátorov je vhodné využívať aj hodnotenie spokojnosti obyvateľov, expertné posúdenia a benchmarking s inými regiónmi EÚ. Moderné prístupy využívajú plánovanie založené na dátach, ktoré kombinuje analytiku, GIS nástroje a participatívne konzultácie.

Odporúča sa budovanie tzv. lokálnych centier excelentnosti – regionálnych analytických tímov s účasťou odborníkov na ekonomiku, územné plánovanie a verejnú správu. Tieto centrá môžu slúžiť ako podpora pre obce a VÚC pri plánovaní a realizácii projektov, najmä v oblastiach so slabšou infraštruktúrou.

Ďalším návrhom je zavedenie pilotných území inteligentného rozvoja – tzv. Living Labs – kde by sa testovali inovatívne nástroje, technológie a metódy riadenia s cieľom ich neskoršej replikácie.

Aj napriek tomu, že Slovensko má dostupné nástroje a zdroje na regionálny rozvoj, ich uplatňovanie naráža na viaceré systémové bariéry. Medzi najčastejšie prekážky patria:

- nedostatok odborných kapacít, najmä v malých obciach,
- byrokratické a časovo náročné procesy pri podávaní projektov,
- slabá prepojenosť medzi analytickými výstupmi a rozhodovaním,
- nízka kvalita dát a nedostatok dostupných analytických nástrojov.

Medzi odporúčaniami na zlepšenie implementácie patrí zjednodušenie dotačných mechanizmov, zriadenie centier excelentnosti pre podporu

samospráv, systematické vzdelávanie zamestnancov a širšie využitie digitalizácie na všetkých úrovniach riadenia. Zároveň je dôležité prepojiť stratégie s konkrétnymi rozpočtovými rámcami a indikátormi výkonnosti.

Okrem tradičného členenia na miestny a regionálny rozvoj sa čoraz častejšie uplatňuje aj koncept tzv. funkčných regiónov, ktoré nie sú striktné administratívne, ale sú definované na základe väzieb, ako napr. dochádzanie za prácou, prístup k službám či ekonomická prepojenosť. Podľa Rodríguez-Posea (2013) sú rozdiely v regionálnom rozvoji determinované nielen geografickou polohou, ale predovšetkým kvalitou inštitúcií, úrovňou ľudského kapitálu a inovačnou kapacitou regiónu. S tým sa plne stotožňujeme.

Rozdiely medzi regiónmi sa prehlbujú najmä v oblastiach ako produktivita práce, prístup k digitálnym službám a demografické trendy. Napríklad v rokoch 2015 – 2023 Bratislavský kraj zaznamenal viac než dvojnásobný nárast HDP na obyvateľa v porovnaní s Prešovským krajom. Kým niektoré regióny zápasia s odlivom mladých ľudí a pracovnej sily, iné čelia tlaku suburbanizácie a neudržateľnému rozširovaniu miest. Tieto protichodné trendy si vyžadujú diferencované politiky a dôraz na place-sensitive prístup, ktorý berie do úvahy miestne špecifiká.

V budúcnosti bude nevyhnutné zosúladiť politiku regionálneho rozvoja s cieľmi klimatickej neutrality, digitalizácie verejných služieb a inkluzívneho ekonomického rastu. Vyžaduje si to nielen lepšiu koordináciu verejných politík, ale aj zmenu kultúry správy územia od hierarchického modelu k sieťovému riadeniu a spolurozhodovaniu.

Rozvojové stratégie by mali byť nielen formálne schválené, ale aj živé dokumenty, ktoré sa pravidelne aktualizujú na základe spätnej väzby, dát a meniacich sa potrieb obyvateľstva. Úspešná implementácia vyžaduje dlhodobé plánovanie, verejnú dôveru a politickú stabilitu.

Dôležitou inováciou v oblasti územného plánovania je zavádzanie tzv. digitálnych územných plánov, ktoré umožňujú transparentný prístup verejnosti k informáciám a efektívnejšie rozhodovanie investorov. Slovensko je v tomto smere na začiatku, ale viaceré mestá už realizujú pilotné projekty.

Integrovaný prístup k plánovaniu znamená aj zosúladenie investičných plánov so strategickými cieľmi regiónu. To vyžaduje kvalitné dátové zázemie, participatívne procesy a dostatok analytických kapacít na strane samospráv.

Zohľadnenie nových technológií ako umelá inteligencia, IoT (internet of things) alebo big data pri tvorbe politík miestneho rozvoja otvára nové možnosti pre efektívnejšie riadenie územia. V budúcnosti budú práve technologické inovácie kľúčovým faktorom pre udržateľný a inkluzívny rozvoj.

Zároveň je nevyhnutné posilniť medzisektorovú spoluprácu a tvorbu tzv. hybridných partnerstiev medzi verejným, súkromným, akademickým

a občianskym sektorom. Takéto partnerstvá umožňujú lepšie zacielenie intervencií a zvyšujú ich legitimitu a účinnosť.

3.5. Rozvoj dochádzkových zón, predmestských častí a satelitných obcí v praxi

Úspešnú implementáciu rozvoja mestských zázemí môžeme sledovať najmä v zahraničí, no do určitej miery aj v rámci Slovenskej republiky. Využívajúc metódu case study, ktorá je charakteristická opisáním výskumného problému v širšom kontexte (Yin, 2009) a zároveň skúmaním jednotlivca, skupiny, organizácie, obce či procesu so zámerom opísať zistené závery vo vzťahu ku okoliu (Rubin, Babbie, 2001), poukazujeme na príklady rozvoja dochádzkových zón, predmestských častí a satelitných obcí.

Jednou zo známych švédskych predmestských častí je Hammarby Sjöstad v Štokholme, ktorá sa nachádza na mieste bývalého priemyselného územia. Ide o modernú mestskú štvrť vybudovanú na princípoch trvalo udržateľného rozvoja, teda nie je len ekologicky udržateľná, ale zároveň je funkčne integrovaná s hlavným mestom (Wennersten, Spitsyna, 2017). Hammarby Sjöstad sa vyznačuje integrovaným systémom odpadového hospodárstva, viacerými bioplynovými zariadeniami a spätným využitím vody. Zároveň je dobrým príkladom v oblasti verejnej dopravy, keďže vyniká v cyklistickej a pešej infraštruktúre, ktorú dopĺňa dostupnosťou električiek (Pandis Iverot, Brandt, 2011). Vyzdvihnúť môžeme tiež energetickú efektívnosť v zmysle pasívnych domov a solárnych panelov. Filep a Thompson-Fawcett (2020) považujú Hammarby Sjöstad za vzorový príklad ekologického rozvoja predmestia ako súčasť regionálnej rozvojovej politiky. Ide teda o ekologickú štvrť predstavujúcu model udržateľného predmestia. Na prepojenie s princípmi Dlhodobej vízie pre vidiecke oblasti Európskej únie poukazujú Filep a Thompson-Fawcett (2020) cez zelenú transformáciu, komunitný život a celkovú infraštruktúru.

Za udržateľnú satelitnú štvrť považuje Sperling (2016) Freiburg-Vauban v Nemecku. Ide o predmestie mesta Freiburg im Breisgau, ktoré sa primárne vyznačuje podporou princípov občianskej participácie. Zaujímavosťou je, že väčšina obyvateľov nepoužíva auto, preferujú verejnú dopravu, a to najmä v dôsledku zámeru štvrte vybudovať územie bez áut v kontexte environmentálnej zodpovednosti (Eide, 2007). Pri satelitnej štvrti Freiburg-Vauban zdôrazňuje Schroepfer a Hee (2008) existujúce komunitné plánovanie a občiansku participáciu, ktorej miera je vysoká (Sperling, 2016). Pre satelitnú štvrť sú typické prísne urbanistické zásady, využívanie energeticky pasívnych

budov, kooperatívne bývanie, ale aj prítomnosť viacerých environmentálnych technológií. V neposlednom rade môžeme hovoriť o vysokom podiele cyklistických chodníkov a využívaní verejnej dopravy (Sperling, 2016). V kontexte regionálneho rozvoja sa Freiburg-Vauban označuje ako zelené mesto. Slúži ako model pre ekologické mestá, environmentálne orientovaný rozvoj predmestí, a z pohľadu politiky Európskej únie v oblasti klimatickej neutrality a inkluzívneho rozvoja je jednoznačnou inšpiráciou (Eide, 2007; Schroepfer, Hee, 2008).

Z pohľadu rozvoja dochádzkových zón definuje Grant (2009) East Clayton v Kanade ako predmestskú štvrť orientovanú na dopravu a komunitu. Toto územie sa nachádza v blízkosti mesta Surrey v Britskej Kolumbii a poskytlo adekvátne riešenie prudkého nárastu počtu obyvateľov v oblasti metropolitného Vancouveru bez negatívnych dopadov suburbanizácie (Lee, 2023). Kroky smerujúce k efektívne fungujúcemu East Clayton spočívajú v plánovaní podľa princípov nového urbanizmu a rozvoja orientovaného na dopravu, teda hustejšia zástavba s komunitnými centrami a školami v dochádzkovej vzdialenosti, pričom je nevyhnutné dbať na zelené plochy a verejnú dopravu (Garde, 2020). Inšpirujúc sa Grantom (2009), Leem (2023) a Tóthom (2011) označujeme East Clayton za príklad toho, ako je možné integrovať vysoký nárast populácie s predmestím bez zníženia kvality života a ekologickej stability.

V rámci Kanady Lee (2023) zároveň poukazuje na Mississauga, územie nachádzajúce sa západne od Toronta. Pôvodne išlo o rezidenčnú predmestskú oblasť, ktorá sa pretransformovala na sebestačné mesto s vlastnými funkciami, verejnými službami. Stalo sa to vďaka strategickému plánovaniu v spolupráci s regiónom Greater Toronto Area, ktorého výsledkom boli obrovské investície do verejnej dopravy a podpory zmiešaného využitia územia a občianskej vybavenosti (McCallion, 2011; Shi, 2020). Z hľadiska regionálneho rozvoja môžeme Mississaugu považovať za autonómny uzol v rámci metropolitného regiónu, ktorý zosobňuje koncept post-suburbanizmu (Filion, Saboonian, 2019; McCallion, 2011).

Uvažovať o satelitnom meste ako rastovom póle môžeme v prípade Navi Mumbai v Indii, ktoré leží východne od Bombaja (Shaw, 2004). Za hlavný zámer satelitného mesta Navi Mumbai označuje Pednekar a Bhandare (2024) odľahčenie preľudneného centra Bombaja a vytvorenie nového administratívneho, ekonomického a rezidenčného uzla využitím urbanistického plánovania v kontexte teórie rastových pólov. Dochádza tu k vytvoreniu niekoľkých mestských centier v rámci satelitu, a preto je nevyhnutné ich dopravné prepojenie železničnou a diaľničnou sieťou. Ramakrishna a Ramesh (2023) považujú Navi Mumbai za satelitné mesto patriace k najrozvinutejším

a najlepšie organizovaným mestám v Indii, charakteristické vysokou životnou úrovňou a sídlami veľkých firiem či výskumných centier.

Based (2019) vydvihuje dánsku oblasť Finger Plan, ktorá predstavuje jedinečný spôsob rozvoja Kodane prostredníctvom „prstov,“ teda železničných koridorov, medzi ktorými je zeleň určená na rekreáciu a poľnohospodárstvo. Galal (2023) opisuje Finger Plan ako vzor vyváženého rozvoja vďaka integrovanej železničnej infraštruktúre a územnému plánovaniu, čo zároveň prináša ochranu zelene a zabezpečuje udržateľnosť.

Vychádzajúc z konceptu záhradných miest poukazujú Henderson (2010) a Warwick (2020) na nemeckú oblasť Römerstadt v blízkosti Frankfurtu a na Ebbsfleet Valley v blízkosti Thames Gateway v Spojenom kráľovstve. V prípade Römerstadt ide o satelitnú obec z roku 1920, ktorej účelom bolo riešenie bytovej krízy. Architekt Ernst May vtedy priniesol štandardizované moduly konceptu záhradného mesta, no príchod ekonomicky náročných období spôsobil ich vysoké prevádzkové náklady a potrebu flexibilných finančných modelov. Podobnú situáciu zaznamenávame u Ebbsfleet Valley, ktoré je síce charakteristické vládnu podporou v podobe grantov týkajúcich sa kapitálovej infraštruktúry a priority udržateľnej mobility a zelene, no čo sa týka časového hľadiska, Henderson (2010) aj Warwick (2020) uvádzajú pomalý rozvoj determinovaný komplikáciami s vlastníctvom územia a ekonomickou náročnosťou.

Satelitné mesto Milton Keynes vzniklo ako súčasť vládneho plánu na odľahčenie Londýna prostredníctvom modulového plánovania záhradného mesta, zelene a rýchlej dopravy. Clapson (2013) a Fair (2024) konštatujú, že ide o jeden z mála vzorových príkladov realizácie konceptu záhradného mesta.

V prípade Greenway v blízkosti County Westmeath v Írsku môžeme konštatovať, že vďaka konverzii bývalej železničnej trate na cyklotrasu spájajúcu Athlone a Mullingar došlo nielen k obnove infraštruktúry v podobe mostov a staníc, ale aj k zlepšeniu mobility a podpore cestovného ruchu prostredníctvom digitálnych máp a QR kódov, čo reflektuje prítlačivosť regiónu a ekologický spôsob dochádzania (Manton, Clifford, 2012; McClelland, 2014; Smith, D’Arcy, 2020).

V Českej republike môžeme uviesť ako príklad obec Litomyšl, ktorá dlhodobo pracuje na synergii medzi kultúrou, cestovným ruchom a mestským rozvojom. Vďaka investíciám do verejných priestorov, podpore miestnych remesiel a rozvoju kultúrneho turizmu sa stala modelovým príkladom stredoeurópskeho malomesta.

Ďalším príkladom je maďarský projekt v regióne Pécs, ktorý sa zamerával na premenu bývalých baníckych oblastí na kultúrne a univerzitné centrum.

S pomocou európskych fondov vznikli nové vzdelávacie a výskumné kapacity, čo prispelo k zatraktívneniu regiónu pre mladú generáciu.

Marcinčin (2021) približuje príklady dobrej praxe v Slovenskej republike a jej vidieckych oblastiach. Uvádza úspešné projekty inteligentných obcí v regióne Hont, rozvoj cyklotrás na Považí s digitálnymi QR systémami či komunitné energetické iniciatívy v obciach Píla a Liptovská Kokava (Balog, 2016). Na druhej strane je nevyhnutné poukázať na fakt, že pre úspešnú implementáciu vízie je potrebná aktívna spolupráca medzi štátom, krajmi, okresmi, obcami i regiónmi za predpokladu finančnej udržateľnosti projektov, budovania kapacít a neustáleho vzdelávania zamestnancov verejného sektora (Chomjaková a kol., 2017; Michalko, 2013).

V Žilinskom kraji sa v rámci projektu „Zelené regióny“ podporili malé obce pri zavádzaní obnoviteľných zdrojov energie (solárne panely na verejných budovách, komunitné kotolne na biomasu). Projekt priniesol úsporu nákladov a zvýšenie energetickej nezávislosti.

Mesto Levice implementovalo projekt digitálnej mapy technickej infraštruktúry, ktorá slúži na efektívnejšie plánovanie investícií a správu majetku mesta. Podporený bol z programu Digitálna Európa a je príkladom moderného využitia technológií v samospráve.

Na Slovensku možno nájsť viacero príkladov úspešnej implementácie regionálnych nástrojov. Mesto Bardejov realizovalo rozsiahly projekt obnovy historického jadra, ktorý bol financovaný z Európskeho fondu regionálneho rozvoja. Výsledkom bolo zvýšenie turistickej atraktivity, oživenie miestnej ekonomiky a vytvorenie nových pracovných miest v oblasti služieb.

V regióne Horné Považie prepojili obce cyklotrasami v rámci projektu podporeného z Integrovaného regionálneho operačného programu. Výsledkom bola vyššia mobilita obyvateľov, ekologickejšia doprava a zlepšenie turistickej infraštruktúry.

Na východnom Slovensku obec Spišský Hrhov implementovala niekoľko projektov komunitného rozvoja, ktoré prepájali marginalizované skupiny obyvateľstva s miestnou samosprávou. Projekty financované z ESF+ viedli k nárastu zamestnanosti, zlepšeniu bývania a vytvoreniu remeselných dielní.

Jedným z príkladov dobrej praxe je projekt EDIH (European Digital Innovation Hub) Slovensko, ktorý prepája vysoké školy, firmy a samosprávy v oblasti digitalizácie verejných služieb. Projekt bol realizovaný s podporou programu Digitálna Európa a zapojil niekoľko samospráv vrátane Nitry a Popradu. Hlavným cieľom bolo testovanie digitálnych riešení pre efektívnejšie plánovanie a správu verejného priestoru.

Na druhej strane však v rámci územia Slovenskej republiky môžeme v kontexte rozvoja mestských zázemí poukázať na Chorvátsky Grob v okrese

Senec, ktorý predstavuje príklad nekontrolovanej suburbanizácie bez integrovaného plánovania, kedy sa z malej obce stal rýchlo rastúci satelit hlavného mesta Bratislavy. Dôsledkom je nedostatočná dopravná sieť, preťažené cesty, chýbajúca základná infraštruktúra verejných služieb a všeobecne neadekvátne koordinácia s hlavným mestom (Sopirová, 2014; Šveda a Pazúr, 2018).

Farkaš (2010), Sopirová (2014) i Šveda a Pazúr (2018) ďalej spomínajú Ivanku pri Dunaji a Bernolákovo ako dochádzkové zóny, pretože sú charakteristické nielen vysokým nárastom populácie, ale aj adekvátnym dopravným prepojením s hlavným mestom Bratislavou. To na jednej strane prináša potenciálny rozvoj intermodálnej dopravy, teda využite viacerých dopravných prostriedkov, a na druhej zasa výzvy v súvislosti s nedostatočnou kapacitou služieb a slabou koordináciou medzi obcami a samosprávnym krajom.

V neposlednom rade môžeme v rámci Slovenskej republiky spomenúť Záhorskú Bystricu ako mestskú časť hlavného mesta Bratislavy, ktorú Ot'ahel' a kolektív (2015), Sopirová (2014), ale aj Šveda a Pazúr (2018) považujú za relatívne dobrý príklad v zmysle úspešnej integrácie predmestskej časti do širšieho územného plánovania. Zo samostatnej obce sa tu stala súčasť hlavného mesta s kvalitnou urbanistickou reguláciou, dostatočnou infraštruktúrou, prepojením verejnej dopravy a stabilnou komunitou.

Vo všeobecnosti môžeme konštatovať, že rozvoj mestských zázemí vrátane predmestských častí, satelitných obcí a dochádzkových zón závisí od kvality strategického plánovania, environmentálnej a dopravnej udržateľnosti a efektívnej spolupráce medzi jednotlivými úrovňami verejnej správy (Antonescu, 2014; Capello, 2011; Gavigan, Scapolo, 2001; Lee, 2024; Szajnowska-Wysocka, 2009).

Zhrnutie

Za príklady dobrej praxe zo zahraničia môžeme považovať Hammarby Sjöstad v blízkosti Štokholmu vo Švédsku (Filep, Thompson-Fawcett, 2020; Pandis Iverot, Brandt, 2011), Freiburg-Vauban v blízkosti Freiburgu im Breisgau v Nemecku (Eide, 2007; Schroepfer, Hee, 2008; Sperling, 2016) či Finger Plan v dánskej Kodani (Based, 2019; Galal, 2023). Prostredníctvom nich môžeme poukázať na možnosti koordinovaného, ekologického a funkčne prepojeného rozvoja mestského zázemia. Úspešné príklady dobrej praxe ako Hammarby Sjöstad, Freiburg-Vauban či Mississauga ukazujú, že dlhodobé a premyslené riešenia dokážu vytvoriť životaschopné, ekologické a funkčne integrované

územia (Filep, Thompson-Fawcett, 2020; McCallion, 2011; Sperling, 2016). Na druhej strane, príklady zo Slovenskej republiky naznačujú, že nedostatočná koordinácia a absencia systémového prístupu môžu viesť k negatívnym javom, najmä v podobe nekontrolovanej suburbanizácie (Sopirová, 2014; Šveda, Pazúr, 2018).

Z tohto dôvodu považujeme za dôležité, aby sa v záujme rozvoja dochádzkových zón podporovali nástroje, ktoré umožnia regionálnym a miestnym aktérom realizovať komplexné, inkluzívne a udržateľné rozvojové riešenia (Balík, 2009; Perlín, 2010; Stejskal, Kovárník, 2009; Černá, 2021). Výsledkom by bol vyvážený rozvoj územia, zvýšená kvalita života obyvateľov a posilnenie odolnosti regiónov voči súčasným aj budúcim výzvam (Garde, 2020; Garretsen a kol., 2013; Iammarino, Rodríguez-Pose & Storper, 2017).

Literatúra

- Antonescu, D. (2014). Regional development policy in context of Europe 2020 Strategy. *Procedia Economics and Finance*, 15, 1091–1097. doi: 10.1016/S2212-5671(14)00561-9
- Ascani, A., Crescenzi, R., & Iammarino, S. (2012). *Regional economic development. A Review*. SEARCH WP01/03, 1–27. Retrieved from <https://www.ub.edu/searchproject/wp-content/uploads/2012/02/WP-1.3.pdf>
- Balík, S. (2009). *Komunální politika: Obce, aktéři a cíle místní politiky*. Praha: Grada Publishing.
- Balog, M. (2016). Faktory rozvoja klastrových organizácií v Slovenskej republike. *Ekonomický časopis*, 64(2), 149–168. Retrieved from https://www.sav.sk/?lang=sk&doc=journal-list&part=article_response_page&journal_article_no=12172
- Based, A. (2019). *The Copenhagen Metropolitan 'Finger Plan'*. In Paul't Hart, and Mallory Compton (eds), *Great Policy Successes*, 218–243. doi: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198843719.003.0012>
- Bauer, M. W., & Börzel, T. A. (2010). *Regions and the European Union*. In *Handbook on multi-level governance*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/289660945_Regions_and_the_European_Union
- Bednárová, L. (2016). Regionálny rozvoj v kontexte environmentálneho manažérstva. In *Zborník vedeckých prác z medzinárodnej vedeckej konferencie: Regionálna a miestna verejná správa v znalostnej ekonomike*. 70–75. Bratislava: Ekonomická univerzita. Retrieved from <https://>

- www.sszp.eu/wp-content/uploads/2016_conference_GER__p-70__Bedn%C3%A1rov%C3%A1__f4.pdf
- Biriescu, S., & Babaita, C. (2014). Rural education, an important factor of regional development in the context of local government strategies. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 124, 77–86. doi: 10.1016/j.sbspro.2014.02.462
- Borma, A. (2014). Integrated approach to development in the European Union vision. *SEA—Practical Application of Science*, 2(4), 463–472. Retrieved from https://seapenresearch.eu/Journals/articles/SPAS_4_54.pdf
- Burstein, P. (2003). The impact of public opinion on public policy: A review and an agenda. *Political Research Quarterly*, 56(1), 29–40. doi: 10.1177/106591290305600103
- Campbell, J. L. (2003). Ideas, politics, and public policy. *Annual Review of Sociology*, 28(1), 21–38. doi: 10.1146/annurev.soc.28.110601.141111
- Capello, R. (2011). Location, regional growth and local development theories. *Aestimum*, 58(1), 1–25. doi: 10.13128/Aestimum-9559
- Chomjaková, M. et al. (2017). Analýza vplyvu regionálnej politiky na existujúce regionálne rozdiely v SR na úrovni samosprávnych krajov. In *XX. MEZINÁRODNÍ KOLOKVIUM O REGIONÁLNIČH VĚDÁCH*. 83–90. doi: 10.5817/CZ.MUNI.P210-8587-2017-9
- Clapson, M. (2013). *The Plan for Milton Keynes*. Routledge. doi: 10.4324/9781315889573
- Colebatch, H. K. (2005). *Úvod do policy*. Brno: Barrister & Principal.
- Coplák, J. (2025). *Čo je to územný plán?* Retrieved from <https://www.uzemneplany.sk/co-je-to-uzemny-plan>
- Crescenzi, R., & Rodríguez-Pose, A. (2011). *Innovation and regional growth in the European Union*. London: Springer Science & Business Media. Retrieved from <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-642-17761-3>
- Černá, V. (2021). *Strategické a finanční nástroje na podporu regionálního rozvoje*. České Budejovice: Jihičeská univerzita v Českých Budejovicích. Ekonomická fakulta. Retrieved from https://dspace.jcu.cz/bitstream/handle/20.500.14390/43935/Bakalarska_prace_Veronika_Cerna.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Dušek, J. (2010). *Faktory regionálního růstu a rozvoje*. České Budejovice: Jihičeská univerzita v Českých Budejovicích. Ekonomická fakulta. Retrieved from <https://dspace.jcu.cz/bitstream/handle/20.500.14390/5047/Dusek-disertace.pdf?sequence=1>
- Dye, T. R. (2013). *Understanding public policy*. (14th ed.) Pearson. Retrieved from [https://www.deshbandhucollege.ac.in/pdf/e-resources/pol-science/PS\(H\)-IV-Public%20Policy%20and%20Administration%20in%20India-1.pdf](https://www.deshbandhucollege.ac.in/pdf/e-resources/pol-science/PS(H)-IV-Public%20Policy%20and%20Administration%20in%20India-1.pdf)

- Eide, L. (2007). *The regeneration of Vauban, Freiburg: Urban utopia or a model of sustainable mobility?* London: University College London.
- Fair, A. (2024). 'The Needs of New Communities': Social development, the new towns, and the case of Milton Keynes, c. 1962–87. *Modern British History*, 35(3), 261–277. doi: 10.1093/tcbh/hwae037
- Farkaš, R. (2010). *Návrh zavedenia taktového grafikonu v prímestskej železničnej doprave v atrakčnom obvode Bratislavy*. Praha: Univerzita Karlova v Praze.
- Filep, C., & Thompson-Fawcett, M. (2020). New urbanism and contextual relativity: Insights from Sweden. *Urban Planning*, 5(4), 404–416. doi: 10.17645/up.v5i4.3514
- Filion, P., & Saboonian, S. (2019). Large multifunctional suburban centres and the transformation of the suburban realm. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*. 12(3), 296–319. doi: <https://doi.org/10.1080/17549175.2019.1576759>
- Fratesi, U., & Perucca, G. (2019). EU regional development policy and territorial capital: A systemic approach. *Papers in Regional Science*, 98(1), 265–282. doi: 10.1111/pirs.12360
- Galal, L. A. (2023). The influence of sustainable urban mobility on the urban morphology of Copenhagen City. *MSA Engineering Journal*, 2(1), 112–129. doi: 10.21608/msaeng.2023.289097
- Garde, A. (2020). New urbanism: Past, present, and future. *Urban Planning*, 5(4), 453–463. doi: 10.17645/up.v5i4.3478
- Garretsen, H., et al. (2013). The future of regional policy. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 6(2), 179–186. doi: 10.1093/cjres/rst013
- Gavigan, J., & Scapolo, F. (2001). Foresight and the long-term view for regional development. *The ITPS Report*, 56, 19–29. Retrieved from https://forschungsnetzwerk.ams.at/dam/jcr:0f942043-09ae-4c35-ae4f-1c02ff8f05fe/gavigan_scapolo_%202001.pdf
- Golej, J. (2012). Porovnanie systémov územného plánovania v Taliansku a na Slovensku. *Nehnutelnosti a bývanie*. 1, 27–37. Retrieved from https://www.stuba.sk/buxus/docs/stu/ustavy/ustav_manazmentu/NAB2012-1/paper3.pdf
- Grant, J. L. (2009). Theory and practice in planning the suburbs: Challenges to implementing new urbanism, smart growth, and sustainability principles. *Planning Theory & Practice*, 10(1), 11–33. doi: 10.1080/14649350802661683
- Harmaakorpi, V. (2004). *Building a competitive regional innovation environment: The regional development platform method as a tool for regional innovation policy* (Doctoral dissertation). Helsinki: University of Technology. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/27516001_Building_a

- Competitive_Regional_Innovation_Environment_-_the_Regional_Development_Platform_Method_as_a_Tool_for_Regional_Innovation_Policy?enrichId=rgreq-01648d8b3e3d2e6eada85a4687e33238-XXX&enrichSource=Y292ZXJQYWdlOzI3NTE2MDAxO0FTOjk5MjI2MjMwOTg0NzE2QDE0MDA2Njg3ODY2OTQ%3D&el=1_x_2
- Henderson, S. R. (2010). Römerstadt: The modern garden city. *Planning Perspectives*, 25(3), 323–346. doi: <https://doi.org/10.1080/02665433.2010.481182>
- Horák, M. (2014). *Úspěch i zklamání: Demokracie a veřejná politika v Praze 1990–2000* (1. české vyd.). Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum.
- Iammarino, S., Rodríguez-Pose, A., & Storper, M. (2017). *Why regional development matters for Europe's economic future*. European Commission Directorate General for Regional and Urban Policy Working Paper, 07/2017. Retrieved from https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/work/201707_regional_development_matters.pdf
- Jedináková, V. (2009). *Možnosti rozvoja regiónu prostredníctvom Eurofondov* (Doctoral dissertation, AMBIS Vysoká škola, a.s., Bankovní institut vysoká škola SK). Retrieved from <https://is.ambis.cz/th/f8bf5/>
- John, P. (2013). *Analyzing public policy*. Routledge. doi: 10.4324/9780203136218
- Jovovic, R., et al. (2017). The concept of sustainable regional development – Institutional aspects, policies and prospects. *Journal of International Studies*, 10(1), 255-266. doi: 10.14254/2071-8330.2017/10-1/18
- Klamár, R. (2007). *Strategické plánovanie rozvoja mikroregiónu Ptava*. Prešov: Fakulta humanitných a prírodných vied. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/298416097_Strategicke_planovanie_rozvoja_mikroregionu_Ptava
- Konečný, S. (2022). Verejná správa a verejná politika: Ich vzájomné vzťahy v teórii a praxi. *Verejná správa a spoločnosť*, 25-37. Retrieved from <https://unibook.upjs.sk/img/cms/2022/fvs/verejna-sprava-a-spolocnost-22.pdf>
- Krasnostanova, N., et al. (2021). Strategic management tools for innovative development of the region. *Studies of Applied Economics*, 39(5). doi: 10.25115/eea.v39i5.5282
- Landabaso, M. (2012). What public policies can and cannot do for regional development. Chapter 16. In Cooke, P., Parrilli, D., M., & Curbelo, L., J. Innovation, *Global Change and Territorial Resilience*. Edward Elgar Publishing. doi: 10.4337/9780857935748.00026
- Lasswell, H. D., & Kaplan, A. (2013). Power and society. A Framework for Political Inquiry. New York: Routledge. doi: <https://doi.org/10.4324/9781315127156>

- Lee, K. (2024). Current status of satellite development and application. *Korean Journal of Remote Sensing*, 40(5), 695–712. doi: 10.7780/kjrs.2024.40.5.2.2
- Lee, W. J. Y. (2023). *Aspirations and reality of a compact walkable neighbourhood: The case of Surrey's East Clayton neighbourhood*. Simon Fraser University. Retrieved from https://summit.sfu.ca/_flysystem/fedora/2024-01/etd22792.pdf
- Malíková, L., & Daško, M. (2018). Verejná politika. Trnava: Univerzita Sv. Cyrila a Metoda. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/359352978_VEREJNA_POLITIKA
- Manton, R., & Clifford, E. (2012). Identification and classification of factors affecting route selection of cycling routes in Ireland. *Cycling Research International*, 3, 136–153. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/232098360_Identification_and_classification_of_factors_for_cycling_route_selection
- Marčinčin, A. (2020). *Rok 2020 v regionálnej politike na Slovensku*. Ročenka regionálneho rozvoja 2021. Retrieved from https://www.academia.edu/71000055/Rok_2020_v_region%C3%A1lnej_politike_na_Slovensku
- Martin, P. (2000). The role of public policy in the process of regional convergence. *EIB Papers*, 5(2), 69–79. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/253773339_The_Role_of_Public_Policy_in_the_Process_of_Regional_Convergence/link/02e7e530e13e3578b5000000/download?_tp=eyJjb250ZXh0Ijp7ImZpcnN0UGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9uIiwicGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9uIn19
- Martinez-Vazquez, J., & Vaillancourt, F. (2008). *Public policy for regional development*. London: Routledge
- McCallion, H. (2011). *Mississauga, Canada: From a small community to a dynamic urban center*. In *The Local Alternative: Decentralization and Economic Development*. 81–90. Palgrave Macmillan
- McClelland, A. (2014). *Cross-border greenways and cycle routes on the island of Ireland: A review of policies and future opportunities in the development*. International Centre for Local and Regional Development (ICLRD). Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/313344253_Cross-Border_Greenways_and_Cycle_Routes_on_the_Island_of_Ireland
- Michalko, M. (2013). Kritická regionálna politika. Hľadanie pozície geografa. *Folia Geographica*, 67–83. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/269332544_KRITICKA_REGIONALNA_POLITIKA_HLADANIE_POZICIE_GEOGRAFA
- Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie SR. (2023). *Integrované územné investície*. Retrieved from <https://www.mirri.gov.sk>

- Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie SR. (2021). *Vízia a stratégia rozvoja Slovenska do roku 2030*. <https://www.mirri.gov.sk>
- Miškovičová, D. (2005). Regionálna politika Európskej únie. Jej opodstatnenosť a výzvy pre nové programovacie obdobie. *Slovenská politologická revue*, (2), 1-12. Retrieved from https://sjps.fsvucm.sk/Articles/05_2_3.pdf
- Oťahel, J. et al. (2015). Monitoring dynamiky zastavaných areálov. *Geographia Slovaca* 30. 1-102. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/291981067_Monitoring_dynamiky_zastavanych_arealov_Monitoring_the_Dynamics_of_Built-up_Areas
- Pandis Iverot, S., & Brandt, N. (2011). The development of a sustainable urban district in Hammarby Sjöstad, Stockholm, Sweden? *Environment, Development and Sustainability*, 13(6), 1043–1064. doi: 10.1007/s10668-011-9304-x
- Pednekar, G. H., & Bhandare, P. V. (2024). Development of Navi Mumbai region. In *Emerging Geosustainability Transformations in India*. 1-49. London: Springer Nature
- Perlín, R. (2010). *Nástroje rozvoja venkovských obcí*. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Retrieved from <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/34731/140002839.pdf>
- Peters, B. G. (2013). *American public policy: Promise and performance*. (9th ed.) SAGE. Retrieved from https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=3DUwRKcAAAAJ&citation_for_view=3DŮwRKcAAAAJ:8O4vDxvErIEC
- Pike, A., Rodríguez-Pose, A., & Tomaney, J. (2016). *Local and regional development* (2nd ed.). London: Routledge. doi: <https://doi.org/10.4324/9781315767673>
- Polèse, M. (1999). From regional development to local development: On the life, death and rebirth of regional science as a policy relevant science. *Canadian Journal of Regional Science*. 299-314. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/253982859_From_Regional_Development_to_Local_Development_On_The_Life_Death_and_Rebirth_of_Regional_Science_as_a_Policy_Relevant_Science
- Rajčáková, E. (2008). Regionálny rozvoj a regionálna politika s dôrazom na Slovensko. *Životné prostredie*, 42(1), 5–10. Retrieved from https://publikacie.uke.sav.sk/sites/default/files/2008_1_005_010_rajcakova_0.pdf
- Ramakrishna, B., & Ramesh, S. (2023). Contentions of affordability in the habitat planning of a new town: A case of Navi Mumbai, India. *Cidades, Comunidades e Territórios*, (47). doi: 10.15847/cct.30054
- Rodríguez-Pose, A. (2013). Do Institutions Matter for Regional Development? *Regional Studies*, 47(7), 1034–1047. doi: 10.1080/00343404.2012.748978

- Rubin, A., & Babbie, E. (2001). *Research methods for social work* (4th ed.). Belmont, CA: Wadsworth/Thomson Learning. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/237131811_Research_Methods_for_Social_Work
- Rumpel, P., Slach, O., & Koutský, J. (2008). *Měkké faktory regionálního rozvoje*. Ostrava: Ostravská univerzita. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/47046619_Mekke_faktory_regionálního_rozvoje
- Schroepfer, T., & Hee, L. (2008). Emerging forms of sustainable urbanism: Case studies of Vauban Freiburg and Solarcity Linz. *Journal of Green Building*, 3(2), 65–76. doi: 10.3992/jgb.3.2.65
- Shaw, A. (2004). *The making of Navi Mumbai*. New Delhi: Orient Blackswan. Retrieved from https://books.google.sk/books?id=0Y6duGGhLYEC&pg=PP5&hl=sk&source=gbs_selected_pages&cad=1#v=onepage&q&f=false
- Shankar, R., & Shah, A. (2009). Lessons from European Union policies for regional development. *World Bank Policy Research Working Paper*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/228268284_Lessons_from_European_Union_Policies_for_Regional_Development
- Shi, J. (2020). *Developing publics: Opportunities for the community in the Mississauga employment areas* (Master's thesis, University of Waterloo). Retrieved from <http://hdl.handle.net/10012/15917>
- Shone, M. C., & Memon, P. A. (2008). Tourism, public policy and regional development: A turn from neo-liberalism to the new regionalism. *Local Economy*, 23(4), 290–304. doi: 10.1080/02690940802408011
- Smith, G. F., & D'Arcy, D. (2020). *Desktop survey of wetland sites in County Westmeath*. Report prepared for Westmeath County Council. Westmeath Wetland Survey, Blackthorn Ecology. Retrieved from <https://westmeathculture.ie/wp-content/uploads/2022/01/Westmeathwetlandssurveyreport2020.pdf>
- Sopirová, A. (2014). *Sídla v zázemí miest*. In Slovensko v priestore po dvadsiatich rokoch, ALFA. 1-10. Retrieved from https://alfa.stuba.sk/wp-content/uploads/2020/05/03_2014_Sopirova.pdf
- Sperling, C. (2016). *Collaborative planning and mobility concept of Freiburg-Vauban. Network for Sustainable Urban Development (NSE)*. Retrieved from https://www.carstensperling.de/pdf/vauban_paper_web2016.pdf
- Stejskal, J., & Kovárník, J. (2009). *Regionální politika a její nástroje*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/47055368_Regionalni_politika_a_jeji_nastroje
- Szajnowska-Wysocka, A. (2009). Theories of regional and local development – Abridged review. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*, 12(1), 75–90. doi: 10.2478/v10089-009-0005-2

- Šveda, M., & Pazúr, R. (2018). Priestorové formy rezidenčnej suburbanizácie v zázemí Bratislavy. *Geografický časopis*, 70(3), 231–258. doi: 10.31577/geogrcas.2018.70.3.13
- Tóth, A. (2011). Sídlo v krajine – krajina v sídle alebo význam prepojenosti medzi človekom a krajinou. *Envigogika*, 6(3). doi: 10.14712/18023061.159
- Torre, A., & Wallet, F. (2016). *Regional development in rural areas: Analytical tools and public policies*. 34(1), 23–45. doi: 10.1007/978-3-319-02372-4
- Vadkertiová, S. (2022). Prístupy k regionálnym nerovnostiam a politika súdržnosti. *Verejná správa a regionálny rozvoj*, 32-42. Retrieved from <https://www.vsemba.sk/portals/0/Subory/VSEM-casopis-01-2022%20-%20web.pdf>
- Vadkertiová, S. (2020). Návrh politiky súdržnosti EÚ po roku 2020 s vymedzením na regionálny rozvoj Slovenska. *Verejná správa a regionálny rozvoj*, 110-117. Retrieved from https://www.vsemba.sk/portals/0/Subory/VedecskyCasopisVSEMs_2020_01.pdf
- Warwick, E. (2020). *Reinventing the healthy garden city: Ebbsfleet's learning from the New Towns*. In *Lessons from British and French New Towns: Paradise Lost?* 19–34. Emerald Publishing Limited. Retrieved from 10.1108/978-1-83909-430-920201001
- Wennersten, R., & Spitsyna, A. (2017). Environmental technology in a new urban neighbourhood: Stockholm's Hammarby Sjöstad. In *What is Sustainable Technology?* London: Routledge. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/291969475_Environmental_technology_in_a_new_urban_neighbourhood_Stockholm's_Hammarby_Sjostad
- Whitford, M. (2009). A framework for the development of event public policy: Facilitating regional development. *Tourism Management*, 30(5), 674–682. doi: 10.1016/j.tourman.2008.10.018
- Yin, R. K. (2009). Case study research: Design and methods. *Canadian Journal of Action Research*, 14(1), 69–71. doi: <https://doi.org/10.33524/cjar.v14i1.73>
- Zákon NR SR č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja v znení neskorších predpisov. *Slov-lex: Právny a informačný portál*. Retrieved from https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2008/539/vyhlasene_znenie.html

4. KVALITA ŽIVOTA V DOCHÁDZKOVÝCH ZÓNACH NA SLOVENSKU V KONTEXTE MIESTNEHO A REGIONÁLNEHO ROZVOJA

► **Mária Murray Svidroňová, Radoslav Kožiak, Jolana Gubalová**

Mestá sa celosvetovo rýchlo rozrastajú – v roku 2018 existovalo 548 miest s viac ako miliónom obyvateľov. Pred pandémiou COVID-19 sa očakával ďalší rast, pričom podiel mestského obyvateľstva by sa mal do roku 2050 zvýšiť z 55 % na 68 % (OSN, 2020). Urbanizácia však prináša rastúce sociálne a environmentálne nerovnosti. Na ich riešenie OSN prijala Agendu 2030 so sedemnástimi cieľmi udržateľného rozvoja (SDG), vrátane SDG11 – udržateľné mestá a komunity.

Cieľ SDG11 obsahuje 10 čiastkových cieľov. Cieľ 11a podporuje väzby medzi mestskými, prímestskými a vidieckymi oblasťami prostredníctvom regionálneho plánovania. Sleduje sa počet krajín so zavedenou národnou mestskou politikou, no tento ukazovateľ nezachytáva zložitosť riadenia ani rôznorodosť prístupov (Berisha et al., 2022).

Na základe analýzy kvality života a finančných ukazovateľov vo vidieckych dochádzkových zónach na Slovensku kapitola navrhuje ukazovatele vhodné na meranie cieľa SDG11a, čím prispieva k lepšiemu pochopeniu a implementácii tohto cieľa.

4.1. Kvalita života a miestny rozvoj

Kvalita života je úzko spätá s realizáciou verejných politík. Rozvojové aktivity a samotný výkon verejnej správy je podmienený právnym rámcom, legislatívnymi a regulačnými nástrojmi danej krajiny a územia, pretože je nevyhnutné zabezpečiť transparentnosť, zodpovednosť a koordináciu medzi verejnými, súkromnými a občianskymi aktérmi (Dušek, 2010). Podmienkou miestneho a regionálneho rozvoja je existencia inštitucionálnych nástrojov v podobe spolupráce jednotlivých úrovní verejnej správy a k nim prislúchajúcich inštitúcií, ktorých cieľom je zabezpečenie implementácie verejných politík,

príprava projektov a čerpanie fondov (Landabaso, 2012; Martinez-Vazquez, Vaillancourt, 2008; Wong 1998).

Pike, Rodriguez-Pose a Tomaney (2006) vymedzujú miestny a regionálny rozvoj ako koordinovaný súbor verejných politík, stratégií a nástrojov, ktoré slúžia na zlepšovanie rozvoja jednotlivých území, minimalizáciu regionálnych disparít, zvyšovanie životnej úrovne a podporu ekonomicko-hospodárskej konkurencieschopnosti (Torre, Wallet, 2016). Miestny a regionálny rozvoj je podmienený viacerými faktormi, ktoré ovplyvňujú dané územie a kvalitu života v ňom (Capello, 2011, Szajnowska-Wysocka, 2009; Ascani, Crescenzi & Iammarino, 2012). Jedným z týchto faktorov je ekonomicko-hospodársky potenciál územia v zmysle existencie lokálnych firiem, miery zamestnanosti a úrovne podpory inovácií. Faktor kvality verejných služieb v rámci školstva či zdravotníctva je úzko prepojený s ďalším faktorom v podobe dostupnosti infraštruktúry, či už dopravnej, technickej alebo digitálnej. V neposlednom rade je významným faktorom participácia v súvislosti s aktívnym zapojením občianskej spoločnosti a danej samosprávy.

Za najvýznamnejší dokument zohľadňujúci miestny a regionálny rozvoj považujú Antonescu (2014) aj Fratesi a Perucca (2019) Dlhodobú víziu pre vidiecke oblasti Európskej únie, ktorý predstavila Európska komisia v roku 2021 ako strategický dokument s cieľom pretransformovať do roku 2040 vidiecke oblasti na silnejšie, odolnejšie, prepojenejšie a prosperujúcejšie (Fratesi, Perucca, 2019). Ide o dokument reflektujúci súčasné výzvy v podobe starnutia populácie, odlivu obyvateľstva do miest a zahraničia, nedostatočnej infraštruktúry, ale aj klimatickej zmeny, čo zásadne determinuje životnú úroveň a ekonomicko-hospodársku udržateľnosť vidieka (Gavigan, Scapolo, 2001).

Vízia je postavená na štyroch hlavných pilieroch, ktoré môžeme odvodiť od samotného cieľa. Ide teda o silnejšie, prepojenejšie, odolnejšie a prosperujúce vidiecke oblasti (Borma, 2014). Iammarino, Rodríguez-Pose a Storper (2017) uvažujú o silnejších vidieckych oblastiach prostredníctvom posilnenia participácie obyvateľstva a miestnej samosprávy, podpory miestnych akčných skupín či prostredníctvom kreovania nových foriem spolupráce medzi verejným a súkromným sektorom. V rámci prepojenejších vidieckych oblastí môžeme konštatovať, že je potrebné sa zamerať na zlepšenie infraštruktúry, dopravnej i digitálnej, s cieľom zlepšiť prístup k službám, vzdelaniu, práci i zdravotnej starostlivosti (Gavigan & Scapolo, 2001). Z hľadiska odolnejších vidieckych oblastí poukazuje Polèse (1999) na nevyhnutnú podporu v zmysle adaptácie na klimatické zmeny, zvyšovania environmentálnej odolnosti a posilňovania energetickej sebestačnosti. V neposlednom rade Ascani, Crescenzi a Iammarino (2012) upriamujú pozornosť na prosperujúce vidiecke oblasti v súvislosti

s diverzifikáciou vidieckeho hospodárstva, podporou podnikania a sociálnych inovácií, ale aj s digitalizáciou v podobe smart cities.

Z pohľadu Slovenskej republiky má uvedená vízia opodstatnenie, keďže takmer polovica obyvateľstva žije na vidieku, pričom väčšina slovenských obcí bojuje s neprimeranou dopravnou infraštruktúrou, nedostatočnou digitalizáciou a odlivom mladých obyvateľov (Miškovičová, 2005).

Vo všeobecnosti môžeme konštatovať, že nástroje miestneho a regionálneho rozvoja predstavujú kombináciu tvrdých a mäkkých prístupov, vďaka ktorým je možné dosiahnuť komplexné ciele verejnej politiky (Pike, Rodríguez-Pose & Tomaney, 2016). Na druhej strane Garretsen a kol. (2013) poukazujú na fakt, že na efektívne využitie nástrojov je nevyhnutná koordinácia jednotlivých úrovní verejnej správy, participácia verejnosti a schopnosť reagovať na aktuálne výzvy a súčasné trendy v podobe klimatickej zmeny, demografického vývoja či digitálnej transformácie.

Z uvedeného vyplýva, že existujú rôzne stratégie, politiky a nástroje vhodné pre miestny a regionálny rozvoj vedúce k zvyšovaniu kvality života. Zároveň však treba zdôrazniť, že chýbajú metodiky a nástroje na meranie implementácie týchto stratégií a plánov, resp. sú definované len veľmi vágne. Ako už bolo uvedené, v súvislosti s SDG11. a bol identifikovaný len jeden ukazovateľ, ktorý sa navyše javí ako nedostatočný na zachytenie komplexnosti riadenia, politiky a plánovania na úrovni štátu a regiónov, či heterogenity programov, nástrojov a mechanizmov, ktoré sa implementujú v rôznych inštitucionálnych kontextoch s cieľom riešiť ekonomické, sociálne a environmentálne výzvy vyplývajúce z urbanizácie (Berisha et al., 2022).

V tejto kapitole preto na príklade slovenských dochádzkových zón identifikujeme možné indikátory hodnotenia kvality života v kontexte miestneho a regionálneho rozvoja. Analýzou vybraných indikátorov následne poukazujeme na ich dôležitosť a vplyv na kvalitu života v regiónoch.

4.2. Dynamika miestneho a regionálneho rozvoja v dochádzkových zónach

Dynamika miestneho a regionálneho rozvoja je čoraz lepšie viditeľná v rámci rozvoja mestských zázemí, teda rozvoja dochádzkových zón, predmestských častí a satelitných obcí (Capello, 2011; Szajnowska-Wysocka, 2009). Ide o špecifický fenomén, ktorý Rajčáková (2008) opisuje v súvislosti s procesmi urbanizácie, suburbanizácie a priestorovej reorganizácie osídlenia. Dôsledkom je rastúca mobilita obyvateľstva v jednotlivých územiach.

Sopirová (2014) považuje za dochádzkové zóny oblasti, ktoré sú síce od centrálného mesta viditeľne oddelené, ale na druhej strane sú s mestom funkčne prepojené v zmysle dochádzania za prácou, vzdelaním, kultúrou a inými službami. Inými slovami, rozvoj dochádzkových zón je determinovaný procesmi suburbanizácie, kedy dochádzka k rozširovaniu tradičného mestského osídlenia mimo jeho hraníc (Moravanská, 2007).

Predmestské časti a satelitné obce vníma Lee (2024) primárne ako reakciu na vysoký dopyt po bývaní v mestskom sídle, kde práve predmestia a satelity predstavujú alternatívnu možnosť bývania vo väčšom priestore so zeleňou a čistejším životným prostredím. Na druhej strane, Patino a Duque (2013), ako aj Wood a Weigel (2012) poukazujú na výzvy, ktoré rozvoj predmestí a satelitov prináša, pričom sa stotožňujú na viacerých potrebách: ide o potrebu dobudovania infraštruktúry – dopravného spojenia, potreba riešenia tlaku na verejné služby, potreba riešenia otázky udržateľnosti a územného plánovania, ale aj potreba koordinácie a spolupráce medzi jednotlivými úrovňami verejnej správy a medzi obcami navzájom.

Viacerí autori (Antonescu, 2014; Gavigan, Scapolo, 2001; Lee, 2024) považujú rozvoj dochádzkových zón, predmestských častí a satelitných obcí ako dvojrozmerný jav, kde môžeme hovoriť o príležitosti v zmysle ekonomického rastu, zvyšovania kvality života a diverzifikovaní funkcií daného územia. Zároveň je však nevyhnutné poukázať aj na vytvárajúci sa tlak na dopravnú a technickú infraštruktúru, životné prostredie a celkové verejné služby. Z tohto dôvodu je v rámci verejnej politiky nutné zabezpečiť koordinované plánovanie medzi mestom a jeho zázemím, teda rozvoj jednotlivých zón by nemal byť izolovaný, ale naopak prepojený na širšiu regionálnu politiku, najmä v podobe dlhodobého strategického plánovania (Gavigan, Scapolo, 2001; Iammarino, Rodríguez-Pose a Storper, 2017).

V kontexte miestneho a regionálneho rozvoja môžeme podľa Sopirovej (2014) vznik a rozširovanie rozvojových oblastí označiť ako dôsledok tlaku na bývanie v centrálnych mestských častiach, a zároveň ako výsledok zlepšenia infraštruktúry, dostupnosti a mobility. Rychterová (2015) a Moravanská (2007) zdôrazňujú potrebu funkčného prepojenia medzi mestským centrom a jeho predmestiami prostredníctvom integrovanej dopravy a služieb, kvalitnej sociálnej a technickej infraštruktúry. Zároveň vyzdvihujú dôležitosť udržateľného územného rozvoja v zmysle ochrany životného prostredia a poľnohospodárskej pôdy s cieľom zabrániť neplánovanej expanzii. Významným prvkom je participácia a aktívne zapojenie miestnych komunít do procesov rozhodovania, čo vedie k zmierňovaniu sociálnej segregácie a dopadov suburbanizácie (Hlaváček, Kopáček a Horácková, 2019).

4.3. Hodnotenie kvality života v dochádzkových zónach

Slovensko je prevažne vidiecka krajina. Obce, ktoré možno považovať za dochádzkové zóny, sú definované podľa vzdialenosti od mestských centier. Zoznam 152 obcí, ktoré boli výskumnou vzorkou tejto analýzy, je uvedený v 2. kapitole (tabuľka 2.4).

Indikátory pre analýzu sú odvodené z metodiky Najvyššieho kontrolného úradu Slovenskej Republiky (NKÚ SR). NKÚ SR okrem iného vykonáva aj kontrolu samospráv. Z pohľadu administratívneho a územno-správneho členenia sa územie SR delí na osem krajov, ktoré sa členia na 79 okresov a 2 927 obcí, z toho 141 miest, 39 mestských častí a 3 vojenské obvody. NKÚ vyberá indikátory do hodnotenia kvality života na základe toho, či sú dáta kvalitné, spoľahlivé a dostupné na úrovni obcí. Indikátory následne spracúva do interaktívnej mapy (<http://mumap.nkusr.sk/>). Prehľad sledovaných indikátorov je v tab. 4.1.

Tabuľka 4.1 Indikátory hodnotenia kvality života podľa NKÚ

Indikátor	Ukazovateľ
Demografia: zmena počtu obyvateľov v roku 2023 oproti roku 2011	Index zmeny počtu obyvateľov (%)
Ekonomická aktivita: priemerný podiel disponibilných uchádzačov o zamestnanie na počte obyvateľov v produktívnom veku v roku 2023	Nezamestnanosť (%)
Zdravotná starostlivosť	Vzdialenosť od najbližšej nemocnice (km)
Vzdelávanie	Kapacita materských škôl v roku 2023, vzdialenosť od najbližšej základnej školy (km), vzdialenosť od najbližšej strednej školy (km)
Bezpečnosť	Počet trestných činov na 1000 obyvateľov
Životné prostredie	Priemerný stupeň ohrozenia extrémnym počasím, vzdialenosť od skládky (km)
Záujem o veci verejné	Účasť na voľbách do samosprávy v roku 2022 (%)
Sociálna starostlivosť	Vzdialenosť od najbližšieho sociálneho zariadenia pre seniorov (km)
Kultúra	Počet zariadení na voľný čas a záujmovú činnosť pre deti a mládež, počet knižníc, počet divadiel, počet kín, počet múzeí a galérií

Zdroj: vlastné spracovanie podľa NKÚ SR, 2024

Indikátory majú rovnaké váhy z toho dôvodu, aby si používateľ sám mohol vybrať z ponúkaných oblastí tie, ktoré subjektívne považuje za dôležité pri hodnotení kvality života. Výsledné bodové hodnotenie obcí sa teda mení v závislosti od oblastí zvolených používateľom. Body za jednotlivé ukazovatele a oblasti sa priemerujú. Obce s najlepšimi hodnotami ukazovateľov a najvyšším počtom bodov sú považované za kvalitné pre život.

Podľa metodiky bodovania NKÚ SR sú v prvom kroku jedinečné hodnoty ukazovateľa zoradené od najlepších po najhoršie na základe optimálneho smeru, napr. nižšia miera nezamestnanosti je lepšia, zatiaľ čo pri skládke je preferovaná väčšia vzdialenosť. Pre jednotlivé ukazovatele sa vypočíta bodové hodnotenie. Celá oblasť môže získať 3000 bodov, ktoré sa rovnomerne rozdelia medzi jej indikátory. Ak teda oblasť reprezentujú napr. 3 ukazovatele, každý z nich má 1000-bodový fond. Maximálny počet bodov ukazovateľa vydáme počtom jedinečných hodnôt ukazovateľa.

Následne najlepšej hodnote ukazovateľa priradíme najvyšší možný počet bodov a pre ostatné hodnoty dopočítame body podľa tohto postupu:

$$1. \text{ miesto} = x_1$$

$$2. \text{ miesto} = x_2 = x_1 - \text{krok}$$

$$3. \text{ miesto} = x_3 = x_2 - \text{krok}$$

....

$$n. \text{ miesto} = x_n = x_{(n-1)} - \text{krok}$$

Po hodnotení indikátorov je ďalším krokom hodnotenie oblastí. Ak oblasť reprezentuje viac indikátorov, ich bodové skóre sa kombinuje. Ak sa všetky indikátory zlepšujú rovnakým smerom (t. j. pre všetky platí, že čím je hodnota nižšia, tým lepšie a naopak), body ukazovateľov spočítame a vznikne bodové ohodnotenie oblasti. Ak však ide o kombináciu ukazovateľov s rôznym charakterom (t. j. pre niektoré platí, že čím je hodnota nižšia, tým lepšie, a pre ďalšie zasa platí, že čím je hodnota vyššia, tým lepšie), v tom prípade postupujeme nasledovne: body ukazovateľov sčítame a následne zoradíme jedinečné bodové hodnoty ukazovateľov od najvyššej po najnižšiu a rovnako ako v bode 2 vypočítame bodové hodnotenie celej oblasti (max. 3000).

Posledný krok výpočtu pozostáva zo zostavenia rebríčka, kde vyššie priemerné bodové ohodnotenie vybraných oblastí znamená lepšiu pozíciu v rebríčku obcí.

V snahe o vyššiu objektivitu sme navrhnuté ukazovatele kvality života usporiadali zostupne z hľadiska ich významu a priradili im váhy. Vzhľadom na to, že niektoré ukazovatele neopodstatnene zvyhodňujú väčšie sídla, sme sa rozhodli ich upraviť. Ide o ukazovateľ č. 6 Kapacita MŠ, ktorý sme zmenili na Materská škola a body udeľujeme za samotnú existenciu materskej školy v sídle, bez ohľadu na jej kapacitu. Podobne aj ukazovateľ č.12 Počet knižníc sme

zmenili na Knižnica a body udeľujeme za existenciu tohto zariadenia v sídle, bez ohľadu na ich počet. To isté platí aj pre Kultúrne zariadenia a Voľnočasové zariadenia pre deti. Ďalej sme sa rozhodli neudeľovať body za ukazovateľ Počet ZŠ (v obci). Vychádzame z toho, že ak je hodnota ukazovateľa č. 7 Vzdialenosť od ZŠ nulová, svedčí to o prítomnosti tohto zariadenia v sídle a je mu za to pridelený maximálny počet bodov podľa stanovenej váhy. Nami navrhovaný postup hodnotenia kvality života je nasledovný:

1. Normalizácia hodnôt:
 - Pozitívne indikátory: + (vyššie je lepšie) → skóre = hodnota/max
 - Negatívne indikátory: – (nižšie je lepšie) → skóre = 1 – hodnota/max
2. Vážené skóre = skóre x váha.
3. Výsledná hodnota indikátora - súčet vážených skóre zo všetkých ukazovateľov (od výslednej hodnoty indikátora sa odvíja kvalita života v danom sídle).

Upravené indikátory a priradené váhy sumarizuje tabuľka 4.2.

Tabuľka 4.2 Zoznam indikátorov kvality života s pridelenými váhami

No	Indikátor	Max	Váha (%)	Charakter (+/-)
1	Index zmeny počtu obyvateľov	150	13	+
2	Nezamestnanosť (%)	15	12	-
3	Ohrozenie počasím	10	12	-
4	Účasť vo voľbách (%)	80	12	+
5	Vzdialenosť od nemocnice (km)	25	10	-
6	Vzdialenosť od ZŠ (km)	5	7	-
7	Trestné činy na 1000 obyvateľov (%)	150	6	-
8	Vzdialenosť od SŠ (km)	15	5	-
9	Vzdialenosť od SZ pre seniorov	15	5	-
10	Materská škola	1	5	+
11	Kultúra (kultúrne zariadenia)	1	4	+
12	Knižnica	1	3	+
13	Voľnočasové zariadenie pre deti	1	3	+
14	Vzdialenosť od skládky	20	3	+
	Spolu:		100	

Zdroj: vlastné spracovanie podľa metodiky NKÚ

Hodnota skóre slúži ako ukazovateľ kvality života v sídle (tabuľka 4.3).

Tabuľka 4.3 Skórovanie kvality života

Skóre (%)	Kvalita života
80 – 100	Vynikajúca
60 – 79	Dobrá
40 – 59	Priemerná
0 – 39	Nízka

Zdroj: vlastné spracovanie

V databáze, ktorú prevádzkuje NKÚ SR, je zaevidovaných 2924 sídiel, z ktorých sme vybrali vzorku sídiel z dochádzkových zón jednotlivých krajov SR. Výskumnú databázu tvorí spolu 152 záznamov (tabuľka 2.4 v kapitole 2) spolu s prevzatými hodnotami ich indikátorov. Maximálne hodnoty indikátorov sme určili na základe údajov z výskumnej databázy. Výnimku tvorí Index počtu obyvateľov, ktorého maximum sme stanovili na 150, keďže sme vychádzali z toho, že nárast počtu obyvateľov v sídle o viac ako 50% už nemusí zvyšovať kvalitu života v ňom, pretože predstavuje zvýšený nápor na infraštruktúru, životné prostredie a môže spôsobovať sociálne napätie medzi obyvateľmi.

Zo skúmanej databázy sme vybrali 3 obce, ktoré majú lepšie aj slabšie hodnoty zvolených indikátorov: Teplička nad Váhom (tabuľka 4.4), Vlkanová (tabuľka 4.5) a Štvrtok na Ostrove (tabuľka 4.6).

Tabuľka 4.4 Vzorový výpočet pre obec Teplička nad Váhom (Žilinský kraj)

Indikátor	Hodnota indikátora	Max. hodnota	Normalizácia	Váha (%)	Vážené skóre (%)
Index zmeny počtu obyvateľov	117	150	117/150	13	10,1
Nezamestnanosť (%)	2	15	1-(2/15)	12	10,4
Ohrozenie počasím	2	10	1-(2/10)	12	9,6
Účasť vo voľbách (%)	43,7	80	43,7/80	12	6,6
Vzdialenosť od nemocnice (km)	4,2	25	1-(4,2/25)	10	8,32
Vzdialenosť od ZŠ (km)	0	5	1-(0/5)	7	7
Trestné činy na 1000 obyvateľov (%)	9	150	1-(9/150)	6	5,6
Vzdialenosť od SŠ (km)	4,2	15	1-(4,2/15)	5	3,6
Vzdialenosť od SZ pre seniorov	0	15	1-(0/15)	5	5
Materská škola	1	1	1	5	5
Kultúra (kultúrne zariadenia)	0	1	0	4	0
Knižnica	0	1	1	3	3
Voľnočasové zariadenie pre deti	1	1	1	3	3
Vzdialenosť od skládky	18,4	20	18,4/20	3	2,8
Spolu					80,0

Zdroj: vlastné spracovanie

Na základe parciálnych skóre sme vypočítali výsledné vážené skóre kvality života vo výške 80 % a môžeme skonštatovať, že v obci Teplička nad Váhom je dobrá kvalita života.

Tabuľka 4.5 Vzorový výpočet pre obec Vlkanová (kraj Banskobystrický)

Indikátor	Hodnota indikátora	Max. hodnota	Normalizácia	Váha (%)	Vážené skóre (%)
Index zmeny počtu obyvateľov	105	150	105/150	13	9,1
Nezamestnanosť (%)	3,7	15	1-(3,7/15)	12	9,0
Ohrozenie počasím	4,3	10	1-(4,3/10)	12	6,8
Účasť vo voľbách (%)	38,2	80	38,2/80	12	5,7
Vzdialenosť od nemocnice (km)	7,7	25	1-(7,7/25)	10	6,9
Vzdialenosť od ZŠ (km)	0	5	1-(0/5)	7	7
Trestné činy na 1000 obyvateľov (%)	51	150	1-(51/150)	6	4,0
Vzdialenosť od SŠ (km)	7,7	15	1-(7,7/15)	5	2,4
Vzdialenosť od SZ pre seniorov	6,2	15	1-(6,2/15)	5	2,9
Materská škola	1	1	1	5	5
Kultúra (kultúrne zariadenia)	0	1	0	4	0
Knižnica	1	1	1	3	3
Voľnočasové zariadenie pre deti	0	1	1	3	0
Vzdialenosť od skládky	7,7	20	18,4/20	3	1,2
Spolu					63,0

Zdroj: vlastné spracovanie

Na základe vypočítanej hodnoty výsledného skóre môžeme skonštatovať, že v obci Vlkanová je priemerná kvalita života.

Tabuľka 4.6 Vzorový výpočet pre obec Štvrtok na Ostrove (Trnavský kraj)

Indikátor	Hodnota indikátora	Max. hodnota	Normalizácia	Váha (%)	Vážené skóre (%)
Index zmeny počtu obyvateľov	97	150	97/150	13	8,4
Nezamestnanosť (%)	4,1	15	1-(4,1/15)	12	8,7
Ohrozenie počasím	9,7	10	1-(9,7/10)	12	0,4
Účasť vo voľbách (%)	37,1	80	37,1/80	12	5,6
Vzdialenosť od nemocnice (km)	11,1	25	1-(11,1/25)	10	5,6
Vzdialenosť od ZŠ (km)	0	5	1-(0/5)	7	7
Trestné činy na 1000 obyvateľov (%)	7	150	1-(7/150)	6	5,7
Vzdialenosť od SŠ (km)	7,5	15	1-(7,5/15)	5	2,5

Indikátor	Hodnota indikátora	Max. hodnota	Normalizácia	Váha (%)	Vážené skóre (%)
Vzdialenosť od SZ pre seniorov	3,3	15	1-(3,3/15)	5	3,9
Materská škola	1	1	1	5	5
Kultúra (kultúrne zariadenia)	0	1	0	4	0
Knižnica	1	1	1	3	3
Voľnočasové zariadenie pre deti	0	1	1	3	0
Vzdialenosť od skládky	7,3	20	18,4/20	3	1,1
Spolu					56,9

Zdroj: vlastné spracovanie

Na základe vypočítanej hodnoty výsledného indikátora môžeme skonštatovať, že v obci Štvrtok na Ostrove je priemerná kvalita života.

4.4. Kvalita života v dochádzkových zónach

Na základe výskumnej databázy sídiel patriacich do dochádzkových zón sme vypočítali priemerné hodnoty ukazovateľov v rámci jednotlivých krajov SR (tabuľka 4.7).

Tabuľka 4.7 Priemerné hodnoty ukazovateľov kvality života v krajoch

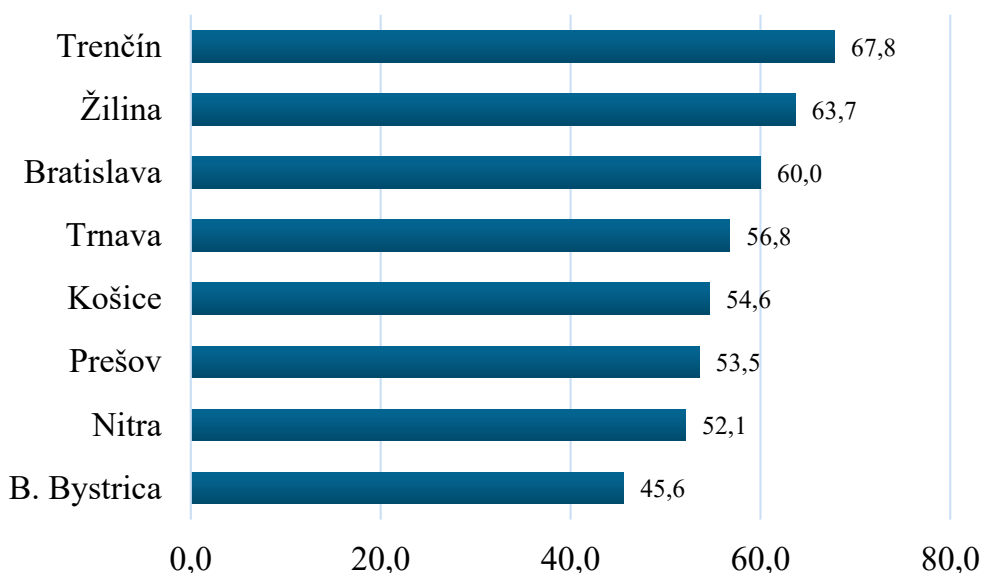
Priemerné hodnoty ukazovateľov	Váhy	B. Bystrica	Bratislava	Košice	Nitra	Prešov	Trenčín	Trnava	Žilina
Index zmeny počtu obyv.	13	102	140	115	117	112	104	135	109
Nezamestnanosť (%)	12	4,1	2,6	4,5	2,4	5,3	2,2	2,6	3,2
Ohrozenie počasím	12	4,2	8,7	6,4	9,3	4,5	4,3	8,9	1,8
Účasť vo voľbách (%)	12	46,5	48,8	50,6	53,5	58,6	52,4	51,8	57,3
Vzd. od nemocnice v km	10	7,8	12,3	9,1	8,3	8,9	6,5	9,3	7,9
Materská škola	7	1	1	1	1	1	1	1	1
Trestné činy na 1000 obyv.	6	18,5	9,1	6,4	12,1	11,8	7,4	6,5	17,5
Vzd. od SZ pre seniorov v km	5	5,5	3,4	4,3	6,5	4,3	1,3	3,8	3,9
Vzd. od ZŠ v km	5	0,6	0,1	0,3	0	0	0	0	0
Vzd. od SŠ v km	5	7,6	5,2	7,4	7,2	7,8	4,8	7,4	5,9
Kultúra	4	0,1	0,6	0,1	0	0	0	0,2	0

Priemerné hodnoty ukazovateľov	Váhy	B. Bystrica	Bratislava	Košice	Nitra	Prešov	Trenčín	Trnava	Žilina
Knižnice	3	0,9	1	1	1	1	1	1	1
Voľnočas. zariadenia deti	3	0,3	0,1	0,3	0,1	0,1	0,2	0,1	0,4
Vzd. od skládky	3	9,2	7,5	9,9	12,7	12,1	12,4	7,7	11,4
Počet dochádzkových sídiel		28	17	16	19	9	20	28	Σ150

Pozn.: Max. hodnoty sú zvýraznené zelenou a min. červenou farbou

Zdroj: vlastné spracovanie

Na základe priemerných hodnôt ukazovateľov kvality života sme vykonali hodnotenie dochádzkových zón jednotlivých krajov najskôr bez váh a potom s váhami, napr. hodnotenie indexu zmeny počtu obyvateľov pre Banskobystrický kraj: $(102/140)*100 \approx 72,9$; hodnotenie nezamestnanosti: $(1-4,1/5,3)*100 \approx 22,6$, atď. Vzhľadom na to, že nepoužívame váhy, sa výsledné skóre pre jednotlivé kraje vypočíta ako priemer parciálnych hodnôt jednotlivých skóre. Výsledné skóre jednotlivých krajov je znázornené graficky (Graf 4.1).

Graf 4.1 Skóre jednotlivých krajov – bez váh

Zdroj: vlastné spracovanie

Analýza dochádzkových zón v jednotlivých krajoch Slovenskej republiky odhalila významné regionálne rozdiely v hodnotách skóre. Najvyššie celkové skóre dosiahol Trenčiansky kraj, ktorý vyniká najmä nízkou mierou nezamestnanosti, výbornou dostupnosťou základných a stredných škôl a krátkou vzdialenosťou od zariadení pre seniorov.

Na druhom mieste sa umiestnil Žilinský kraj, ktorý boduje nízkym ohrozením počasím, vysokou volebnou účasťou (ako ukazovateľom spoločenskej súdržnosti) a dobrým pokrytím kultúrными inštitúciami. V jeho prospech hovorí aj veľká vzdialenosť od skládok, čo znižuje environmentálne riziká.

Bratislavský kraj sa zaradil na tretiu priečku vďaka vysokej miere demografického rastu, nízkej nezamestnanosti a bohatej kultúrnej infraštruktúre. K jeho slabším stránkam patrí horšia dostupnosť nemocníc a relatívne vyššia kriminalita.

Trnavský kraj dosiahol stabilné výsledky vo väčšine sledovaných oblastí. Vyznačuje sa nízkou nezamestnanosťou a vysokou hustotou základných škôl v sídlach.

Košický a Prešovský kraj sa nachádzajú v spodnej polovici rebríčka. Aj keď Košický kraj disponuje priaznivou mierou kriminality a dostupnosťou stredných škôl, jeho celkové skóre znižuje vyššia nezamestnanosť a environmentálne ohrozenia. Prešovský kraj zasa dosahuje veľmi dobré hodnoty vo volebných ukazovateľoch, no znevýhodňuje ho vysoká nezamestnanosť.

Nitriansky kraj dosiahol nižšie skóre. Jeho silnými stránkami sú nízka nezamestnanosť a výborná dostupnosť základných škôl. Pozitívne sa prejavuje aj demografický rast. Má však vysoké ohrozenie počasím a väčšiu vzdialenosť od zariadení pre seniorov. Zaostáva aj v počte kultúrnych zariadení a voľnočasových aktivít pre deti.

Na opačnom konci rebríčka stojí Banskobystrický kraj, ktorý dosiahol najnižšie celkové skóre. Jeho postavenie ovplyvnili najhoršie hodnoty v ukazovateľoch ako index zmeny počtu obyvateľov, nízka účasť vo voľbách, najvyššia kriminalita zo všetkých sledovaných krajov a väčšia vzdialenosť od ZŠ.

Tieto výsledky ukazujú, že kvalita dochádzkových zón je výsledkom komplexného pôsobenia sociálnych, environmentálnych a infraštruktúrnych faktorov. Zároveň naznačujú potrebu regionálne diferencovaných politík zameraných na vyrovnávanie rozdielov medzi krajoimi.

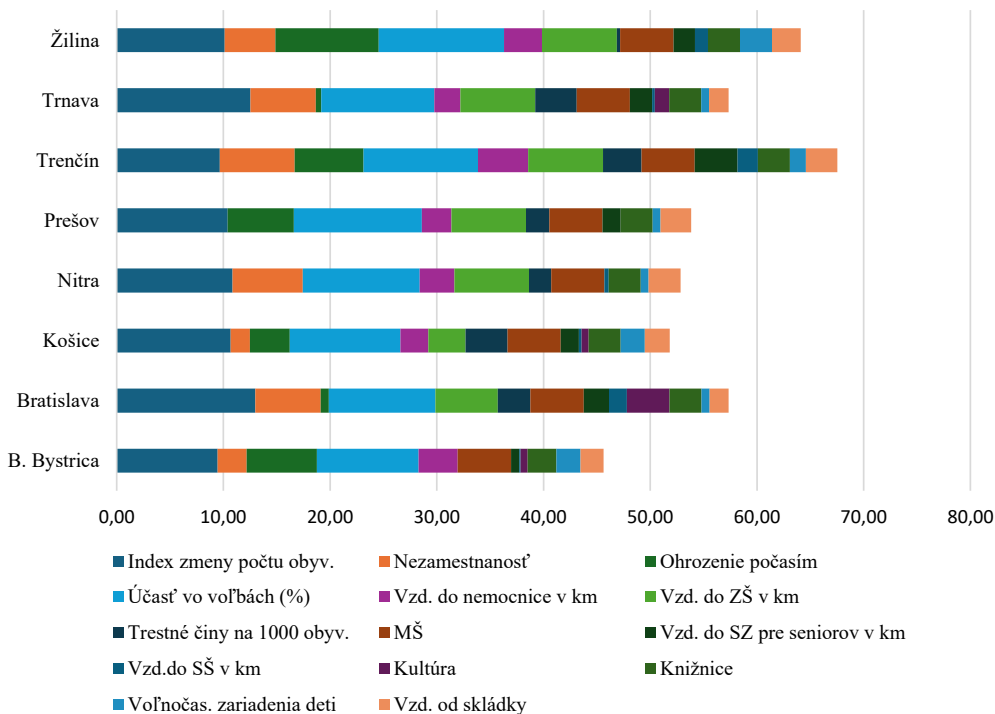
V nasledujúcom hodnotení sme indikátorom priradili váhy, ktorých hodnoty sme stanovili v tabuľke 3, napr. hodnotenie Indexu zmeny počtu obyvateľov pre Banskobystrický kraj: $(102/140) * 13 \approx 9,47$; príp. jeho hodnotenie nezamestnanosti: $(1-4,1/5,3) * 12 \approx 2,72$, atď. Výsledné skóre pre jednotlivé kraje

sme vypočítali ako súčet parciálnych hodnôt jednotlivých skóre (tabuľka 4.8) a znázornili graficky (grafy 4.2 a 4.3).

Tabuľka 4.8 Priemerné hodnoty ukazovateľov kvality života v krajoch - výpočet s váhami

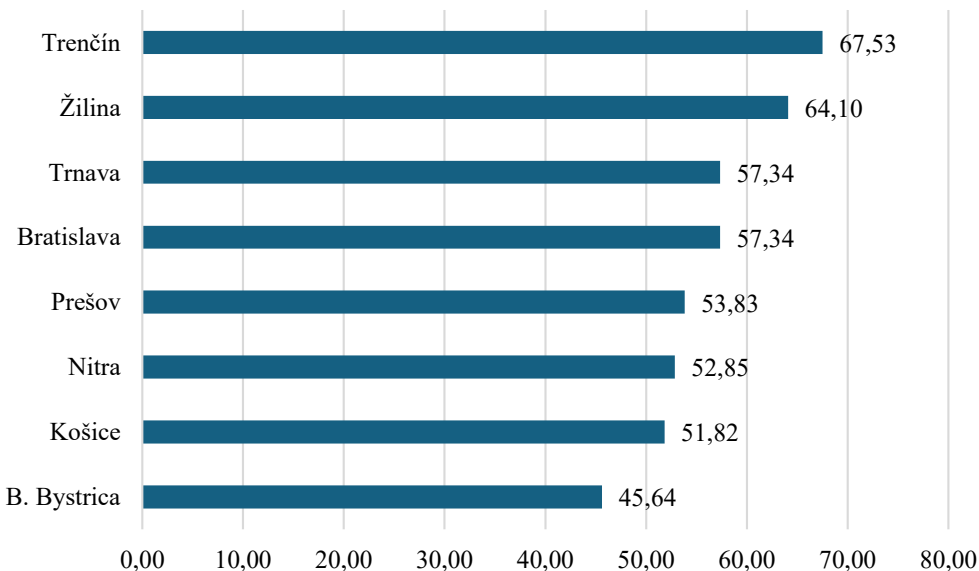
	Váhy	B. Bystrica	Bratislava	Košice	Nitra	Prešov	Trenčín	Trnava	Žilina
Index zmeny počtu obyv.	13	9,47	13,00	10,68	10,86	10,40	9,66	12,54	10,12
Nezamestnanosť	12	2,72	6,11	1,81	6,57	0,00	7,02	6,11	4,75
Ohrozenie počasím	12	6,58	0,77	3,74	0,00	6,19	6,45	0,52	9,68
Účasť vo voľbách (%)	12	9,52	9,99	10,36	10,96	12,00	10,73	10,61	11,73
Vzd. od nemocnice v km	10	3,66	0,00	2,60	3,25	2,76	4,72	2,44	3,58
Vzd. od ZŠ v km	7	0,00	5,83	3,50	7,00	7,00	7,00	7,00	7,00
Trestné činy na 1000 obyv.	6	0,00	3,05	3,92	2,08	2,17	3,60	3,89	0,32
MŠ	5	5,00	5,00	5,00	5,00	5,00	5,00	5,00	5,00
Vzd. od SZ pre seniorov v km	5	0,77	2,38	1,69	0,00	1,69	4,00	2,08	2,00
Vzd. od SŠ v km	5	0,13	1,67	0,26	0,38	0,00	1,92	0,26	1,22
Kultúra	4	0,67	4,00	0,67	0,00	0,00	0,00	1,33	0,00
Knižnice	3	2,70	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00
Voľnočas. zariadenia deti	3	2,25	0,75	2,25	0,75	0,75	1,50	0,75	3,00
Vzd. od skládky	3	2,17	1,77	2,34	3,00	2,86	2,93	1,82	2,69
Súčet:		45,6	57,3	51,8	52,9	53,8	67,5	57,3	64,1
Poradie v rámci krajov		8	3 - 4	7	6	5	1	3 - 4	2

Zdroj: vlastné spracovanie

Graf 4.2 Kvalita života v krajoch - výpočet s váhami

Zdroj: vlastné spracovanie

Graf 4.3 Skóre jednotlivých krajov – s váhami

Zdroj: vlastné spracovanie

Hodnotenie s váhami považujeme za objektívnejšie, ak váhy správne odrážajú dôležitosť ukazovateľov (obe hodnotenia – s váhami aj bez váh – porovnáva tabuľka 4.9). Nie všetky ukazovatele majú rovnaký vplyv na kvalitu života, napr. nezamestnanosť má väčší dopad než počet knižníc. Váhy umožňujú zdôrazniť kľúčové faktory (napr. dostupnosť zdravotnej starostlivosti, nezamestnanosť) a oslabiť menej významné ukazovatele (napr. počet kultúrnych zariadení).

Tabuľka 4.9 Porovnanie hodnotení bez váh a s váhami

Kraj	bez váh	s váhami
B. Bystrica	8	8
Bratislava	3	3 až 4
Košice	5	7
Nitra	7	6
Prešov	6	5
Trenčín	1	1
Trnava	4	3 až 4
Žilina	2	2

Zdroj: vlastné spracovanie

Analýza hodnotenia s váhami a bez váh odhalila dva typy krajov: tie, ktorých poradie zostalo stabilné (3 kraje), a tie, ktoré zaznamenali posun (5 krajov).

Trenčiansky kraj si udržal prvú priečku v oboch metodikách. Dôvodom sú jeho stabilné výsledky v kľúčových indikátoroch ako nezamestnanosť, dostupnosť vzdelávacích zariadení a nízka kriminalita. Žilinský kraj ostáva druhý bez ohľadu na váženie, čo potvrdzuje jeho konzistentnú kvalitu vo viacerých oblastiach. Banskobystrický kraj obsadil posledné miesto v oboch hodnoteniach. Slabšie výsledky v demografických ukazovateľoch, vyššia kriminalita a nízka účasť vo voľbách ho brzdia bez ohľadu na metodiku.

Zmena poradia nastala u týchto krajov: Trnavský kraj si po zavedení váh mierne polepšil a dostal sa na úroveň Bratislavského kraja. Jeho silné stránky – okrem demografického rastu a nízkej nezamestnanosti aj vyššia účasť vo voľbách a lepšia dostupnosť zdravotníckych zariadení – dostali vyššiu váhu, čo mu pomohlo vyvážiť slabšie výsledky, napr. nedostatok voľnočasových zariadení pre deti. Nitriansky kraj zaznamenal mierny pokles v poradí, pretože menej bodoval v indikátoroch, ktorým boli pridelené vyššie váhy (napr. ohrozenie počasím, vzdialenosť od zariadení pre seniorov). Košický a Prešovský kraj si vymenili poradie v závislosti od hodnotiacej metodiky. Košický kraj profitoval

z priaznivej miery kriminality, zatiaľ čo Prešovský kraj ťaží z vysokej volebnej účasti.

Zavedenie váh výraznejšie ovplyvnilo kraje s nerovnomerným rozložením silných a slabých indikátorov. Hodnotenie bez váh je neutrálne a ukazuje celkový obraz, zatiaľ čo hodnotenie s váhami lepšie odráža relatívnu dôležitosť jednotlivých faktorov z hľadiska kvality života.

Z analýzy vyplýva dôležitosť indikátorov a ich vplyv na kvalitu života. Indikátory uvedené v tabuľke 3 by preto mohli slúžiť aj na stanovenie merateľných ukazovateľov z hľadiska miestneho a regionálneho rozvoja. Uvedené indikátory zahŕňajú významné oblasti, ktoré viacerí autori (Capello, 2011; Szajnowska-Wysocka, 2009; Ascani, Crescenzi a Iammarino, 2012) považujú za dôležité z hľadiska zvyšovania kvality života: zamestnanosť, prístup k verejným službám ako zdravotná starostlivosť, sociálna starostlivosť, školstvo a kultúra či občianska participácia.

Blahobyt krajiny závisí od jej hospodárskej politiky a politiky trhu práce, ako aj od jej schopnosti zabezpečiť príjem pre svojich obyvateľov. Ekonomické faktory opisujú ekonomickú situáciu štátu. Medzi tieto ukazovatele patria aj ukazovatele miery zamestnanosti a nezamestnanosti. Zistilo sa, že existuje vzťah medzi zamestnaním/kvalitou zamestnania a hodnotením kvality života (Bilevičienė a kol., 2016; Maggino, 2023). Infraštruktúra a dostupnosť zariadení ovplyvňujú okrem iných faktorov poskytovanie zdravotnej starostlivosti (Kalalo a kol., 2024). Podobne je to aj v prípade sociálnych služieb (Iurchenko a Iurchenko, 2022; Guevara-Rosero, 2023), vzdelávania (Fischer a Amekudzi, 2011; Cuesta a kol., 2016; Barrett a kol., 2019), a dokonca aj kultúry (Mager a Wagner, 2022; Getzner, 2024).

Weitz-Shapiro a Winters (2008) poukázali na súvislosť medzi participáciou na politickom živote a spokojnosťou. Ich zistenia naznačujú, že ľudia, ktorí sa zúčastňujú na politických aktivitách, sú spokojnejší so svojím životom vďaka pocitu autonómnosti, kompetentnosti a prepojenosti. Napriek subjektívnosti pocitu šťastia môže mať životná spokojnosť v tomto prípade súvis s kvalitou života. Yonk a Smith (2018) dávajú kvalitu života do priamej súvislosti so výsledkami spoločenských a politických udalostí a zdôrazňujú úlohu účasti vo voľbách.

Čo sa týka životného prostredia, Uzzell a Moser (2006) zdôraznili zásadu environmentálne faktory, ktoré tiež vplývajú na kvalitu života. Rovnaký názor zastávajú Tartaglia (2013) či Perlaviciute a Steg (2018).

V tejto kapitole sme sa pokúsili identifikovať ukazovatele, ktoré by mohli slúžiť na meranie výkonnosti v oblasti regionálneho a miestneho rozvoja a kvality života. Analyzovali sme však len dochádzkové zóny v Slovenskej republike, jednej z krajín strednej Európy, čo je obmedzením štúdie. Tento

fakt zároveň ovplyvnil výber ukazovateľov, ktoré boli prebraté od slovenského Najvyššieho kontrolného úradu. Napriek tomu tvrdíme, že analyzované ukazovatele preukázateľne ovplyvňujú kvalitu života, ako je vidieť v rebríčku regiónov. Po ich uvedení v zahraničnej literatúre je teda možné ich prispôbiť pre ktorúkoľvek krajinu. Na meranie cieľa 11a SDG11 je možné použiť zoznam navrhovaných ukazovateľov a ich pomocou kvantifikovať implementáciu zmien potrebných na dosiahnutie udržateľného miestneho a regionálneho rozvoja.

Ďalší výskum by sa mohol zamerať na medzinárodné porovnanie týchto ukazovateľov a uplatnenie navrhovanej metodiky pri meraní kvality života v iných krajinách.

Zhrnutie

Problematika rozvoja mestských zázemí, teda dochádzkových zón, predmestských častí a satelitných obcí, predstavuje komplexný a strategicky významný prvok miestneho a regionálneho rozvoja (Torre a Wallet, 2016). Capello (2011) a Lee (2024) považujú rozvoj týchto území za výsledok širších spoločenských, demografických a ekonomických zmien, ktoré sa premietajú do územného plánovania, mobility obyvateľstva, ale aj kvality života.

Z pohľadu verejnej politiky je rozvoj mestských zázemí prierezovou témou, ktorá vyžaduje integrovaný prístup na viacerých úrovniach: od národnej cez regionálnu až po miestnu (Pike, Rodríguez-Pose a Tomaney, 2016). Úspešný rozvoj predmestí a satelitov podľa Patina a Duquea (2013) vyžaduje nielen kvalitné plánovanie a legislatívny rámec, ale aj efektívne využívanie finančných, inštitucionálnych a mäkkých nástrojov. Wood a Weigel (2012) zasa pripomína, že zásadnú úlohu zohráva participácia komún, funkčné prepojenie medzi centrami miest a ich zázemím, ako aj udržateľnosť dopravnej, technickej a environmentálnej infraštruktúry.

Z tohto dôvodu považujeme za dôležité, aby rozvoj dochádzkových zón, predmestských častí a satelitných obcí determinovali strategické dokumenty verejnej politiky (Landabaso, 2012; Martinez-Vazquez a Vaillancourt, 2008; Whitford, 2009), a aby tento rozvoj bol merateľný pomocou kľúčových indikátorov.

Cieľom tejto kapitoly bolo preskúmať kvalitu života v prímestských zónach na Slovensku s cieľom navrhnúť ukazovatele, ktoré by mohli byť použité na meranie pozitívnych ekonomických, sociálnych a environmentálnych cieľov. Z teoretického hľadiska sme navrhli zoznam ukazovateľov vychádzajúci z metodiky, ktorú využíva Najvyšší kontrolný úrad Slovenskej republiky. Túto

metodiky sme prispôbili tak, aby lepšie odrážala charakter ukazovateľov. Analýzou kvality života v dochádzkových zónach na Slovensku sme zároveň poukázali na rozdiel medzi týmito dvoma metodikami: NKÚ nepoužíva žiadne váhy, my sme váhy použili. Vďaka použitým váženým ukazovateľom sú výsledky objektívnejšie a presnejšie. Ukázalo sa, že tieto ukazovatele odrážajú dôležité faktory ovplyvňujúce kvalitu života. Využívať ich môžu rozhodovacie činitele pri tvorbe verejných politík a plánovaní, a to prostredníctvom kvantifikovateľných ukazovateľov, ktoré by mali hospodárske, sociálne a environmentálne ciele stanovené v akčných plánoch a iných dokumentoch týkajúcich sa udržateľného rozvoja v rámci SDG11.

Literatúra

- Antonescu, D. (2014). Regional development policy in context of Europe 2020 Strategy. *Procedia Economics and Finance*, 15, 1091–1097. doi: 10.1016/S2212-5671(14)00561-9
- Ascani, A., Crescenzi, R., & Iammarino, S. (2012). *Regional economic development: A Review*, SEARCH WP01/03, 1–27. Retrieved from <https://www.ub.edu/searchproject/wp-content/uploads/2012/02/WP-1.3.pdf>
- Barrett, P., Treves, A., Shmis, T., & Ambasz, D. (2019). *The impact of school infrastructure on learning: A synthesis of the evidence*. Retrieved from https://www.researchgate.net/profile/Alberto-Treves/publication/332133260_Access_to_Education_Infrastructure/links/5cf83ed192851c4dd02c3a69/Access-to-Education-Infrastructure.pdf
- Benčina, J., Kozjek, T., & Rakar, I. (2021). Assessment of the Quality of Governance and Competitiveness at the Local Level: The Case of Slovenian Municipalities. *NISPAcee Journal of Public Administration and Policy*, 14(1), 9-35. doi: 10.2478/nispa-2021-0001
- Berisha, E., Caprioli, C., & Cotella, G. (2022). Unpacking SDG target 11.a: What is it about and how to measure its progress? *City and Environment Interactions*, 14, doi: <https://doi.org/10.1016/j.cacint.2022.100080>
- Bilevičienė, T., Bilevičiūtė, E., & Drakšas, R. (2016). Employment as a factor of life quality. *Journal of International Studies*, 9(3), 203-216. doi: 10.14254/2071-8330.2016/9-3/16
- Borma, A. (2014). Integrated approach to development in the European Union vision. *SEA: Practical Application of Science*, 2(04), 463–472. Retrieved from <https://ideas.repec.org/a/cmj/seapas/y2014i4p463-472.html>

- Capello, R. (2011). Location, regional growth and local development theories. *Aestimum*, 58(1), 1–25. doi: 0.13128/Aestimum-9559
- Cole, D., Murray, S. M., & Muthová, N. J. (2025). Rural versus urban living: Gens Y and Z in Slovakia. *Cities*, 161(1), doi: 10.1016/j.cities.2025.105927
- Cuesta, A., Glewwe, P., & Krause, B. (2016). School infrastructure and educational outcomes: a literature review, with special reference to Latin America. *Economia*, 17(1), 95-130. doi: 10.31389/eco.47
- Dušek, J. (2010). *Faktory regionálního růstu a rozvoje*. České Budějovice: Ekonomická fakulta. Jihočeská univerzita v Českých Budejovicích. Retrieved from <https://dspace.jcu.cz/bitstream/handle/20.500.14390/5047/Dusek-disertace.pdf?sequence=1>
- Fischer, J. M., & Amekudzi, A. (2011). Quality of life, sustainable civil infrastructure, and sustainable development: Strategically expanding choice. *Journal of urban planning and development*, 137(1), 39-48. doi: 10.1061/(ASCE)UP.1943-5444.0000039
- Fratesi, U., Perucca, G. (2019). EU regional development policy and territorial capital: A systemic approach. *Papers in Regional Science*, 98(1), 265–282. doi: 10.1111/pirs.12360
- Gavigan, J., Scapolo, F. (2001). Foresight and the long-term view for regional development. *The ITPS Report*, 56, 19–29. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/265678330_Foresight_and_the_Long-Term_View_for_Regional_Development
- Getzner, M. (2024). Cultural infrastructure as part of social infrastructure: Perspectives of cultural policy and economics. In *Handbook of Social Infrastructure* (pp. 232-248). Edward Elgar Publishing. doi: <https://doi.org/10.4337/9781800883130.00024>
- Guevara-Rosero, G. (2023). Regional infrastructure effects on the life satisfaction of rural and urban residents. A case study for Ecuador. *Review of Regional Studies*, 53(1), 23-42. doi: 10.52324/001c.74886
- Iammarino, S., Rodríguez-Pose, A., & Storper, M. (2017). *Why regional development matters for Europe's economic future*. Luxemburg: European Commission Directorate General for Regional and Urban Policy Working Paper, 7. Retrieved from https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/work/201707_regional_development_matters.pdf
- Iurchenko, S., & Iurchenko, O. (2022). Social infrastructure as a factor of sustainable development of the territory. *Journal of Economics and International Relations*, (15), 139-145. doi: 10.26565/2310-9513-2022-15-15
- Jurušs, M., & Brizga, J. (2017). Assessment of the environmental tax system in Latvia. *The NISPAce Journal of Public Administration and Policy*, 10(2), 135-154. doi: 10.1515/nispa-2017-0015

- Kalalo, R. R., Simatupang, S., Simatupang, M. M. M., Muktar, M., & Arif, M. (2024). The Urgency of Providing Health Infrastructure in Improving the Quality of Life and Creating a Golden Generation in 2045 in Villages. *Journal Of Human And Education (JAHE)*, 4(3), 198-205. doi: <https://doi.org/10.31004/jh.v4i3.911>
- Landabaso, M. (2012). *What public policies can and cannot do for regional development*. In Cooke, P., Parrilli, D., M & Curbelo, L., J. *Innovation, Global Change and Territorial Resilience*. Chapter 16. Edward Elgar Publishing.
- Lee, K. (2024). Current status of satellite development and application. *Korean Journal of Remote Sensing*, 40(5-2), 695–712. doi: 10.7780/kjrs.2024.40.5.2.2
- Mager, C., & Wagner, M. (2022). A “Motor” for the Neighbourhood? Urban Planning and the Challenges of Relocating Cultural Infrastructures. *Urban Planning*, 7(4), 470-485. doi: 10.17645/up.v7i4.5733
- Maggino, F. (Ed.). (2023). *Encyclopedia of quality of life and well-being research*. Cham: Springer International Publishing. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/262378098_Encyclopedia_of_Quality_of_Life_and_Well-Being_Research
- Martinez-Vazquez, J., Vaillancourt, F. (2008). *Public policy for regional development*. London: Routledge. Retrieved from <https://www.routledge.com/Public-Policy-for-Regional-Development/Martinez-Vazquez-Vaillancourt/p/book/9781138805279?srsId=AfmBOooTjgh5NY1-jQWWARf1k1CozMEQtYlptoU3D4nb8sLmZV3IUHRs>
- Mazúrová, B., Kollár, J., & Nedelová, G. (2021). Travel mode of commuting in context of subjective well-being—experience from Slovakia. *Sustainability*, 13(6), doi: 10.3390/su13063030
- Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie SR, (2021). *Vizia a stratégia rozvoja Slovenska do roku 2030*. Retrieved from <https://mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2021/01/Slovensko-2030.pdf>
- Miškovičová, D. (2005). Regionálna politika Európskej únie. Jej opodstatnenosť a výzvy pre nové programovacie obdobie. *Slovenská politologická revue*, (2), 1 – 12. Retrieved from https://sjps.fsvucm.sk/Articles/05_2_3.pdf
- Najvyšší kontrolný úrad SR. (2025). *Charakteristika miest a obcí*. Retrieved from <https://mumap.nku.gov.sk/>
- Perlaviciute, G., & Steg, L. (2018). Environment and quality of life. *Environmental psychology: An introduction*, 123-134. doi: 10.1002/9781119241072.ch13
- Pike, A., Rodríguez-Pose, A., & Tomaney, J. (2016). *Local and regional development (2nd ed.)*. London: Routledge. doi: <https://doi.org/10.4324/9781315767673>

- Sopirová, A. (2014). Sídla v zázemí miest. Slovensko v priestore po dvadsiatich rokoch. *Architecture papers of the Faculty of Architecture and Design STU*. 19(3), 46-55. Retrieved from https://alfa.stuba.sk/wp-content/uploads/2020/05/03_2014_Sopirova.pdf
- Szajnowska-Wysocka, A. (2009). Theories of regional and local development – Abridged review. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*, (12), 75–90. doi: 10.2478/v10089-009-0005-2
- Štatistický úrad SR. (2023). *Regionálne štatistiky SR*. Retrieved from <https://www.statistics.sk>
- Tartaglia, S. (2013). Different predictors of quality of life in urban environment. *Social Indicators Research*, 113(3), 1045-1053. doi: 10.1007/s11205-012-0126-5
- Torre, A., Wallet, F. (2016). *Regional development in rural areas: Analytical tools and public policies*. Cham: Springer. doi: 10.1007/978-3-319-02372-4
- United Nations. (2019). *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. Retrieved from <https://sdgs.un.org/2030agenda>
- United Nations. (2018). *The World's Cities in 2018*. doi: <https://doi.org/10.18356/c93f4dc6-en>
- United Nations. (2020). *World Cities Report 2020. The Value of Sustainable Urbanization*. Retrieved from <https://unhabitat.org/World%20Cities%20Report%202020>
- Uzzell, D., & Moser, G. (2006). Environment and quality of life. *European Review of Applied Psychology*, 56(1), 1-4. doi: 10.1016/j.erap.2005.02.007
- Weitz-Shapiro, R., & Winters, M. S. (2008). *Political participation and quality of life. Inter-American Development Bank, Research Department, RES Working Papers*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/23532000_Political_Participation_and_Quality_of_Life
- Whitford, M. (2009). A framework for the development of event public policy: Facilitating regional development. *Tourism Management*, 30(5), 674–682. doi: 10.1016/j.tourman.2008.10.018
- Wong, C. (1998). Determining factors for local economic development: The perception of practitioners in the North West and Eastern regions of the UK. *Regional Studies*, 32(8), 707–720. doi: <https://doi.org/10.1080/00343409850119409>
- Wood, D., Weigel, A. (2012). Charting the evolution of satellite programs in developing countries – The space technology ladder. *Space Policy*, 28(1), 15–24. doi: 10.1016/j.spacepol.2011.11.001
- World Bank. (2020). *Slovakia: Catching-up Regions Initiative*. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/region/eca/publication/slovakia-catching-up-regions>

Yonk, R. M., & Smith, J. T. (2018). *Politics and quality of life: the role of well-being in political outcomes*. Cham: Springer. doi: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-72571-0>

5. DEMOGRAFICKÉ ZMENY A ICH VPLYV NA MIESTNY A REGIONÁLNY ROZVOJ V MULTIKRÍZOVOM PROSTREDÍ

► David Cole, Jolana Gubalová, Mária Murray Svidroňová

Táto kapitola prináša pohľad na danú problematiku, ktorý vychádza z kombinácie dvoch výskumných línií nášho dlhodobého prieskumu: 1) demografických zmien na Slovensku týkajúcich sa veku a zamestnania na základe štatistických údajov a 2) očakávaní mladých dospelých týkajúcich sa ich budúcich preferencií v oblasti bývania a rodiny.

Budúcnosť každého regiónu závisí od vekovej skupiny 20 – 40 rokov a od rozhodnutí, ktoré urobia v oblasti bývania. V tejto kapitole skúmame demografické zmeny porovnaním údajov zo Sociálnej poisťovne v rokoch 2011 až 2022. Táto databáza obsahujúca viac ako 3 milióny osôb nám umožňuje skúmať zmeny týkajúce sa veku, pohlavia a tvorby pracovných miest v obciach na celom Slovensku. Tento výskum teda analyzuje demografické zmeny v obciach za obdobie jedenástich rokov z hľadiska veku, typu bývania a pohlavia, a to až na úroveň hraníc PSC (t. j. v rámci veľkých aj malých miest, predmestských oblastí, mikropolitných centier a obcí na celom Slovensku). Údaje sme následne porovnali s dlhodobým celoštátnym výskumom budúcich očakávaní mladých dospelých v čase ich vysokoškolského štúdia s cieľom zistiť, či sa ich želania stávajú skutočnosťou.

5.1. Faktory demografickej transformácie a preferencie v oblasti bývania

Väčšina výskumov týkajúcich sa starnutia a demografických zmien sa zameriava na ekonomickú stránku, napr. ekonomickú závislosť a dôchodkové systémy (Pekarek, 2018; Cooley a kol., 2019; Šebo a kol., 2020) alebo zmeny v dopyte po vzdelávaní a zdravotnej starostlivosti (Zrinščak a Lawrence, 2014; Fong a kol., 2016; Spitzer a Reiter, 2024, King a kol., 2021). Dostupné prognózy do roku 2050 predpokladajú pokles počtu obyvateľov v produktívnom veku, následný pokles (domácej) pracovnej sily a súbežný nárast počtu dôchodcov

(Muenz, 2007). K demografickým zmenám v rôznych regiónoch a krajinách prispievajú rôzne faktory, ako napríklad rodinná politika, ekonomická realita, vplyv rozdielov vo vzdelaní a postoj k manželstvu (Willekens, 2015).

Zmeny počtu obyvateľov v strednej a východnej Európe (SVE) za posledné tri desaťročia možno opísať ako prechod k nižšej a neskoršej pôrodnosti a menším rodinám, rastúcej priemernej dĺžke života a nižšej úmrtnosti, ako aj vysokej miere emigrácie do bohatších regiónov Európy (Sobotka a Fürnkranz-Prskawetz, 2020). Starnutie populácie je univerzálny proces, ktorý sa týka krajín na celom svete (Johnson a Parnell, 2017; Balsalobre-Lorente a kol., 2021; Gu a kol., 2021), vrátane postsocialistických krajín. V Českej republike došlo po roku 1990 k dramatickým zmenám v pôrodnosti, pri zakladaní rodín a v spôsobe bývania, čo viedlo k starnutiu obyvateľstva (Sobotka a kol., 2003). Aj na Slovensku bude podľa všetkých dostupných údajov starnutie obyvateľstva v nasledujúcich desaťročiach, minimálne do roku 2050, nezvratné (Pilková a Mikuš, 2020).

Zmena postoja k zakladaniu rodiny vzhľadom na bývanie je zrejma: porovnaním predchádzajúcej socialistickej éry a súčasných očakávaní nastal posun smerom k preferencii bývania na predmestí. Viac ako 60 % existujúceho bytového fondu na Slovensku tvoria buď panelové byty v tzv. paneládoch postavené v rokoch 1960 až 1980, alebo tehlové byty postavené v rokoch 1940 až 1960. Byty z čias socializmu majú len málo obdivovateľov a dokonca aj bývalý prezident dnes už neexistujúceho Československa Václav Havel (1978) označil paneláky za „králikárne pre ľudí“. Je však nepravdepodobné, že by bolo možné ich odstrániť a nahradiť. Vďaka modernizácii by sa životnosť týchto bytov mohla predĺžiť na 80 až 100 rokov, prípadne aj viac (Tallis, 2019). Tieto byty spravovali bytové družstvá a zamestnávateľia, ktorí uprednostňovali rodiny s deťmi (Remeta a kol., 2015). V 70. rokoch vláda vytvorila priaznivé podmienky pre novomanželov a mladé rodiny, vrátane predĺženej materskej dovolenky a štátnych pôžičiek. Výsledok baby boom-u sa metaforicky nazýva Husákové deti (Maňák, 2009) v narážke na Gustáva Husáka, komunistického prezidenta v danej dobe. Pokiaľ ide o rodinný život, Husáková generácia nemala žiadne výhrady voči životným podmienkam v socialistickej dobe. Pokiaľ ide o plánovanie rodiny, je otázkou, či by sa toto obdobie malo považovať za anomáliu, ktorá sa pravdepodobne nebude opakovať, t. j. či je v súčasnosti hustá zástavba prekážkou pozitívnejšieho demografického vývoja a klamlivým riešením krízy pôrodnosti.

Druhá demografická transformácia (DDT) predpokladá lineárnu zmenu smerom k veľmi nízkej pôrodnosti a rozmanitým typom partnerských zväzkov a rodín. Hlavným hnacím motorom týchto zmien je silná, nevyhnutná a nezvratná zmena postojov a noriem smerom k väčšej individuálnej slobode a možnostiam

sebarealizácie (Zaidi a Morgan, 2017). DDT so sebou prináša trvalo negatívny stav pôrodnosti pod úrovňou reprodukcie, množstvo iných foriem spolužitia ako manželstvo, oddelenie manželstva od plodenia detí a nestabilnú populáciu (Lesthaeghe, 2014). Na makroúrovni DDT poskytuje pohľad na to, ako sa spoločnosti vyvíjajú v čase, a zdôrazňuje úlohu ideových zmien pri vytváraní rôznych spôsobov demografického/rodinného správania. Na individuálnej úrovni rámec DDT ponúka hodnotovú orientáciu jednotlivcov ako hlavný determinant pôrodnosti a rodinného správania. Dá sa povedať, že individuálna voľba je nedotknuteľná, avšak udržateľnosť spoločnosti spochybňuje negatívna bilancia úmrtnosti (viac ľudí umiera ako sa narodí), a dokonca aj kríza stredného životného cyklu. Znamená to pravdepodobnosť zníženia budúcej populácie až o polovicu ako dôsledku demografickej dynamiky (Lutz a kol., 2001). Z tohto dôvodu bude potrebné sa zaoberať spoločensky záväznými pravidlami a normami aj vo verejnej či vládnej sfére.

Kährik a kol. (2015) rozlišujú faktory na strane ponuky, napr. podmienky priestorovej štruktúry miest, a faktory na strane dopytu, ktoré vnímajú ako kombináciu sociálno-ekonomických faktorov domácností, životného cyklu a životného štýlu. V analýze boli sledované vybrané faktory, t. j. preferencie bývania (lokalita a typ bývania), rodinný život (manželstvo, veľkosť rodiny) a preferencie v oblasti výberu zamestnania mladých dospelých, ktorí sa nachádzajú na križovatke dôležitých životných rozhodnutí.

Ravenstein (1885), jeden z prvých priekopníkov demografických štúdií, sformuloval svoj zákon migrácie a zistil, že ženy migrujú viac ako muži, najmä na krátke vzdialenosti, čo skresľuje pomer pohlaví na regionálnej úrovni. Už v 60. rokoch 20. storočia Bourdieu (1962) zistil, že mnohí muži vo vidieckych oblastiach Francúzska zostali slobodní, pretože viac žien ako mužov migrovalo. Gulczyński (2023) poukázal na to, že v Európe platí, že čím nižšia je hustota obyvateľstva v regióne, tým väčší je deficit mladých žien. Tento vzorec je najviac evidentný v Nemecku, kde bývalé východné Nemecko má najväčšiu rodovú nerovnováhu v Európe. Schact a Kramer (2016) zistili, že keď je žien málo, muži sa skôr oženia, vytvoria si rodinu a budú sexuálne verní jednej partnerke. Ich výsledky nepodporujú tvrdenia, že pomer pohlaví v prospech mužov vedie k negatívnym postojom k rodine ako dôsledku prebytku slobodných mužov.

Postsocialistické mestá v strednej a východnej Európe predstavujú hybridný typ urbanistického rozvoja, ktorý sa stále považuje za špeciálny prípad a v nedávno zintenzívnenej diskusii o európskych mestách sa o ňom hovorí len výnimočne. Jednou z hlavných výziev pre budúci urbanistický rozvoj budú dôsledky demografických zmien. Starnutie obyvateľstva, nové vzorce správania v súvislosti s pôrodnosťou a diverzifikovanejšie štruktúry domácností v súlade s DDT budú mať významný vplyv na štruktúru miest a realitné

trhy v postsocialistických krajinách, ako je to už známe v západnej Európe (Steinführer a Haase, 2007). Od 90. rokov 20. storočia prešli obytné zóny v centrách postsocialistických miest strednej a východnej Európy podstatnou materiálnou aj sociálnou transformáciou: postupnou obnovou bytového fondu v mestských centrách a vyst'ahovaním skupín s nižším sociálnym statusom, ktorých nahradila stredná a vyššia sociálna vrstva (Kährik a kol., 2015; Slavíkov a Šprocha 2023), t. j. presídlením rómskeho obyvateľstva z mestských centier do menších vidieckych obcí.

Pandémia COVID-19 zmenila pohľad na prácu z domova (home-office), alebo aspoň čiastočnú prácu z domova, ktorá sa stala prijateľnou. Umelá inteligencia má tiež potenciál v budúcnosti narušiť 5-dňový pracovný týždeň a 8-hodinový pracovný deň v centralizovaných kancelárskych štvrtiach. Vystáva teda otázka: „Ak by sa práca v kancelárii skrátila na tri alebo štyri dni v týždni, a jeden alebo dva dni v týždni by sa pracovalo z domova, ako by sa zmenil systém dochádzania do práce?“ Dostupnosť nových pracovných podmienok výrazne ovplyvňuje preferencie v oblasti práce a bývania smerom k bývaniu v menej husto osídlených oblastiach (Cole a kol., 2025). Meyerding (2017) študoval pracovné preferencie 568 študentov poľnohospodárstva v Nemecku. Zistil prítomnosť výrazných rodových rozdielov a tiež fakt, že „príjem“ a „perspektíva do budúcnosti“ sú najdôležitejšími podmienkami študentov poľnohospodárstva pri výbere zamestnania. Uprednostňujú tiež zamestnávateľa, ktorý im poskytne lepšiu „rovnováhu medzi pracovným a súkromným životom“, ako aj „vidiecke prostredie“. Je teda pravdepodobné, že poľnohospodári aj úradníci budú dávať prednosť menšej obci a bližším medzil'udským vzťahom, ktoré im tieto obce môžu poskytnúť.

Zmeny v demografii súvisiacej s miestom výkonu práce a nedostatok zamestnancov s požadovanými zručnosťami nútia zamestnávateľov k snahe lepšie pochopiť rôzne faktory, ktorými si udržia talentovaných zamestnancov. Výsledky conjoint analýzy založenej na výbere (Bussin a kol., 2017) odhalili, že najdôležitejšími zložkami celkového balíka odmien, ktoré vedú k udržaniu zamestnancov, sú finančné odmeny (benefity, výkon a uznanie, odmeňovanie, kariéra). Pre väčšinu demografických skupín boli ďalšími tromi najdôležitejšími faktormi kariérny rast, vzdelávanie a rovnováha medzi pracovným a súkromným životom. Rovnováha medzi pracovným a súkromným životom bola pritom pre generáciu Y relatívne dôležitejšia ako kariérny rast.

Pokiaľ ide o preferencie v oblasti zamestnania, Oliveira a Cordeiro (2025) zistili na základe kvantitatívneho prieskumu 241 respondentov z Brazílie vo veku od 18 do 29 rokov, že síce existujú významné rozdiely v preferenciách výberu zamestnania na základe pohlavia, rasy a dosiahnutého vzdelania, nie však podľa generačnej skupiny. Tento pohľad na druhej strane spochybnili

autori, ktorí zdôrazňujú dôležitosť uznania individuálnych rozdielov. Rauvola a kol. (2018) napríklad tvrdia, že výskum generácií treba vnímať opatrne aj preto, že neberie do úvahy individuálne rozdiely. Iní výskumníci sa okrem bežne skúmaných demografických premenných zameriavajú aj na preferencie zamestnancov v oblasti benefitov. Napríklad preferencie benefitov podporujúcich rodinu sú pravdepodobne ovplyvnené výlučne demografickými faktormi, ako je rodinný stav, počet vyživovaných osôb a zamestnanecký status (Aguinis a kol., 2005). Demel a kol. (2019) skúmali preferencie študentov na piatich univerzitách v Španielsku, Českej republike a Nemecku a dospeli k záveru, že najdôležitejšou charakteristikou preferovaného zamestnania, ktorá je rovnaká vo všetkých krajinách a na všetkých univerzitách, je perspektíva dlhodobej kariéry vo firme.

Brink a Zondag (2019) skúmali, či sa preferencie týkajúce sa charakteristík zamestnania líšia medzi tromi generačnými kohortami študentov bakalárskeho stupňa na amerických univerzitách v rokoch 1995, 2004 a 2013. Autori zistili, že význam platu a benefitov, kariérneho rastu a flexibilných pracovných podmienok postupne narastal vo všetkých troch generáciách, zatiaľ čo dôležitosť rodovej a rasovej rovnosti sa zvýšila len medzi rokmi 2004 a 2013. Esser a Linds (2018) analyzovali v období 1989 až 2015 rozdiely a podobnosti v preferenciách zamestnania v rámci ôsmich kľúčových hodnotových dimenzií v devätnástich krajinách. Ich výsledky ukázali, že dlhodobá perspektíva a zaujímavé výzvy boli vo všetkých rokoch prieskumu považované za najdôležitejšie znaky ideálneho zamestnania naprieč všetkými skupinami zamestnancov. Väčšina respondentov zároveň oceňovala aj priestor pre vlastné rozhodovanie, vysoký príjem, možnosti kariérneho rastu a spoločenskú užitočnosť práce. Tieto zistenia naznačujú, že postoj jednotlivcov k práci je formovaný kombináciou vnútorných aj vonkajších faktorov, pričom niektoré rozdiely možno vysvetliť aj rodovými špecifikami.

Životné preferencie mladých ľudí na Slovensku skúmali Cole a Murray Svidronova (2021) a Murray Svidronova a kol. (2019). Zisťovali ambície približne 700 študentov, vrátane ich predstáv o budúcom zamestnaní, bývaní a rodine. Zistili, že študenti väčšinou opisovali svoje budúce bydlisko ako malú obec ďaleko od veľkomesta, čo viedlo k zavedeniu pojmu „život na predmestí“. V generácii Z došlo k výraznému nárastu počtu študentov, ktorí chcú zostať v mestách vo „vnútrozemí“, ďaleko od veľkých miest. Pre predchádzajúca generáciu mileniálov bola typická vnímaná nutnosť odísť na krátky čas do zahraničia, čo v prípade novej generácie Z už neplatí. Táto generácia nepociťuje potrebu opustiť krajinu kvôli pracovným príležitostiam, pričom jedným z dôvodov môže byť aj fakt, že miera nezamestnanosti na Slovensku klesla z 15 % na začiatku roku 2010 na 5,1 % v januári 2025.

5.2. Demografické zmeny na Slovensku

Cieľom tohto výskumu je porozumieť demografickým zmenám obyvateľstva v produktívnom veku, t. j. vo veku 20 až 40 rokov, resp. v ranej dospelosti po ukončení vzdelania. Práve táto veková skupina bude v blízkej budúcnosti určovať vývoj v oblasti postojov k založeniu rodiny a výberu zamestnania aj miesta bydliska. Ide o najdôležitejšiu vekovú skupinu z hľadiska produktivity hospodárstva, od ktorej závisí rast a dlhodobá udržateľnosť štátu (Mariescu a kol., 2018; Bloom a Canning, 2003), a preto predstavuje dôležitý predmet výskumu. Cieľom tejto kapitoly je teda analyzovať rozdiely medzi vyjadrenými želaniami mladých dospelých, ktoré sa týkajú bývania, a realitou demografických zmien v súvislosti s obyvateľmi obcí a dochádzkových zón, vrátane rodovej nerovnováhy.

Slovensko sa delí na 8 krajov. V Bratislavskom kraji sa nachádza hlavné mesto, ktoré je zároveň jediné s parametrami skutočnej metropolitnej oblasti. Tento kraj pokrýva len 4,7 % rozlohy Slovenska. Ostatných sedem krajov možno zhruba rozdeliť, vzhľadom na ich lokalitu, na západ, stred a východ krajiny. Slovensko má približne 5,4 milióna obyvateľov a len 2 mestá s 6-ciferným počtom obyvateľov: Bratislavu (476 000) a Košice (229 000). Okrem toho sa tam nachádza 8 ďalších miest s počtom obyvateľov nad 50 000 a 62 mikropolitných miest s 10 000 až 45 000 obyvateľmi, z ktorých 42 je mimo dochádzkovej zóny väčšieho mesta. Tieto malé mestá sú teda mestskými centrami menšieho rozsahu. Na účely výskumu sme vybrali reprezentatívnu vzorku 21 mikropolitných miest (tabuľka 5.1). Niektoré sú geograficky umiestnené vo vzájomnej blízkosti, preto sme ich zlúčili do jedného mikropolitného regiónu.

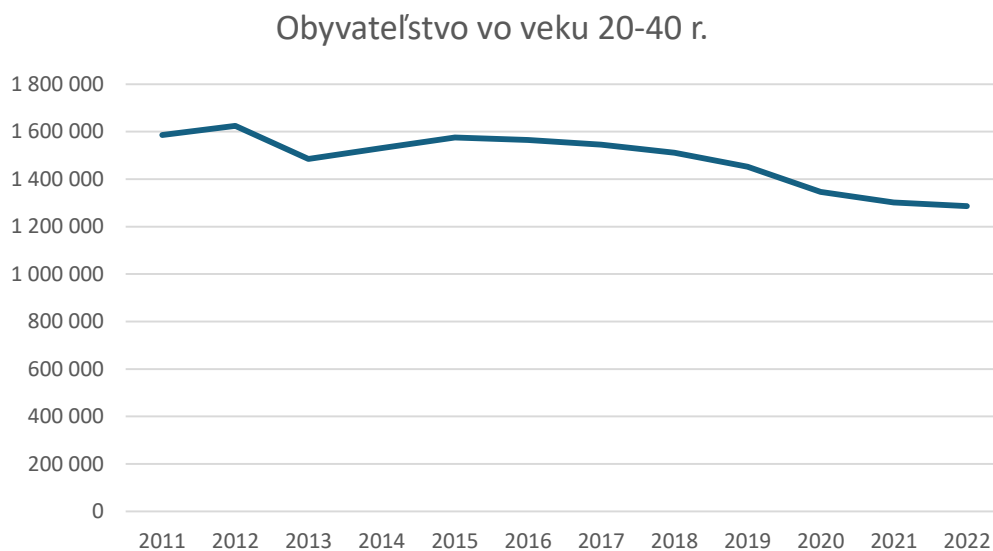
Tabuľka 5.1 Výskumná vzorka mikropolitných miest

Západ	Stred	Východ
Prievidza-Handlová-Bojnice Topoľčany-Bánovce n B. -Partizánske Levice Nové Zámky Komárno	Ružomberok-Liptovský Mikuláš Brezno Lučenec- Fil'akovo	Spišská Nová Ves-Levoča Rožňava Bardejov Humenné-Snina-Vranov n. Topľou Michalovce

Zdroj: vlastné spracovanie

Na analýzu sme využili údaje zo sociálnej poisťovne o všetkých pracujúcich osobách na Slovensku, vrátane ich dátumu narodenia, pohlavia, PSČ bydliska, PSČ zamestnania a typu pracovnej zmluvy za roky 2011–2022. Rozhodli

sme sa pre rok 2022, pretože v tomto roku predpokladáme menej skreslených údajov v súvislosti s prílevom utečencov spôsobeným vojnou na Ukrajine. Pojem „pracovná zmluva“ sa používa ako označenie pracovníka, ktorý má so zamestnávateľom uzavretú legálnu zmluvu. Na základe týchto údajov sme vo vekovej skupine 20–40 rokov pri skúmaní obdobia r. 2011 až 2022 použili filter. Pri pohľade na roky 2011–2012 vidíme na Slovensku mierny medziročný pokles počtu pracovníkov v tejto vekovej skupine (pozri obr. 5.1).

Obrázok 5.1 Celkový počet obyvateľov vo veku 20–40 rokov na Slovensku
Zdroj: vlastné spracovanie

Na ďalšiu analýzu sme použili iba údaje od osôb, pri ktorých geografickú polohu ich pracoviska bolo možné určiť na základe poštovej adresy. Osoby, ktoré žili mimo Slovenska, neboli do výskumu zahrnuté, rovnako ako všetky PSČ, ktoré nemali fyzickú polohu v rámci krajiny. Takýmto filtrovaním sa počet jednotlivcov znížil o 3,5 % v roku 2011 a o 4,6 % v roku 2022. Keďže EÚ má otvorený trh práce, môžeme predpokladať, že značný počet Slovákov žije v zahraničí.

Táto veková skupina (20 – 40 rokov) spĺňa dve dôležité kritériá: 1) výnosné zamestnanie a 2) biologický/sociálny vek najvhodnejší na reprodukciu. V dôsledku nízkej pôrodnosti došlo k prirodzenému demografickému starnutiu spoločnosti a Slovensko vstúpilo v roku 2023 do fázy „križovatky smrti“, keď zomiera viac ľudí, ako sa narodí. Ak nezohľadníme migráciu, očakáva sa, že slovenská populácia sa v priebehu nasledujúcich 20 rokov zníži v priemere

o 18 – 20 tisíc obyvateľov (Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2023). V dôsledku tohto starnutia došlo k prirodzenému poklesu populácie vo vekovej skupine 20 – 40 rokov, celkovo o 7,49 %. Použitý súbor dát však v roku 2022 vykazoval v tejto vekovej skupine pokles počtu pracovných zmlúv o 18,9 % v porovnaní s predchádzajúcimi 11 rokmi, resp. 1,53 milióna v roku 2011 a 1,23 milióna v roku 2022. Tieto údaje predstavujú skutočný pokles počtu pracujúcich osôb vo veku 20 – 40 rokov v každej oblasti a neboli upravené tak, aby zohľadňovali starnutie spoločnosti.

Údaje od Slovenskej poisťovne a Štatistického úradu SR sme následne porovnali s preferenciami celkovo ~750 študentov Univerzity Mateja Bela od roku 2012 do súčasnosti. Zdroj tejto štúdie má formu písomnej eseje, v ktorej opísali, kde sa vidia o 10 –15 rokov z hľadiska práce, životných podmienok a rodiny. Pri čítaní esejí sme zaznamenávali kľúčové slová, ktoré použili na opis budúcich očakávaní a preferencií. Dôležité je zistenie, že za posledných 15 rokov sa kľúčové slová takmer nezmenili. Tento výskum sa obmedzuje len na jednu univerzitu, ale zahŕňa študentov z celého Slovenska, a ako taký ilustruje očakávania najčastejšie vyjadrené ako dom so záhradou a prostredím vhodným pre deti. Z toho vyplynula ďalšia výskumná otázka, a to do akej miery sa tieto očakávania naplnili. Odpovede sme zisťovali a prostredníctvom sledovania zmien vo vekovej skupine 20 – 40 rokov.

Na účely nášho výskumu sme sformulovali nasledujúce výskumné otázky:

VO1 – Ako sa vybrané obce zmenili z hľadiska počtu obyvateľov vo vekovej skupine 20–40 rokov? (Skúmali sme mestské centrá aj prímestské zóny, odkiaľ obyvatelia dochádzajú do práce).

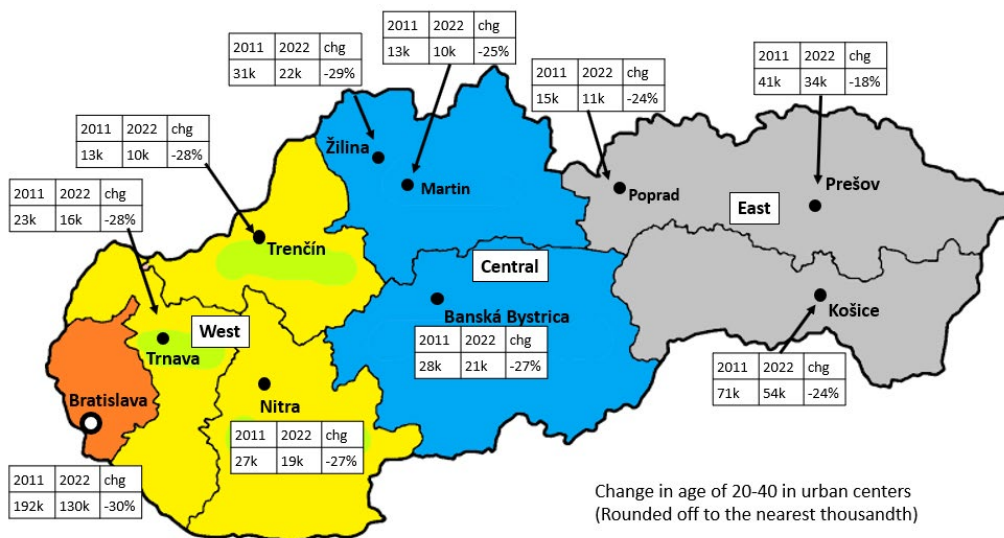
VO2 – Aké sú zmeny vo výbere typu bývania vo vekovej skupine 20–40 rokov (sídlišká so staršími socialistickými bytmi alebo samostatné rodinné domy)?

VO3 – Aká je rodová nerovnováha a pôrodnosť vo vybraných obciach vo vidieckom aj mestskom prostredí? (V snahe o prehľadnosť sme používali zovšeobecnenia ako „mužský tábor“ a „ženský tábor“ na označenie nerovnováhy väčšej ako 10 %.)

VO4 – Ako sa naplnili želania študentov, pokiaľ ide o možnosti bývania v meste a na vidieku?

Analýzu populačných zmien v kohortách pracujúcich vo veku 20 – 40 rokov sme najskôr prezentovali vo forme máp, ktoré poskytujú vizuálny prehľad o tom, kde dochádza k poklesu. Súčasťou tejto analýzy je hlavné mesto Bratislava, mestá (>50 000 obyvateľov), dochádzkové zóny, mikropolitné centrá (10 – 40 000 obyvateľov) a vidiecke oblasti. Následne sú uvedené výsledky v oblasti rodovej nerovnováhy, pôrodnosti a očakávanej dĺžky života.

Východiskovým bodom tohto výskumu boli krajské mestá a ďalšie mestá podobnej veľkosti, ktoré sme filtrovali na vekové skupiny 20 – 40 rokov s cieľom zistiť veľkosť poklesu v tejto vekovej skupine (obrázok 5.2). Ako je zrejme z obrázka nižšie, v rámci štyroch krajov má západná časť krajiny v tejto vekovej skupine najväčší pokles. Pri poklese medzi -18 a -32 % môžeme pozorovať odchod obyvateľstva z mestských centier.

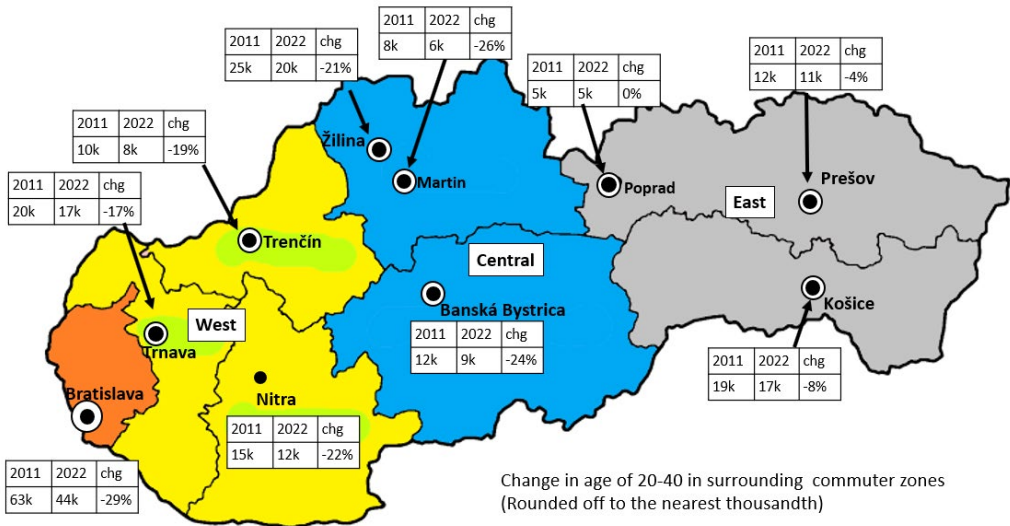
Obrázok 5.2 Zmeny v mestských centrách vo vekovej skupine 20 – 40 rokov (2011 – 2022)

Zdroj: vlastné spracovanie

Ďalej sme zisťovali mieru suburbanizácie okolitých obcí. Dochádzkovú zónu (obr. 5.3) sme obmedzili na 10 km od hranice mesta a na 15 km, ak je obec spojená s mestom štvorprúdovou diaľnicou. Takéto meranie od mestského centra možno považovať za limitujúce, no Slovensko má v porovnaní so západnou Európou stále vysokú úroveň kompaktnosti a suburbanizácia tu ešte úplne neprebehla. Obrazne povedané, poľnohospodárske družstvá sa stále nachádzajú v tesnej blízkosti mestských centier. Uvedené skutočnosti sú zároveň v súlade s našim zistením, že pokles vo vekovej skupine 20 – 40 rokov bol v dochádzkových zónach nižší ako v mestských centrách.

Na druhej strane, v Poprade, čo je mesto v blízkosti Vysokých Tatier (najobľúbenejšej turistickej atrakcie Slovenska), vo vekovej skupine 20 – 40 rokov došlo k nulovému poklesu. Takéto čísla môžu byť skreslené aj tým, že v blízkosti rekreačných oblastí Vysokých Tatier je tiež relatívne

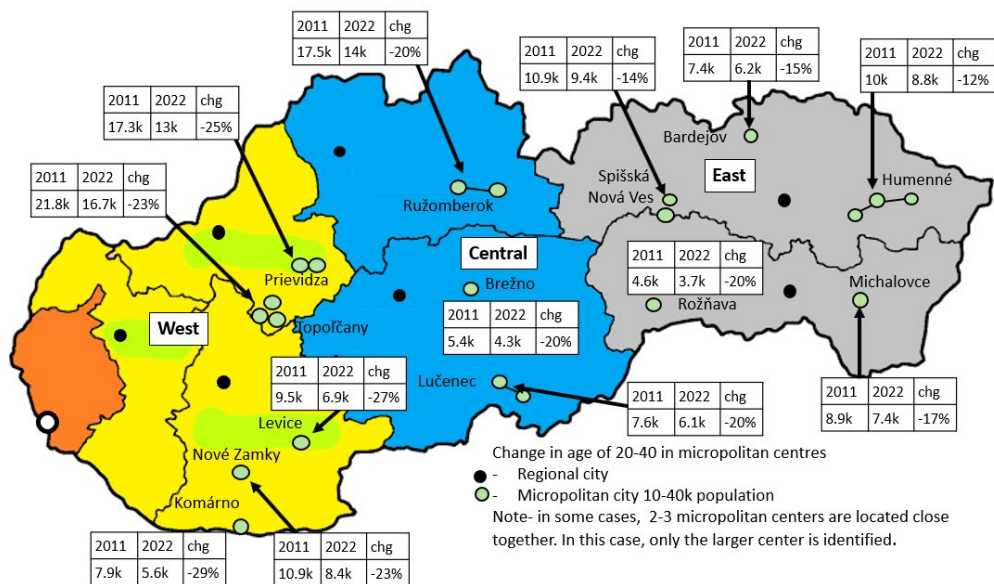
rozšírená rómska populácia, ktorej veková štruktúra je odlišná a vekový priemer nižší ako v celoslovenskom meradle. Napriek uvedeným skutočnostiam sa celkovo menší pokles zaznamenal vo východných regiónoch. Naopak, v Bratislava sme zistili najväčší pokles 29 %. Je to pravdepodobne spôsobené tým, že predmestia sa veľmi nelíšia od štvrtí v rámci hraníc mesta, t. j. na vzhľad pôsobia veľmi mestsky.

Obrázok 5.3 Zmeny v dochádzkových zónach vo vekovej skupine 20–40 rokov (2011 až 2022)

Zdroj: vlastné spracovanie

Mikropolitné centrá (obr. 5.4) sú miniatúrnymi verziami väčších miest s obcami, v ktorých sa zachoval duch socializmu, roztrúsenými vo svojom okolí. Aj v mikropolitných centrách dochádza k výraznému poklesu počtu obyvateľov vo vekovej skupine 20 – 40 rokov, no tento pokles je v rámci Slovenska konzistentnejší, teda väčšina mikropolitných centier (naprieč všetkými krajmi) zaznamenala pokles o približne 20 %.

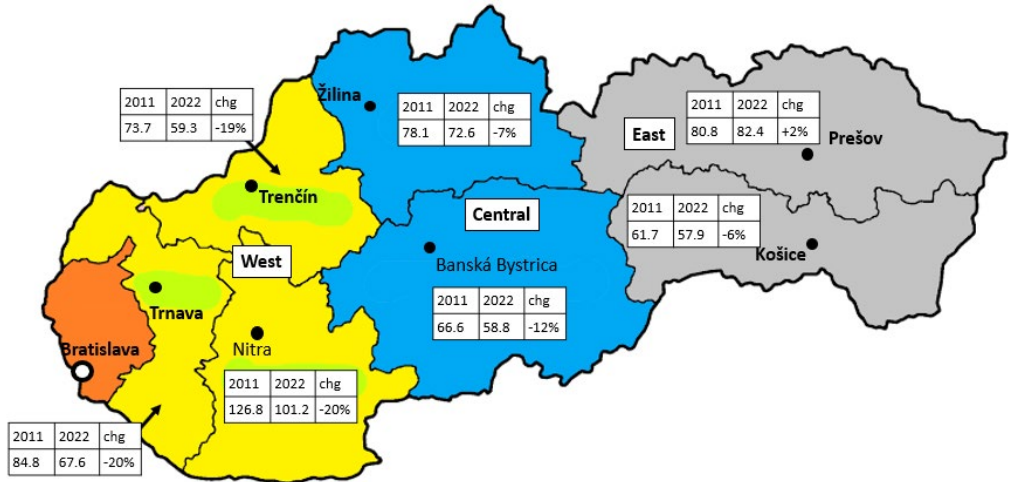

Obrázok 5.4 Zmeny v mikropolitných centrách s 10–40 tisíc obyvateľmi vo vekovej skupine 20–40 rokov (2011 – 2022)

Zdroj: vlastné spracovanie

Nakoniec sme preskúmali mestá a obce vo vidieckych oblastiach s počtom obyvateľov menej ako 10 000, ktoré sa nachádzajú mimo dochádzkových zón krajských miest (obr. 5.5). Keďže údaje zo Sociálnej poisťovne obsahovali aj PSC pracovník zamestnancov, chceli sme zistiť, či, resp. koľkí ľudia majú trvalý pobyt vo vidieckych oblastiach, ale pracujú v mestských centrách. Dospeli sme k zisteniu, že 57 % ľudí žijúcich vo vidieckych oblastiach je prepojených s nejakým typom mestského centra prostredníctvom zamestnania. Zaujímavé je, že 13,76 % sídiel inštitúcií (vládných a podnikových) sa nachádza v hlavnom meste Bratislave alebo v jej okolí, čo jej dáva vysokú úroveň primátu¹. To sa týka aj dvoch miest na východe Slovenska, ktoré sú zároveň najvzdialenejšie od hlavného mesta, teda Prešova (11,10 %) a Košíc (12,10 %). Zistili sme zároveň celkovo nižší pokles vo vidieckych oblastiach východnej časti Slovenska, pričom Prešovský kraj dokonca zaznamenal mierny nárast. Toto zistenie je v dokonca rozpore s intuitívnym predpokladom o úpadku vidieka. Treba poznamenať, že Slovensko je malá krajina s rovnomerným rozložením miest a mikropolitných centier, čo znamená, že jednotlivci sú zriedka vzdialení viac ako 30 minút od mestského centra, najmä ak cestujú autom.

¹ Zákon primátneho mesta, ktorý v roku 1939 navrhol geograf M. Jefferson, definuje primátne mesto ako mesto, ktoré je najmenej dvakrát väčšie ako druhé najväčšie mesto a viac ako dvakrát významnejšie z hľadiska ekonomiky, politiky, kultúry, vzdelávania a vnútornej migrácie.

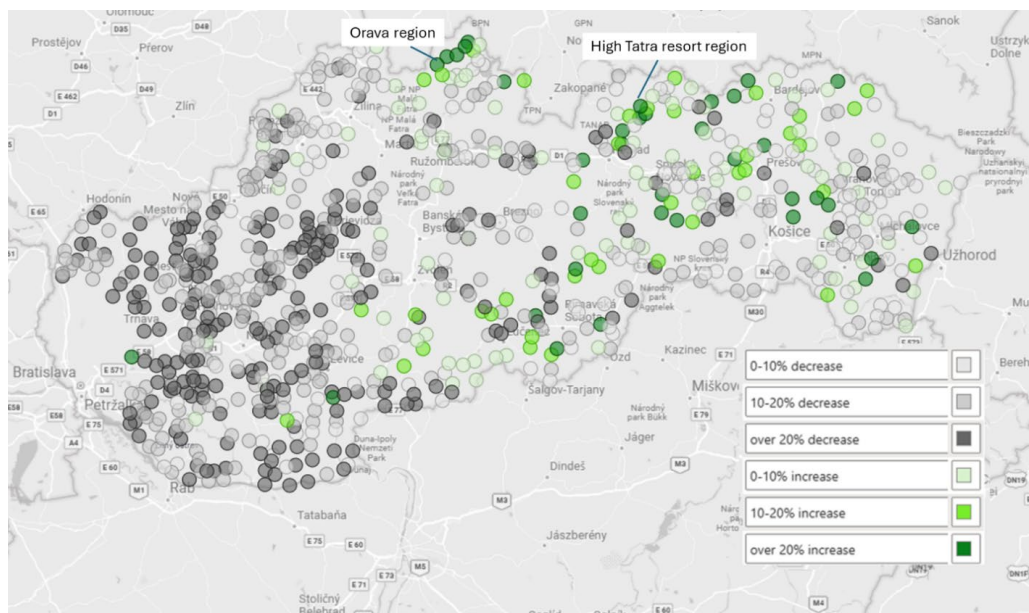

Obrázok 5.5 Zmeny vo vidieckych oblastiach vo vekovej skupine 20–40 rokov (2011 – 2022)

Zdroj: vlastné spracovanie

Pomocou PowerBI sme zmapovali aj demografické zmeny vo vidieckych oblastiach podľa jednotlivých obcí, resp. poštových smerovacích čísel obcí s počtom obyvateľov od 200 do 10 000 (obr. 5.6). Výsledkom bola nesúhlasná mapa (odporujúca predchádzajúcim zisteniam), na ktorej je pokles počtu obyvateľov ovplyvnený faktormi, ktoré nie sú čisto ekonomické. Najväčší pokles počtu obyvateľov vo vidieckych oblastiach je tu totiž zaznamenaný na západe Slovenska mimo Bratislavu. V niektorých týchto vidieckych oblastiach sa nachádzajú obce, ktoré zásobovali v súčasnosti už v danom regióne neexistujúce priemyselné odvetvia (napr. ťažba uhlia, výroba zbraní, textilný priemysel atď.). Ľudia vo veku 20 až 40 rokov sa pravdepodobne začali orientovať skôr na sektor služieb s pracovnými príležitosťami mimo týchto oblastí. Môžeme predpokladať, že tieto vidiecke oblasti preto starnú rýchlejším tempom ako ostatné, s nízkou rýchlosťou presunu vlastníctva nehnuteľnosti zo staršej na mladú generáciu. Tieto oblasti teoreticky nie sú od mestských centier vzdialené natoľko, aby došlo k takému prudkému poklesu, napriek tomu k nemu v praxi došlo. Preto je potrebný ďalší výskum, aby sa zistilo, prečo je to tak. Nárast počtu obyvateľov je možné pozorovať hlavne vo východnej časti krajiny, kde je vyššia koncentrácia rómskej komunity s vyššou pôrodnosťou. Počas socializmu existovala politika asimilácie a kontroly rómskeho obyvateľstva prostredníctvom núteného presídľovania, z veľkej časti do mestských oblastí.

Po skončení éry socializmu viedla džentrifikácia² k zvratu a opätovnému vzniku rómskych osád vo vidieckych oblastiach (Růžička, 2018). Aj podľa Szilvasi ho (2016) bolo po roku 1989 v dôsledku postsocialistickej privatizácie bývania a džentrifikácie miest mnoho Rómov postupne vysídlených do segregovaných vidieckych osád, čo posilnilo ich priestorové a sociálne vylúčenie na východnom Slovensku.

Obrázok 5.6 Zmena poštových smerovacích čísel obyvateľov vidieckych obcí s počtom obyvateľov 200 – 10 000 vo vekovej skupine 20 – 40 rokov
Zdroj: vlastné spracovanie

Zozbierali sme tiež údaje s cieľom zistiť mieru úbytku obyvateľstva v porovnaní medzi hlavným mestom a západným, stredným a východným Slovenskom (tabuľka 5.2). Údaje naznačujú rastúci trend smerom k odchodu do miest. V prípade cenovo dostupného bývania to nie je až taký problém, keďže v mestských centrách sa nachádza množstvo panelových bytov v bytových domoch z čias socializmu: vzhľadom na priemerné platy, splátky hypoték a možnosti dopravy zostávajú najlacnejšou možnosťou kúpy nehnuteľnosti.

2 Súbor lokálnych sociálno-kultúrnych zmien, ktoré sú dôsledkom toho, keď bohatší ľudia nakupujú nehnuteľnosti na bývanie v dosiaľ menej prosperujúcich spoločnostiach. V nadväznosti na džentrifikáciu rastie priemerný príjem a klesá priemerná veľkosť rodiny v spoločnosti, čo môže viesť k vytlačeniu nízkopríjmových vrstiev obyvateľstva (z dôvodu zvýšeného nájomného a vyššej ceny domov).

Pokles počtu obyvateľov vo veku 20 až 40 rokov je menej výrazný na východe, ktorý je ďalej od kozmopolitnejšieho západu, hlavného mesta a priemyselnej zóny v rámci trojuholníka Bratislava-Žilina-Nitra. Vidiecke oblasti majú taktiež nižšiu úroveň demografického poklesu, hoci to môže byť čiastočne spôsobené tesnosťou dochádzkových zón. Môžeme zároveň predpokladať, že existuje určitá miera dochádzania z predmestských a mimomestských oblastí do mestského centra.

Tabuľka 5.2 Percentuálna zmena vo vekovej skupine 20–40 rokov (2011 – 2022)

	Bratislava	Západ	Stred	Východ	Spolu
Mesto	-29,8 %	-26,7 %	-26,7 %	-21,8 %	-27,8 %
Dochádzková zóna	-28,67 %	-19,0 %	-22,5 %	-6,47 %	-21,2 %
Mikropolitné centrá	-	-25,7 %	-19,3 %	-14,7 %	-21,1 %
Vidiek	-	-20,1 %	-9,1 %	-1,6 %	-12,7 %
Spolu	29,31 %	-22,1 %	-17,3 %	-10,9 %	-20,0 %

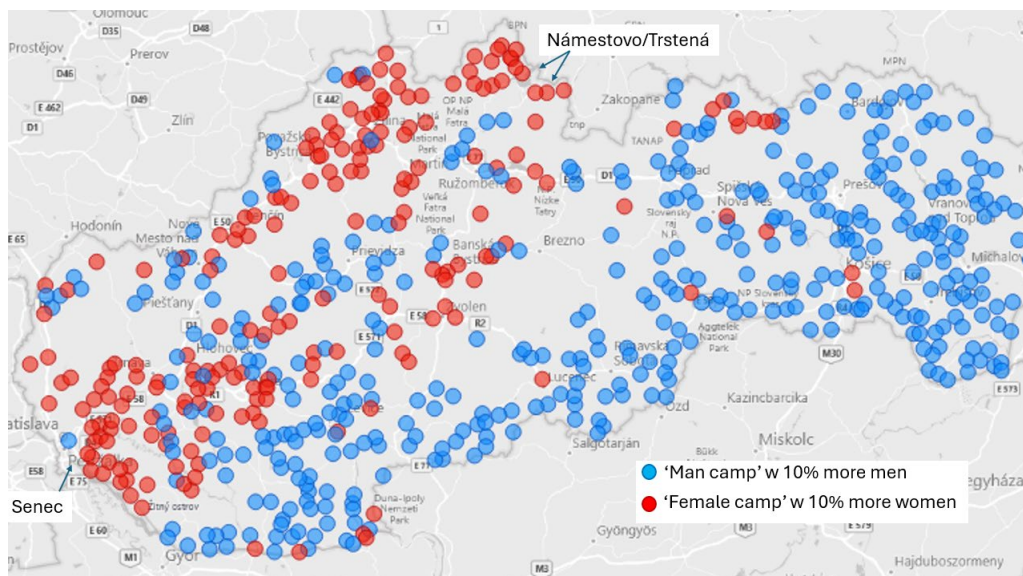
Zdroj: vlastné spracovanie

5.2.1. Rodová nerovnováha a pôrodnosť

Keďže sme sa v rámci tejto analýzy snažili identifikovať negatívne externé vplyvy v rámci obce, údaje zo sociálnej poisťovne nám umožnili zisťovať nerovnováhu na základe miesta určeného poštovým smerovacím číslom a vekovej skupine (20 – 40 rokov). Ak obec vykazovala viac ako 10 percentnú rodovú nerovnováhu, tieto oblasti sme označili ako „tábor mužov“ alebo „tábor žien“. Z výskumnej vzorky sme vyradili obce, ktoré mali celkový počet obyvateľov nižší ako 200. Všetky skúmané obce sú znázornené na obrázkoch 5.7 a 5.8.

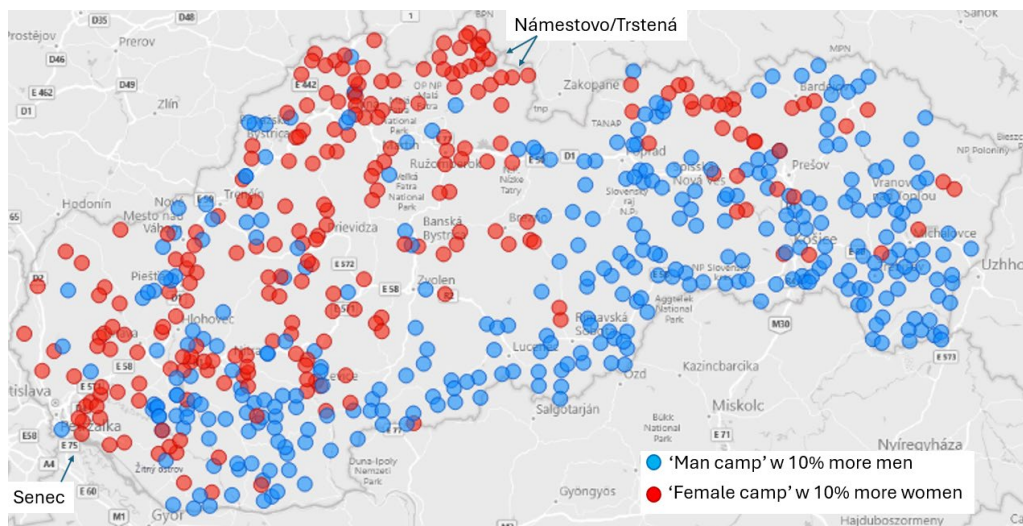
Ako sa dalo očakávať, najväčšia rodová nerovnováha v prospech žien je v Bratislavskom regióne, pričom v roku 2022 sa táto nerovnováha zmiernila. „Tábory žien“ sa nachádzajú aj pozdĺž hlavných diaľničných koridorov medzi Bratislavou a Žilinou (D1) a Nitrou (R1), teda na západe Slovenska. „Tábory mužov“ sa nachádzajú predovšetkým vo vidieckych oblastiach, najmä na juhu a východe Slovenska“. Počet „táborov mužov“ sa v rámci obdobia 2011 – 2022 znížil o 16,7 %, zatiaľ čo počet „táborov žien“ sa zvýšil o 5,4 %.

Posledná časť tejto analýzy sa zamerala na mieru pôrodnosti žien na Slovensku, ktorú bolo možné analyzovať až po úroveň okresov alebo krajov. Východná časť Slovenska má mierne vyššiu mieru pôrodnosti (~1,65 – 1,7 detí na ženu). Táto vyššia úroveň pôrodnosti je spôsobená väčšou rómskou populáciou, ktorá má tendenciu mať viac detí, v priemere 2,1 dieťaťa na ženu (Šprocha a Bleha, 2018). Ak vylúčime východné kraje (Prešovský, Košický),

Obrázok 5.7 Rok 2011 – „tábory mužov“ a „tábory žien“ vo vekovej skupine 20 – 40 rokov

Zdroj: vlastné spracovanie

Obrázok 5.8 Rok 2022 – „tábory mužov“ a „tábory žien“ vo vekovej skupine 20 – 40 rokov

Zdroj: vlastné spracovanie

pôrodnosť v západnej/centrálnej časti krajiny klesá na ~1,45 dieťaťa na ženu. Pri porovnaní „táborov žien“ s miery pôrodnosti bola zistená anomália v troch okresoch, ktoré mali vysoký počet „táborov žien“ a zároveň vyššiu ako priemernú pôrodnosť. Námestovo (~1,9–2,0 dieťaťa na ženu) a Tvrdošín (~1,7–1,8 dieťaťa na ženu) sú horské mestečky na severe Slovenska. Tieto oblasti v historickom regióne Orava majú silné kultúrne tradície a náboženské normy spojené s rodinou. A hoci existuje všeobecný predpoklad, že keď ženy výrazne prevyšujú počet mužov, výsledkom je znížená pôrodnosť (Schacht a kol., 2016; Pettay a kol., 2021), táto anomália ho vyvracia a naznačuje, že v hre môžu byť aj iné faktory. Napríklad Senec (~1,7–1,9 dieťaťa na ženu) je urbanizovaná prímestská oblasť Bratislavy, ktorá má úplne odlišnú dynamiku a tiež aj nadpriemernú pôrodnosť. Tieto tri komunity sú označené na mapách vyššie.

5.2.2. Očakávania mladých dospelých verzus realita demografických zmien

Po páde socializmu sa rýchlo objavil odpor voči bytom v tzv. panelákoch, ktoré boli považované za jeden zo symbol minulej éry. Zároveň bolo zrejmé, že je nereálne ich kompletne odstrániť a nahradiť novostavbami. Panelové byty mali byť pôvodne dočasným riešením bývania so životnosťou 50 – 60 rokov (Zarecor, 2011). Hĺbkové rekonštrukcie predĺžili ich životnosť na 80 – 100 rokov, príp. aj viac. Väčšina bytov dostala vonkajšiu izoláciu a prešla mnohými vnútornými úpravami, vďaka čomu sú tieto staršie stavby pretrvávajúcou alternatívou k novším budovám (Tallis, 2019).

V snahe zistiť mieru odporu voči bytom z obdobia socializmu vo vekovej skupine 20 – 40 rokov, preskúmali sme na sídliská v každom krajskom meste s prevahou panelových domov z 60. – 80. rokov (tabuľka 5.3). Najväčší pokles bol zaznamenaný v Petržalke, ktorá je s rozlohou 28,68 km² najväčším sídliskom z obdobia socializmu nielen na Slovensku, ale dokonca v celej strednej Európe. Časť poklesu možno pripísať zníženiu obsadenosti bytov po odchode dospelých detí, a tiež nárastu rozvodovosti, v dôsledku čoho si partneri hľadajú samostatné bývanie. Panelákový byt tak ponúka najlacnejšiu alternatívu pre záujemcov o kúpu s jedným príjmom. Ako je uvedené v kapitole 1, slovenské mestá majú nižší počet obyvateľov a viac bytových jednotiek. Možno teda predpokladať, že počet osôb na jednu bytovú jednotku v porovnaní s obdobím socializmu klesá.

Tabuľka 5.3 Zmeny vo vekovej skupine 20–40 rokov vo vybraných obciach s prevahou panelových domov z obdobia socializmu v slovenských mestách (2011–2022)

Mesto	Lokalita	Sídliisko	2011 celkom	2022 celkom	Zmena v %
Bratislava	Hl. mesto	Petržalka	53,9 tis.	35 tis.	-35,1 %
Trnava	Západ	Prednádražie	14,7 tis.	10,8 tis.	-26,7 %
Trenčín	Západ	Juh*	9,1 tis.	6,75 tis.	-25,7 %
Nitra	Západ	Chrenová	24,8 tis.	18,2 tis.	-26,4 %
Žilina	Stred	Vlčince	6,6 tis.	4,1 tis.	-38,2 %
B. Bystrica	Stred	Sásová	7,4 tis.	5,7 tis.	-22,2 %
Prešov	Východ	Sekčov	14,6 tis.	11,1 tis.	-24,1 %
Košice	Východ	Nad Jazerom	7,4 tis.	5,1 tis.	-32,0 %

*o 10% viac žien v r. 2011

Zdroj: vlastné spracovanie

Vyššie uvedené zistenia sú v rozpore s preferenciami študentov, ktoré vyplývajú z dlhodobého prieskumu študentských esejí (2011–2024). Približne 1/3 respondentov prieskumu boli muži, 2/3 ženy. Priemerný vek tejto kohorty je 19 – 21 rokov. Väčšina respondentov pochádza z miest (mikropolitných centier), z toho približne 15 % z Banskej Bystrice a okolia. V rokoch 2020 –2023 bolo približne 20 % opýtaných študentov z východnej Európy (Rusko, Bielorusko, Ukrajina, Kazachstan). Keďže ide o dlhodobý prieskum esejí so začiatkom v r. 2011, môžeme pozorovať zmeny medzi generáciou X a generáciou Z. Súčasťou prieskumu zo skoršieho obdobia boli aj otázky týkajúce sa úvah o hľadaní práce v zahraničí. Študenti generácie X boli viac nezávislí a mali väčšiu tendenciu vycestovať mimo Slovenska, aby si našli platené zamestnanie alebo zarobili peniaze krátkodobou brigádou (najmä vo Veľkej Británii). Po roku 2014 bola otázka o práci v zahraničí z prieskumu vynechaná, pretože väčšina študentov necítila potrebu pracovať v inej krajine.

Na základe prieskumov môžeme respondentov mužského pohlavia definovať ako nositeľov tradičnej predstavy, že budú živiteľmi svojej budúcej rodiny. Očakávajú najvyšší príjem spomedzi jej členov, a to v najvyššom príjmovom kvartile. Väčšina z nich sa chce stať manažérmi, no len málokto vedie pomenovať, aký podnik budú riadiť. V prieskume taktiež respondenti mužského pohlavia odmietli prácu s nižším spoločenským statusom (hoci často vyšším príjmom, napr. prácu pri výrobnnej linke); prevažne si vyberajú zamestnanie s vyšším spoločenským statusom, aj keď je plat nízky. Existuje teda nesúlad medzi očakávaniami a realitou. Respondentky preferujú pracovné pozície v strednom manažmente alebo v administratíve, napríklad

v účtovníctve. Väčšina respondentiek takisto očakáva, že ich manželia budú hlavnými živiteľmi rodiny.

Autá, po ktorých typicky túžia najmä muži, sa v prieskume spomínali menej často a výber značiek bol pomerne konzervatívny. Namiesto toho je prioritou všetkých respondentov rodinný dom so záhradou a bazénom, ktorý sa nachádza v blízkosti mesta na Slovensku, nie však hlavného mesta Bratislavy. V neskorších rokoch prieskumu sa frekventovanou súčasťou opisu domu stala charakteristika „novostavba typu bungalov“. Pokiaľ ide o deti, ideálny počet je dve, s miernou preferenciou chlapcov. Aj študentky (respondentky), podobne ako ich mužskí kolegovia, chcú žiť v blízkosti mesta (nie však Bratislavy), v rodinnom dome so záhradou a bazénom. Chcú mať ideálne dve deti, pričom prvé dieťa by malo byť chlapec.

Respondenti z východoeurópskych krajín študujúci na Slovensku sa od domácich respondentov odlišujú tým, že preferujú život vo veľkomeste a nie na Slovensku. Keďže ich životy sú v pohybe, nemajú jasnú predstavu o tom, ako by mala vyzeráť ich domácnosť. Miesto toho sa sústreďujú na cestovanie a prácu.

Keď to zhrnieme, respondenti prieskumu opisujú to, čo by sa dalo považovať za typickú „jadrovú rodinu“. Túžia po bývaní v rodinnom dome, teda v štvrti s nízkou hustotou obyvateľstva, v tesnej blízkosti menšieho metropolitného centra. Mnohí študenti predpokladajú, že ich pracovisko sa bude nachádzať v centre mesta, na rozdiel od domu, ktorý by mal byť v malom meste (resp. na predmestí). To vedie k predpokladu nutnosti dochádzania autom, ktoré nie je za daných okolností vnímané ako negatívum.

Respondenti preferujú vlastný pozemok s vlastným domom, ktorého exteriér najčastejšie opisujú pomocou pojmov ako záhrada, bazén, grilovanie atď. Druhým najčastejším slovom, ktoré používali mileniáli, bol „bazén“, zatiaľ čo generácia Z najčastejšie uvádzala slovo „bungalov“. Bazén, ktorý je v miernom podnebí Slovenska relatívne zbytočný, ilustruje túžbu po vonkajšom priestore, kde sa môžu stretávať pozvaní priatelia. Naznačuje tiež atraktívne prostredie na hranie pre deti. Treba poznamenať, že „nafukovacie“ bazény sú veľmi obľúbeným letným tovarom a sú pomerne lacné.

Bungalov je znakom túžby žiť v „jadrovej rodine“ s manželom/manželkou a dvoma deťmi. Ilustruje tiež preferenciu ľahkej údržby a nízkej spotreby energie. Tento typ bývania sa výrazne líši od ideálu predchádzajúcej generácie baby boomers, ktorá opúšťala (staro)rodičovské domy na vidieku a sťahovala sa do „panelákov“ vo väčších mestách. Ďalšou možnosťou bolo postaviť si väčší viacgeneračný dom v malom meste, no takéto domy sú z dnešného hľadiska pomerne neefektívne. V samostatnom prieskume bola položená otázka týkajúca sa možnosti žiť vo viacgeneračnom dome, pričom väčšina študentov

túto možnosť odmietla. Veľmi málo študentov (asi 5 %) uviedlo, že preferujú bývanie v mestskom prostredí s tým, že ich predstavou je luxusný byt alebo penthouse.

Väčšina študentov – respondentov má predstavu, že budú nejakým typom manažéra s pracovným stolom a počítačom vo vlastnej kancelárii. Chýbalo však povedomie o pracovnej náplni či požiadavkách na danú pozíciu. Preto je potrebné brať ich očakávania o živote vo väčších mestách s rezervou.

Keď sa Slováci presťahujú do iného mesta, sú povinní oficiálne nahlásiť zmenu adresy. Napriek tomu to mnohí neurobia a vnímajú napr. presťahovanie do veľkého mesta ako dočasné. Na ilustráciu uvádzame nasledovné skutočnosti: v Bratislave sme na základe štatistík identifikovali 56 000 neobývaných bytov, avšak po zohľadnení spotreby elektrickej energie sa tento počet znížil na 18 000 (The Prime, 2024), čo naznačuje vysoký počet nelegálnych prenájmov. Každý týždeň sa v piatok vytvárajú dlhé dopravné zápchy smerom z Bratislavy a v pondelok ráno naopak smerom do Bratislavy, čo naznačuje návrat mnohých do miesta ich bydliska po skončení pracovného týždňa.

Zhrnutie

V tejto kapitole sme zdôraznili rozdiely medzi deklarovanými očakávaniami mladých dospelých a skutočnosťou demografických zmien týkajúcich sa obyvateľstva obcí a dochádzkových zón, vrátane rodovej nerovnováhy. Ako mladí dospelí vo veku 20 až 40 rokov alebo na začiatku dospelosti po ukončení vzdelania si vytvárajú životné vzorce týkajúce sa založenia rodiny, výberu zamestnania a miesta bydliska.

Socialistická éra v bývalom Československu zanechala v oboch nástupníckych krajinách (v Česku aj na Slovensku) dva odlišné typy životných podmienok: 1) mestské centrá s výškovými panelovými domami a staršími stredne vysokými tehlovými domami a 2) vidiecke oblasti s rodinnými domami, vrátane mnohých viacgeneračných. „Dilema“ medzi bytom v paneláku a rodinným domom ilustruje očakávania dvoch generácií. V čase socialistického režimu bol panelový dom žiadaným spotrebným tovarom, ktorý po umožňoval a podporoval vysokú pôrodnosť. Čo je ešte dôležitejšie, systém pridelovania bytov podľa počtu detí v istom zmysle menil životný cyklus tým, že znižoval dôležitosť snahy zabezpečiť bývanie pre budúcu rodinu, resp. posúval ju na nižšiu priečku za plodením detí. Výsledkom bol princíp „najprv deti, potom byt“ namiesto dnešnej normy s opačným poradím priorít. Nebezpečenstvo

takéhoto prístupu spočívalo v možnosti zostarnutia pred získaním vlastníctva danej nehnuteľnosti.

S ukončením prechodného obdobia po zmene režimu sa mestá a obce presúvajú k novším možnostiam bývania, ktoré dopĺňajú pôvodnú ponuku: ide o nové byty v centrách miest a tiež o nízkoenergetické domy typu bungalovov na predmestiach.

Hlavným zistením nášho prieskumu analyzujúceho študentské eseje je teda fakt, že najrozšírenejšou preferenciou vysokoškolských študentov je bývanie v rodinnom dome so záhradou a založenie jadrovej rodiny s dvoma deťmi. Keďže väčšina krajín zápasí so starnutím obyvateľstva v dôsledku nízkej pôrodnosti, je dôležité zohľadniť demografické zmeny vzhľadom na dôležitú skupinu obyvateľstva v produktívnom/reprodukčnom veku medzi 20 a 40 rokmi. Preto sme si položili otázky týkajúce sa trendov v tejto vekovej skupine a skúmali sme ich na základe údajov zo sociálnej poisťovne. Podľa zovšeobecnených prieskumov v rámci EÚ je hlavným predpokladom neustále sa zvyšujúca miera urbanizácie. Fatálnou domýšľavosťou geokonómov a urbanistov je snaha riadiť tento rast a predstierať, že je to v súlade s preferenciami mladej generácie. Z esejí našich respondentov vyplýva, že to neplatí, resp. nie všade a pre všetkých.

Zo skúmania zmien v rokoch 2011 až 2022 vyplýva, že v mestských centrách došlo k väčšiemu poklesu počtu obyvateľov vo veku 20 až 40 rokov v porovnaní s prímestskými zónami, menšími mestami a vidieckymi oblasťami, čo poskytuje odpoveď na výskumnú otázku VO1: „Ako sa zmenili vybrané obce z hľadiska počtu obyvateľov vo vekovej skupine 20 až 40 rokov?“.

Komunity v panelových bytoch v týchto oblastiach tiež strácajú svoju mladícku vitalitu, pretože rýchlosť presunu vlastníctva bytov na mladšiu generáciu je pomerne statická, t. j. pôvodní vlastníci chcú zo starnúť v obciach, v ktorých žili celý život. To je zároveň odpoveď na VO2, ktorá sa týka zmien v ponuke rôznych typov bývania. Počas socializmu boli alternatívou k panelovým bytom vidiecke obce s veľkými viacgeneračnými domami. V 80. rokoch 20. storočia začala bytová politika postupne nenápadne prechádzať od centrálne plánovaných komunít k povoľovaniu individuálneho vlastníctva a výstavby rodinných domov (Faltan a Dodder, 1995). Tento posun zároveň stále reflektoval slovenské spoločenské normy zdôrazňujúce súdržnosť a podporu rodiny. Život vo viacgeneračných domácnostiach umožňoval zdieľanie zodpovednosti, ekonomickú efektívnosť a zachovanie rodinných tradícií (Cohn, 2010). Vidiecke domy zároveň umožňujú vyššiu mieru vzájomnosti a zdieľanie statkov, pričom medzigeneračný vlastníctva má potenciál zvýšiť počet mladých dospelých.

Pokiaľ ide o VO3, identifikovali sme oblasti s rodovou nerovnováhou a definovali sme pôrodnosť v týchto oblastiach. Historicky boli mestá atraktívne najmä pre ženy, čo spôsobovalo rodovú nerovnováhu. Naše zistenia to stále potvrdzujú, hoci vo východnej časti krajiny v menšej miere. Bratislavský kraj má v súlade s očakávaním veľkú koncentráciu „táborov žien“ (oblastí s prevahou žien v populácii), no vysokú koncentráciu „táborov žien“ sme zistili aj v blízkosti česko-poľsko-slovenskej hranice. Koncentrácia „táborov mužov“ sa naopak nachádza na juhu a vo vidieckych oblastiach na východe, v poľnohospodársky orientovanom prostredí. Pôrodnosť je pritom skreslená vyšším zastúpením rómskej komunity na východnom a strednom Slovensku. Keď sme sa zamerali výlučne na západné Slovensko, zistili sme, že pôrodnosť je nižšia ako optimálna, čo naznačuje budúce problémy. Zistili sme tiež dve zaujímavé anomálie, keď tri okresy mali viac „táborov žien“ a zároveň vyššiu pôrodnosť v porovnaní s okolitými oblasťami.

Pri pohľade na preferencie našich respondentov uvedené v prieskume esejí a vzhľadom na VO4 („Ako sa naplňajú vyjadrené želania študentov týkajúce sa možnosti bývania v meste a na vidieku?“) výskum naznačuje, že mladí dospelí hľadajú možnosti bývania mimo socialistických panelových domov. To je možné pozorovať na poklese počtu zástupcov tejto vekovej skupiny medzi obyvateľmi tohto typu nehnuteľností. Pomerne novým fenoménom je dnes vznik nových predmestských komunít, ktorý je umožnený rozvojom parcelácie, t. j. možnosti kúpiť veľký pozemok, rozparcelovať ho na menšie pozemky s potrebnou infraštruktúrou, vybudovať nové ulice, postaviť domy, poskytnúť vhodné finančné možnosti kvalifikovaným kupujúcim, a to všetko s menším počtom byrokratických prekážok ako v minulosti. Ak by si to respondenti nemohli dovoliť, v mestách pokračuje bytová výstavba, kde sú nové byty nepochybne estetickjšie ako brutalistická architektúra, ktorá bola bežná počas socializmu.

Pracovné ambície študentov uvedené v esejach sú pomerne nejasné, väčšinou ide o kancelárske práce vrátane využívania IKT, ktoré sa dajú vykonávať rôznymi flexibilnými formami (napr. práca z domu, resp. teleworking, práca na živnosť a pod.). To znamená, že miesto výkonu práce môže byť relatívne vzdialené od miesta bydliska, najmä ak dochádzanie do práce nie je vnímané ako problém. COVID-19 zmenil koncepciu priestorovej orientácie pracovného prostredia na kancelárie a umelá inteligencia sľubuje, že tento trend bude pokračovať. Je preto pravdepodobné, že kancelárske štvrte v centrách miest sa budú decentralizovať, pretože ľudia budú potrebovať priestor na individuálnu či skupinovú prácu s rozmanitejšími úlohami a vyššími nárokmi na flexibilitu prostredia a pohybu. V dôsledku toho sa zase zníži potreba zhromažďovania veľkého počtu ľudí vo vysokých kancelárskych budovách, čo pravdepodobne

ešte viac oslabí tradičný koncept pevnej pracovnej dobu od 9 do 17 a dôjde k jej ďalšiemu uvoľňovaniu.

Literatúra

- Aguinis, H., Beaty, J. C., Boik, R. J., & C.A. Pierce, C., A. (2005). Effect size and power in assessing moderating effects of categorical variables using multiple regression: A 30-year review. *Journal of Applied Psychology*, 90(1), 94-107. doi: 10.1037/0021-9010.90.1.94
- Antonescu, D. (2014). Regional development policy in context of Europe 2020 Strategy. *Procedia Economics and Finance*, 15, 1091–1097. doi: 10.1016/S2212-5671(14)00561-9
- Ascani, A., Crescenzi, R., & Iammarino, S. (2012). *Regional economic development. A Review*, SEARCH WP01/03, Retrieved from <https://www.ub.edu/searchproject/wp-content/uploads/2012/02/WP-1.3.pdf>
- Avdeev, A., et al. (2011). Populations and demographic trends of European countries, 1980-2010. *Population*, 66(1), 9-129. doi: 0.1353/pop.2011.0011
- Balsalobre-Lorente, D., Sinha, A., Driha, O. M., & Mubarik, M. S. (2021). Assessing the impacts of ageing and natural resource extraction on carbon emissions: a proposed policy framework for European economies. *Journal of Cleaner Production*, 296, 1-18. Retrieved from https://mpra.ub.uni-muenchen.de/108159/1/MPRA_paper_108159.pdf
- Barrett, P., Treves, A., Shmis, T., & Ambasz, D. (2019). *The impact of school infrastructure on learning: A synthesis of the evidence*. Washington: International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. Retrieved from https://www.researchgate.net/profile/Alberto-Treves/publication/332133260_Access_to_Education_Infrastructure/links/5cf83ed192851c4dd02c3a69/Access-to-Education-Infrastructure.pdf
- Benčina, J., Kozjek, T., & Rakar, I. (2021). Assessment of the Quality of Governance and Competitiveness at the Local Level: The Case of Slovenian Municipalities. *The NISPAcee Journal of Public Administration and Policy*, 14(1), 9-35. doi: 10.2478/nispa-2021-0001
- Berisha, E., Caprioli, C., & Cotella, G. (2022). Unpacking SDG target 11.a: What is it about and how to measure its progress? *City and Environment Interactions*, 14, doi: <https://doi.org/10.1016/j.cacint.2022.100080>
- Bilevičienė, T., Bilevičiūtė, E., & Drakšas, R. (2016). Employment as a factor of life quality. *Journal of International Studies*, 9(3), 203-216. doi: 10.14254/2071-8330.2016/9-3/16
- Borma, A. (2014). Integrated

- approach to development in the European Union vision. *SEA-Practical Application of Science*, 2(04), 463–472.
- Bloom, D. E., Canning, D., Sevilla, J., & Population Matters. (2003). *The demographic dividend: A new perspective on the economic consequences of population change* (MR-1274-WFHF/DLPF/RF/UNPF). RAND Corporation. Retrieved from <https://www.loc.gov/item/2021761176/books.google.com+14hdl.loc.gov+14jstor.org+14>
- Bourdieu, P. (1962). Célibat et condition paysanne. *Études Rurales*, 5-6, 32–135. Retrieved from https://www.persee.fr/doc/rural_0014-2182_1962_num_5_1_1011
- Brink, K. E., & Zondag, M. M. (2021). Examining job attribute preferences across three generational cohorts. *Journal of Career Development*, 48(1), 60-72. doi: 10.1177/0894845319837384
- Bussin, M. H., Pregolato, M., & Schlechter, A. F. (2017). Total rewards that retain: A study of demographic preferences. *SA Journal of Human Resource Management*, 15(2), 1-10. doi: 10.4102/sajhrm.v15.804
- Capello, R. (2011). Location, regional growth and local development theories. *Aestimum*, 58(1), 1–25. doi: 0.13128/Aestimum-9559
- Cohn, D. (2010). *Multi-Generational Households in Europe*. Pew Research Center. Retrieved from <https://www.pewresearch.org/social-trends/2010/10/08/multi-generational-households-in-europe/>
- Cole, D., & Svidroňová, M. M. (2021). Are small towns doomed to decline? The case of a post-socialist CEE country. *Post-Communist Economies*, 33(2), 1-23. doi: 10.1080/14631377.2021.1886786
- Cole, D., Svidroňová, M. M., Gubalová, J. and Strnáďová, P., (2025). The urban/rural community divide based on a geo-economic perspective: An analysis of work contracts in Slovakia. *Quaestiones Geographicae*, 44(2), 137-147. doi: 10.14746/quageo-2025-0019
- Cole, D., Svidroňová, M. M., & Muthová, N. J. (2025). Rural versus urban living: Gens Y and Z in Slovakia. *Cities*, 161(1), doi: 10.1016/j.cities.2025.105927
- Cooley, T. F., Henriksen, E., & Nusbaum, C. (2019). The growth-cost of demographic change in Europe. *Review of Economic Dynamics*, 1352, 1-30. Retrieved from <https://fondazionecerm.it/wp-content/uploads/2019/10/The-Growth-Cost-of-Demographic-Change-in-Europ.pdf>
- Cuesta, A., Glewwe, P., & Krause, B. (2016). School infrastructure and educational outcomes: a literature review, with special reference to Latin America. *Economia*, 17(1), 95-130. doi: 10.31389/eco.47
- Demel, S., Mariel, P. & Meyerhoff, J. (2019), „Job preferences of business and economics students“, *International Journal of Manpower*, 40(3), 473-499. doi: <https://doi.org/10.1108/IJM-09-2017-0249>

- Dušek, J. (2010). *Faktory regionálního růstu a rozvoje*. České Budějovice: Ekonomická fakulta. Jihočeská univerzita v Českých Budejovicích. Retrieved from <https://dspace.jcu.cz/bitstream/handle/20.500.14390/5047/Dusek-disertace.pdf?sequence=1>
- Esser, I., & Lindh, A. (2018). Job preferences in comparative perspective 1989–2015: A multidimensional evaluation of individual and contextual influences. *International Journal of Sociology*, 48(2), 142-169. doi: 10.1080/00207659.2018.1446118
- Faltan, L., & Dodder, R. A. (1995). Privatizing the housing sector: The case of Slovakia. *Public Administration and Development*, 15(4), 391-396. doi: <http://doi.org/10.1002/pad.4230150404>
- Fong, J., Janzow, P., & Peck, K. (2016). *Demographic shifts in educational demand and the rise of alternative credentials*. Pearson Education and UPCEA. Retrieved from <https://upcea.edu/wp-content/uploads/2017/11/Demographic-Shifts-in-Educational-Demand-and-the-Rise-of-Alternative-Credentials.pdf>
- Fischer, J. M., & Amekudzi, A. (2011). Quality of life, sustainable civil infrastructure, and sustainable development: Strategically expanding choice. *Journal of urban planning and development*, 137(1), 39-48. doi: 10.1061/(ASCE)UP.1943-5444.0000039
- Fratesi, U., Perucca, G. (2019). EU regional development policy and territorial capital: A systemic approach. *Papers in Regional Science*, 98(1), 265–282. doi: 10.1111/pirs.12360
- Gavigan, J., Scapolo, F. (2001). Foresight and the long-term view for regional development. *The ITPS Report*, 56, 19–29. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/265678330_Foresight_and_the_Long-Term_View_for_Regional_Development
- Getzner, M. (2024). Cultural infrastructure as part of social infrastructure: Perspectives of cultural policy and economics. In *Handbook of Social Infrastructure* (pp. 232-248). Edward Elgar Publishing. doi: <https://doi.org/10.4337/9781800883130.00024>
- Gu, D., Andreev, K., & Dupre, M. E. (2021). Major trends in population growth around the world. *China CDC weekly*, 3(28), 604-613. doi: 10.46234/ccdcw2021.160
- Guevara-Rosero, G. (2023). Regional infrastructure effects on the life satisfaction of rural and urban residents. A case study for Ecuador. *Review of Regional Studies*, 53(1), 23-42. doi: 10.52324/001c.74886
- Gulczyński, M. (2023). Migration and Skewed Subnational Sex Ratios among Young Adults. *Population and Development Review*, 49(1), 681-706. doi: 10.1111/padr.12577

- Havel, V. (1978). *The power of the powerless* (P. Wilson, Trans.). In J. Keane (Ed.), *The power of the powerless: Citizens against the state in central-eastern Europe*, 23–96. Routledge. Retrieved from <https://www.nonviolent-conflict.org/wp-content/uploads/1979/01/the-power-of-the-powerless.pdf>
- Iammarino, S., Rodríguez-Pose, A., & Storper, M. (2017). *Why regional development matters for Europe's economic future*. Luxembourg: European Commission Directorate General for Regional and Urban Policy Working Paper, 7. Retrieved from https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/work/201707_regional_development_matters.pdf
- Iurchenko, S., & Iurchenko, O. (2022). Social infrastructure as a factor of sustainable development of the territory. *Journal of Economics and International Relations*, (15), 139-145. doi: 10.26565/2310-9513-2022-15-15
- Johnson Jr, J. H., & Parnell, A. M. (2017). The challenges and opportunities of the American demographic shift. *Generations*, 40(4), 9-15. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/26556241>
- Jurušs, M., & Brizga, J. (2017). Assessment of the environmental tax system in Latvia. *The NISPAce Journal of Public Administration and Policy*, 10(2), 135-154. doi: 10.1515/nispa-2017-0015
- Kalalo, R. R., Simatupang, S., Simatupang, M. M. M., Muktar, M., & Arif, M. (2024). The Urgency of Providing Health Infrastructure in Improving the Quality of Life and Creating a Golden Generation in 2045 in Villages. *Journal Of Human And Education (JAHE)*, 4(3), 198-205. doi: <https://doi.org/10.31004/jh.v4i3.911>
- Kährik, A., Temelová, J., Kadarik, K., & Kubeš, J. (2015). What attracts people to inner city areas? The cases of two post-socialist cities in Estonia and the Czech Republic. *Urban Studies*, 53(2), 355-372. <https://doi.org/10.1177/0042098014567444>
- King, E. M., Randolph, H. L., Floro, M. S., & Suh, J. (2021). Demographic, health, and economic transitions and the future care burden. *World Development*, 140, 1-15. doi: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2020.105371>
- Landabaso, M. (2012). *What public policies can and cannot do for regional development*. In Cooke, P., Parrilli, D., M & Curbelo, L., J. *Innovation, Global Change and Territorial Resilience*. Chapter 16. Edward Elgar Publishing.
- Knudsen, M., Caniëls, M., Dickinson, P., Hery, M., Könnölä, T., & Lotz-Sisitka, H. (2023). Futures of green skills and jobs in Europe in 2050: scenario and policy implications. Policy brief. Luxembourg: Publications Office of the European Union. doi: 10.2777/36430
- Lee, K. (2024). Current status of satellite development and application. *Korean Journal of Remote Sensing*, 40(5-2), 695–712. doi: 10.7780/kjrs.2024.40.5.2.2

- Lesthaeghe, R. (2014). The second demographic transition: A concise overview of its development. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 111(51), 18112-18115. doi: 10.1073/pnas.1420441111
- Lutz, W., Sanderson, W., & Scherbov, S. (2001). The end of world population growth. *Nature*, 412, 543–545. doi: <https://doi.org/10.1038/35087589>
- Mager, C., & Wagner, M. (2022). A “Motor” for the Neighbourhood? Urban Planning and the Challenges of Relocating Cultural Infrastructures. *Urban Planning*, 7(4), 470-485. doi: 10.17645/up.v7i4.5733
- Maggino, F. (Ed.). (2023). *Encyclopedia of quality of life and well-being research*. Cham: Springer International Publishing. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/262378098_Encyclopedia_of_Quality_of_Life_and_Well-Being_Research
- Mariescu, M., Păunescu, M., & Popescu, C. (2018). Impact of demographic structure on regional economic development. *SERIEs—Journal of the Spanish Economic Association*, 9(1), 27–64.
- Martinez-Vazquez, J., Vaillancourt, F. (2008). *Public policy for regional development*. London: Routledge. Retrieved from <https://www.routledge.com/Public-Policy-for-Regional-Development/Martinez-Vazquez-Vaillancourt/p/book/9781138805279?srsId=AfmBOooTjgh5NY1-jQWWARf1k1CozMEQtYlptoU3D4nb8sLmZV3IUHRs>
- Mazúrová, B., Kollár, J., & Nedelová, G. (2021). Travel mode of commuting in context of subjective well-being—experience from Slovakia. *Sustainability*, 13(6), doi: 10.3390/su13063030
- Meyerding, S. G. (2018). Job preferences of agricultural students in Germany—A choice-based conjoint analysis for both genders. *International Food and Agribusiness Management Review*, 21(2), 219-236. doi: 10.22434/IFAMR2017.0060
- Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie SR, (2021). *Vízia a stratégia rozvoja Slovenska do roku 2030*. Retrieved from <https://mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2021/01/Slovensko-2030.pdf>
- Miškovičová, D. (2005). Regionálna politika Európskej únie. Jej opodstatnenosť a výzvy pre nové programovacie obdobie. *Slovenská politologická revue*, (2), 1 – 12. Retrieved from https://sjps.fsvucm.sk/Articles/05_2_3.pdf
- Muenz, R. (2007). *Aging and demographic change in European societies: main trends and alternative policy options (Vol. 703)*. World Bank, Social Protection Advisory Service. Retrieved from <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/589301468329401986>
- Murray Svidroňová, M., Cole, D., & Gubalová, J. (2019). The Nostalgianomics and Living Preference in Slovakia. *Lex Localis: Journal of Local Self-Government*, 17(3), 873-895. doi: 10.4335/17.3.873-895(2019)

- Najvyšší kontrolný úrad SR. (2025). *Charakteristika miest a obcí*. Retrieved from <https://mumap.nku.gov.sk/>
- Newsham, N., & Rowe, F. (2023). Understanding trajectories of population decline across rural and urban Europe: A sequence analysis. *Population, Space and Place*, 29(3), 1-16. doi: 10.1002/psp.2630
- Oliveira, L. B. D., & Cordeiro, C. D. L. (2025). What do Young Adults Want? A Study About Their Job Preferences. *BBR. Brazilian Business Review*, 22, 1-20. doi: 10.15728/bbr.2023.1341.en
- Pekarek, S. (2018). Population aging and economic dependency ratio: Comparative study of the Czech Republic and Slovakia. *Ecoforum*, 7(1), 69-78. Retrieved from <https://ecoforumjournal.ro/index.php/eco/article/view/2084/2026>
- Perlaviciute, G., & Steg, L. (2018). Environment and quality of life. *Environmental psychology: An introduction*, 123-134. doi: 10.1002/9781119241072.ch13
- Pettay, J. E., Lummaa, V., & Helle, S. (2021). Female-biased sex ratios in urban centers create a 'fertility trap' in post-war Finland. *Behavioral Ecology*, 32(4), 646–656. doi: <https://doi.org/10.1093/beheco/arab011>
- Pike, A., Rodríguez-Pose, A., & Tomaney, J. (2016). *Local and regional development (2nd ed.)*. London: Routledge. doi: <https://doi.org/10.4324/9781315767673>
- Pilková, A., & Mikuš, J. (2020). Slovakia. *Extended Working Life Policies: International Gender and Health Perspectives*, 407-416. Cham: Springer Nature
- Potančoková, M., Stonawski, M., & Gailey, N. (2021). Migration and demographic disparities in macro-regions of the European Union, a view to 2060. *Demographic Research*, 45(44), 1317-1354. doi: 10.4054/DemRes.2021.45.44
- Rauvola, R. S., Rudolph, C. W., & Zacher, H. (2018). Generationalism: Problems and implications. *Organizational Dynamics*, 48(4), 1-9. doi: <https://doi.org/10.1016/j.orgdyn.2018.05.006>
- Ravenstein, E. G. (1885). The laws of migration. *Journal of the Statistical Society of London*, 48(2), 167–235. doi: <https://doi.org/10.2307/2979181>
- Růžička, M. (2018). *Czechoslovakia launched the forced resettlement of Romani people 53 years ago*. Romea.cz. Retrieved from <https://romea.cz/en/world/czechoslovakia-launched-the-forced-resettlement-of-romani-people-53-years-ago>
- Sopirová, A. (2014). Sídla v zázemí miest. Slovensko v priestore po dvadsiatich rokoch. *Architecture papers of the Faculty of Architecture and Design STU*. 19(3), 46-55. Retrieved from https://alfa.stuba.sk/wp-content/uploads/2020/05/03_2014_Sopirova.pdf

- Schacht, R., & Kramer, K. L. (2016). Patterns of family formation in response to sex ratio variation. *PLoS one*, 11(8), 1-14. doi: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0160320>
- Slavíková, N., & Šprocha, B. (2023). Internal migration from and to municipalities in Slovakia with the highest proportion of people living in Roma settlements. *Demografie*, 65(4), 183–199. doi: 10.54694/dem.0321
- Sobotka, T., & Fürnkranz-Prskawetz, A. (2020). Demographic change in Central, Eastern and Southeastern Europe: Trends, determinants and challenges. In *30 Years of transition in Europe* (pp. 196-222). Edward Elgar Publishing. doi: 10.4337/9781839109508.00027
- Sobotka, T., Zeman, K., & Kantorová, V. (2003). Demographic shifts in the Czech Republic after 1989: A second demographic transition view. *European Journal of Population/Revue européenne de démographie*, 19(3), 249-277. doi: 10.1023/A:1024913321935
- Spitzer, S., & Reiter, C. (2024). Demographic change, healthcare, and long-term care. In *Handbook of Social Infrastructure* (pp. 57-85). Edward Elgar Publishing. doi: <https://doi.org/10.4337/9781800883130.00012>
- Statistical Office of the Slovak Republic (2023). *Demographic development in the Slovak Republic*. Retrieved from <https://slovak.statistics.sk>
- Steinführer, A., & Haase, A. (2007). Demographic change as a future challenge for cities in East Central Europe. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 89(2), 183-195. doi: 10.1111/j.1468-0467.2007.00247.x
- Szajnowska-Wysocka, A. (2009). Theories of regional and local development – Abridged review. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*, (12), 75–90. doi: 10.2478/v10089-009-0005-2
- Szilvasi, M. (2016). *Separate, Unequal and Hazardous: The essential guide to Roma housing in Slovakia*. European Roma Rights Centre. Retrieved from <https://www.errc.org/news/separate-unequal-and-hazardous-the-essential-guide-to-roma-housing-in-slovakia>
- Šebo, J., Danková, D., & Králik, I. (2020). Projecting a life-cycle income—a simulation model for the Slovak pension benefit statement. *Olsztyn Economic Journal*, 15(4), 271-284. doi: 10.31648/oej.6380
- Šprocha, B., & Bleha, B. (2018). Fertility of Roma Minorities in Central and Eastern Europe. *Comparative Population Studies*, 43, 217–258. doi: 10.21543/WP.2020.34
- Štatistický úrad SR. (2023). *Regionálne štatistiky SR*. Retrieved from <https://www.statistics.sk>
- Tallis, M. (2019). *Large Panel System technology in the second half of the twentieth century: Literature review, recycling possibilities and research*

- gaps. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, 471(9), 1-11. doi: <https://doi.org/10.1088/1757-899X/471/9/092058>
- Tartaglia, S. (2013). Different predictors of quality of life in urban environment. *Social Indicators Research*, 113(3), 1045-1053. doi: 10.1007/s11205-012-0126-5
- The Prime. (2024). *Bratislava learns number of empty flats from electricity data*. Retrieved from <https://theprime.cz/news/leases/bratislava-learns-number-of-empty-flats-from-electricity-data/>
- Torre, A., Wallet, F. (2016). *Regional development in rural areas: Analytical tools and public policies*. Cham: Springer. doi: 10.1007/978-3-319-02372-4
- United Nations. (2018). *The World's Cities in 2018*. doi: <https://doi.org/10.18356/c93f4dc6-en>
- United Nations. (2019). *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. Retrieved from <https://sdgs.un.org/2030agenda>
- United Nations. (2020). *World Cities Report 2020. The Value of Sustainable Urbanization*. Retrieved from <https://unhabitat.org/World%20Cities%20Report%202020>
- Uzzell, D., & Moser, G. (2006). Environment and quality of life. *European Review of Applied Psychology*, 56(1), 1-4. doi: 10.1016/j.erap.2005.02.007
- Weitz-Shapiro, R., & Winters, M. S. (2008). *Political participation and quality of life*. Inter-American Development Bank, Research Department, RES Working Papers. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/23532000_Political_Participation_and_Quality_of_Life
- Whitford, M. (2009). A framework for the development of event public policy: Facilitating regional development. *Tourism Management*, 30(5), 674–682. doi: 10.1016/j.tourman.2008.10.018
- Willekens, F. (2015). Demographic transitions in Europe and the world. In *Population Change in Europe, the Middle-East and North Africa*. London, New York: Taylor & Francis. Retrieved from <https://www.taylorfrancis.com/chapters/oa-edit/10.4324/9781315601496-3/demographic-transitions-europe-world-frans-willekens>
- Wong, C. (1998). Determining factors for local economic development: The perception of practitioners in the North West and Eastern regions of the UK. *Regional Studies*, 32(8), 707–720. doi: <https://doi.org/10.1080/00343409850119409>
- Wood, D., Weigel, A. (2012). Charting the evolution of satellite programs in developing countries – The space technology ladder. *Space Policy*, 28(1), 15–24. doi: 10.1016/j.spacepol.2011.11.001

- World Bank. (2020). *Slovakia: Catching-up Regions Initiative*. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/region/eca/publication/slovakia-catching-up-regions>
- Yonk, R. M., & Smith, J. T. (2018). *Politics and quality of life: the role of well-being in political outcomes*. Cham: Springer. doi: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-72571-0>
- Zaidi, B., & Morgan, S. P. (2017). The second demographic transition theory: A review and appraisal. *Annual review of sociology*, 43(1), 473-492. doi: 10.1146/annurev-soc-060116-053442
- Zrinščak, S., & Lawrence, S. (2014). Active ageing and demographic change: challenges for social work and social policy. *European Journal of Social Work*, 17(3), 313-321. doi: 10.1080/13691457.2014.919088

ZÁVER

Súčasná spoločnosť čelí prelomovým zmenám, ktoré predefinovali zaužívané normy a vyvolali otázky o budúcnosti spoločenského usporiadania, najmä v kontexte urbanizácie a rozvoja obcí. Zámerom tejto knihy bolo predstaviť komplexnú analýzu demografických zmien, dochádzania do práce a rozvoja obcí na Slovensku, pričom sa spochybňuje predpoklad neobmedzenej urbanizácie ako jediného žiadúceho smeru a namiesto toho sa pozornosť zameriava na potenciál decentralizovaných oblastí a dochádzkových zón. Publikácia si kládla za cieľ poskytnúť dátami podložené podklady pre tvorbu lepších politík územného plánovania na miestnej úrovni, a to v mestských aj vidieckych oblastiach.

V úvodnej kapitole sme analyzovali rozsiahle dáta zo Sociálnej poisťovne za roky 2011 až 2022 a údaje zo sčítania obyvateľov z rokov 2001 a 2021 s cieľom objasniť hlavné výzvy v demografii a dochádzaní do práce na Slovensku. Zistili sme, že dochádzkové zóny a priľahlé mestské územia predstavujú dôležitú alternatívu bývania k tradičným panelákovým sídliskám, ktoré stále definujú stredoeurópske mestá. Centrálnym zistením je dominancia populačnej vlny z rokov 1970 – 1985 („Husákové deti“), ktorej odchod do dôchodku po roku 2035 predstavuje významnú hrozbu pre dôchodkový systém. Napriek celkovému poklesu počtu pracovných zmlúv vo vekovej skupine 20-40 rokov o 18,9 % medzi rokmi 2011 a 2022 preukázala analýza dát prekvapivý jav: pokles počtu mladých dospelých bol výraznejší v mestských jadrách (až -29,8 % v Bratislave) ako v dochádzkových zónach, mikropolitných centrách či vidieckych oblastiach. Zmeny v neobsadenom bývaní, kedy viac ako 20 % bytového fondu v roku 2021 bolo neobsadených, poukazujú na zložitú dynamiku trhu s nehnuteľnosťami, kde reálny počet neobývaných bytov môže byť výrazne nižší vďaka neformálnym prenájmom a sekundárnym bydliskám. Dôležitým zistením je aj narastajúca rodová nerovnováha, najmä koncentrácia žien v Bratislavskom kraji a pozdĺž hlavných diaľničných koridorov, zatiaľ čo mužské „tábory“ prevládajú vo vidieckych oblastiach južného a východného Slovenska.

Druhá kapitola sa venovala rozvoju miest a obcí pod vplyvom fiškálnej nerovnováhy, pričom sme preskúmali súvislosti medzi fiškálnym federalizmom a fiškálnou decentralizáciou. Zistili sme, že napriek snahe o efektívnejšie poskytovanie verejných služieb na nižších úrovniach vlády prináša fiškálna decentralizácia aj riziká a výzvy, ako sú limity úspor z rozsahu, nedostatok kvalifikovaného personálu či informačná asymetria. Konkrétne sme identifikovali a zhodnotili mieru vertikálnej fiškálnej nerovnováhy

v 152 dochádzkových zónach Slovenskej republiky za rok 2021. Ukázalo sa, že miestne samosprávy sú prevažne závislé na transferoch zo štátneho rozpočtu, ktoré tvoria takmer jednu tretinu ich celkových príjmov. Táto miera sa líši v závislosti od ekonomických a mimoekonomických faktorov, ako je demografická štruktúra (podiel produktívneho obyvateľstva), geografická poloha a cestovný ruch, pričom dochádzkové zóny s vyšším podielom produktívneho obyvateľstva a aktívnym cestovným ruchom vykazujú nižšiu mieru fiškálnej nerovnováhy.

Tretia kapitola sa zamerala na politiky, postupy a nástroje pre miestny a regionálny rozvoj, predovšetkým v kontexte mestských zázemí, dochádzkových zón a satelitných obcí. Zdôraznili sme, že verejná politika je prostredníctvom legislatívnych, strategických, finančných a inštitucionálnych nástrojov kľúčom k zvyšovaniu kvality života, znižovaniu regionálnych disparít a podpore miestnych samospráv. V tejto kapitole sme tiež predstavili Dlhodobú víziu EÚ pre vidiek do roku 2040, ktorá sa snaží pretransformovať vidiecke oblasti na silnejšie, prepojenejšie, odolnejšie a prosperujúcejšie komunity. Analyzovali sme aj legislatívny rámec a strategické dokumenty SR (napr. Program Slovensko 2021 – 2027 a Plán obnovy a odolnosti), ako aj finančné (eurofondy, dotačné programy) a inštitucionálne nástroje (MIRRI, VÚC, RRA). Dôležitou súčasťou kapitoly bola prezentácia príkladov dobrej praxe zo zahraničia (Hammarby Sjöstad, Freiburg-Vauban, Finger Plan) a zo Slovenska (napr. Litomyšl, Bardejov, Spišský Hrhov), ktoré demonštrujú možnosti koordinovaného a udržateľného rozvoja. Naopak, príklady ako Chorvátsky Grob poukázali na riziká nekontrolovanej suburbanizácie a nedostatočného plánovania.

Štvrtá kapitola priniesla nové poznatky o kvalite života v dochádzkových zónach, pričom sa snažila doplniť existujúce metodiky merania udržateľnosti miest a komunít (SDG11). Navrhli sme zoznam upravených a vážených indikátorov (demografia, nezamestnanosť, ohrozenie počasím, účasť vo voľbách, dostupnosť služieb, kriminalita, kultúra, vzdialenosť od skládky), ktoré objektívnejšie odrážajú kvalitu života v porovnaní s prístupom Najvyššieho kontrolného úradu SR, ktorý nepoužíva váhy. Analýza ukázala výrazné regionálne disparity v kvalite života dochádzkových zón na Slovensku, pričom Trenčiansky a Žilinský kraj dosiahli najvyššie skóre vďaka nízkej kriminalite a dobrej infraštruktúre, zatiaľ čo Banskobystrický kraj skončil na poslednom mieste, keďže je ovplyvnený demografickým poklesom a vyššou kriminalitou. Zdôraznila sa kľúčová úloha politik zameraných na vyrovnávanie týchto rozdielov.

Piata kapitola napokon predstavila jedinečný pohľad kombináciou analýzy demografických zmien na Slovensku s dlhodobým prieskumom

očakávaní mladých dospelých ohľadom bývania a rodinného života. Výsledky z rozsiahlej databázy Sociálnej poisťovne potvrdili, že mestské jadrá strácajú najproduktívnejšiu vekovú skupinu (20-40 rokov) rýchlejšie ako dochádzkové zóny a vidiecke oblasti. V protiklade k pretrvávajúcej myšlienke nekontrolovanej urbanizácie náš výskum ukázal, že mladí dospelí na Slovensku vo veľkej miere preferujú bývanie v menších mestách a prímestských oblastiach v rodinných domoch so záhradou a bazénom, a nie bývanie vo veľkomestách panelákok či viacgeneračných domoch. Aj keď si predstavujú prácu v kancelárii, nie je pre nich problém dochádzať autom, čo naznačuje flexibilnejšie vnímanie pracovného prostredia, ovplyvnené aj pandémiou COVID-19 a rozvojom umelej inteligencie.

Veríme, že publikácia prináša do diskusie o miestnom a regionálnom rozvoji na Slovensku a v post-socialistických krajinách viaceré inovatívne prvky a kľúčové poznatky:

- Komplexné využitie rozsiahlych dát: Integrovaná analýza detailných dát zo Sociálnej poisťovne na úrovni PSC v kombinácii s dátami zo sčítaní obyvateľov a prieskumami poskytuje komplexný pohľad na demografické zmeny a pracovnú mobilitu.
 - Kritický pohľad na urbanizačné trendy: Spochybňuje predpoklad, že neobmedzená urbanizácia je nevyhnutným a jediným želaným smerom rozvoja; namiesto toho sa zameriava na potenciál menších, decentralizovaných spoločenstiev.
 - Integrácia subjektívnych očakávaní s objektívnymi dátami: Kombinujeme analýzu demografických zmien s dlhodobým prieskumom očakávaní mladých dospelých ohľadom ich budúcich životných a pracovných preferencií, čo odhaľuje rozdiely medzi túžbami a realitou, napr. mať dom v prímestskej oblasti a realitou demografických presunov.
- Návrh indikátorov na meranie kvality života: Predstavenie upravenej metodiky hodnotenia kvality života v dochádzkových zónach s priradenými váhami poskytuje dôležitý základ pre tvorbu dátami podložených verejných politík v súlade s Cieľmi udržateľného rozvoja (SDG11).
- Identifikácia špecifických regionálnych a rodových disparít: Analýza poukazuje na rodovú nerovnováhu a jej súvislosť s pôrodnosťou v rôznych regiónoch Slovenska, čo je kľúčové pre ciele demografické a sociálne politiky.
- Praktické príklady a odporúčania: Kniha uvádza konkrétne príklady dobrej aj zlej praxe rozvoja mestských zázemí zo Slovenska aj zo zahraničia, čím ponúka inšpiráciu a varovania pre budúce rozhodovanie zákonodarcov a tvorcov politík.

Na záver zdôrazňujeme, že úspešný rozvoj dochádzkových zón, predmestských častí a satelitných obcí závisí od kvality strategického plánovania, environmentálnej a dopravnej udržateľnosti a efektívnej spolupráce medzi všetkými úrovňami verejnej správy.

Veríme, že táto publikácia poskytne cenné poznatky a podklady pre akademickú obec, tvorcov politík a širokú verejnosť, čím prispeje k lepšiemu pochopeniu a riadeniu miestneho a regionálneho rozvoja v postkrízovom prostredí na Slovensku aj v iných krajinách čeliacich podobným výzvam. Uvedené zistenia a metodiky môžu slúžiť ako východiskový bod pre ďalší výskum a implementáciu udržateľných stratégií, ktoré zohľadňujú dynamiku populačných zmien a meniacich sa preferencií obyvateľstva.

Autori:

David Cole, Mária Murray Svidroňová, Jolana Gubalová, Radoslav Kožiak,
Petra Strnáďová, Janka Holíková

Názov diela:

Rozvoj obcí na Slovensku z hľadiska spotrebiteľských príležitostí
v postkrízovom prostredí

Rozsah: 156 strán, 9,82 AH; 9,97 VH;

Vydavateľ:

Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Obrázok na obálke: [www.freepik.com/premium account](http://www.freepik.com/premium-account)

Edícia: Ekonomická fakulta

ISBN 978-80-557-2289-4 (online)

EAN 9788055722894

<https://doi.org/10.24040/2025.9788055722894>

Mária Murray Svidroňová pôsobí ako docentka na Ekonomickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Zameriava sa na verejný sektor a verejné služby, neziskový sektor a občiansku spoločnosť. S viac ako 15-ročnými skúsenosťami v oblasti verejnej ekonomiky, riadenia verejného sektora a sociálnych inovácií viedla viacero národných a medzinárodných výskumných projektov.

V spolupráci s rôznymi ministerstvami prispievala k úprave legislatívy v oblasti neziskového sektora na Slovensku. Jej odborné znalosti zahŕňajú tiež behaviorálne intervencie vo verejnej správe. V roku 2025 absolvovala Fulbright výskumný pobyt v Chicagu, USA.

David Cole vyučuje anglické predmety so zameraním na ekonómiu na Katedre odbornej jazykovej komunikácie na Ekonomickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Venuje sa tiež výskumu účinkov behaviorálnych rozhodnutí a vzorcov vnútornej migrácie v Slovensku. Skúma legislatívne prístupy, ktoré sa v súčasnosti využívajú na riešenie problémov vylúčených/nežiaducich komunit v EÚ, vrátane stabilizačného systému a systémov motivácie ľudí presťahovať sa do menej osídlených oblastí (daňové a dotačné politiky a pod.). Jeho výskum zahŕňa aj skúmanie spotrebných príležitostí vo vzťahu k miestu bývania a rozhodovaniu o bývaní. Podieľal sa na viacerých grantoch VEGA a APVV.

Radoslav Koziak pôsobí ako docent na Katedre verejnej ekonomiky a regionálneho rozvoja na Ekonomickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Zameriava sa na municipálnu a regionálnu ekonomiku a politiku, udržateľný rozvoj a teóriu služieb. Bol a je zapojený vo viacerých domácich a medzinárodných výskumných projektoch (napr. VEGA, APVV, projekty pre prax a iné). Je autorom viac ako 100 publikácií. Je členom redakčnej rady vedeckého časopisu *Ekonomika a spoločnosť*, členom Pracovnej skupiny „Partnerstvo pre politiku súdržnosti na Ministerstve investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie v Bratislave, členom Regional Science Association International (RSAI).

Petra Strnáďová pôsobí na Katedre odbornej jazykovej komunikácie Ekonomickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Popri pedagogickej činnosti orientovanej na obchodnú angličtinu a angličtinu pre cestovný ruch sa predmetom jej interdisciplinárneho výskumu zameraného na rôzne aspekty aplikovanej lingvistiky vrátane odborného prekladu a terminológie, frazeológie a kritickej diskurznej analýzy, stala aj oblasť interkultúrnej komunikácie, migrácie, európskeho občianstva, verejného a neziskového sektora a komunitnej angažovanosti. Týmto témam sa venovala v rámci viacerých výskumných a medzinárodných projektov.

Jolana Gubalová pracuje na Katedre kvantitatívnych metód a informačných systémov Ekonomickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Jej pedagogická a vedecko-výskumná činnosť sa orientuje na oblasť databázových systémov, manažérskych informačných systémov a aplikovanie nástrojov Business Analytics v prostredí podnikov a finančných inštitúcií. V súčasnosti sa venuje problematike dôchodkového zabezpečenia, starnutia populácie a možnostiam ďalšieho uplatnenia ľudí v dôchodkovom veku.

Janka Holíková pôsobí ako interná doktorandka na Ekonomickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Vo svojom výskume sa zameriava na problematiku verejných financií, fiškálnej decentralizácie a fiškálnej nerovnováhy medzi úrovňami verejnej správy. Venuje sa tiež otázkam efektívnosti a udržateľnosti fungovania samospráv a ich vplyvu na regionálny rozvoj. Jej odborné záujmy zahŕňajú prepojenie teoretických poznatkov s praktickými aspektmi verejnej politiky.

ISBN 978-80-557-2289-4

9 788055 722894